

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

1 ЧЭРВЕНЯ 2001г.

№ 22-23/4106-4107

КОШТ 128 РУБ.

МАЦІ-БЕЛАРУСЬ І МАЦІ-МОВА

Ніл ГІЛЕВІЧ:

“Нацыянальная літаратура — гэта галоўная цвярдзіна нацыянальнага духу, нацыянальнай ідэі, нацыянальнай самасвядомасці. Толькі такім павінна быць наша беларускай літаратуры ў грамадстве, у жыцці народа. Толькі на грунце такога разумення, г.зн. на грунце беларускай нацыянальнай ідэі, магчыма гуртаванне і кансалідацыя нашых творчых сіл...”

2—3

ЗБЕРАГАЮЧЫ ДУХОЎНАСЦЬ І СВЯТЛО

Вольга ПАТАВА:

“Дык хто ёсць мы — тыя, хто запаўняе вершамі і апавяданнямі старонкі часопісаў і газет, хто мучыцца ў адзіноце праклятымі пытаннямі быцця і пакутліва хоча дастукацца да чалавечых душаў, каб абудзіць іх прагу духоўнасці і святла?”

2—3, 5

“ЧАЛАВЕКУ МАЛА НАРОДЖАНАЙ СВАБОДЫ”

Васіль БЫКАЎ:

“У аснове кожнай калектыўнай свабоды ляжыць свабода індывідуальная”.

4

ПАЛАНЭЗ

Урывак з паэмы
Уладзіміра НЯКЛЯЕВА

8—9

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Пачалася падпіска на “ЛіМ” на другое паўгоддзе 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — 690 рублёў, на тры — 2070 рублёў, на паўгода — 4140 рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 1800 рублёў, на тры — 5400 рублёў, на паўгода — 10800 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

XIII З’ЕЗД БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

На пераломе

XIII з’езд Саюза беларускіх пісьменнікаў чакалі многія. Хто з нецярпеннем, хто з трывогай, а большасць — з клопатам пра адзінства нашага творчага саюза, пра ўдасканалванне яго работы. За мінулыя пасля 12-га з’езда гады адбылося шмат падзей, якія выклікалі шырокі розгалас у пісьменніцкай грамадскасці. Гэта і нечаканы ад’езд за мяжу старшыні — Уладзіміра Някляева, імкненне пэўных колаў у суполцы раскалоць арганізацыю, уцягнуць яе ў палітычныя “разборкі”, гэта і наспелыя праблемы сацыяльнай абароны пісьменніка, павышэння яго аўтарытэту ў грамадстве, які пэўныя сродкі масавай інфармацыі імкнуліся прынізіць, выліваючы бруд на адрас вядомых творцаў, і ў першую чаргу Васіля Быкава, Ніла Гілевіча, Рыгора Барадзіна, Генадзя Бураўкіна і іншых выдатных майстроў пяра.

І вось нарэшце з’езд адбыўся. Звыш 360 дэлегатаў сабраліся ў вялікай зале Дома літаратара 29 мая. Сярод запрошаных і гасцей да пісьменніцкай грамады прыйшлі намеснік кіраўніка ўрада М. Дзямчук, міністр культуры Л. Гуляка, намеснік міністра адукацыі Г. Дылян, намеснікі старшыні Дзяржкамдруку У. Глушакоў і С. Нічыпаровіч, старшыня ТБМ А. Трусаў, старшыні творчых саюзаў, прадстаўнікі грамадскасці, сродкаў масавай інфармацыі.

З’езд адкрыў народны паэт Беларусі Ніл Гілевіч.

Вядучы ранішняга пасяджэння намеснік старшыні СБП Навум Гальпяровіч агучыў парадак дня. Былі выбраны рабочыя органы з’езда, зацверджаны рэгламент.

З прывітаннем ад імя прэзідэнта краіны А. Лукашэнкі выступіў міністр культуры Л. Гуляка. Было зачытана прывітанне ад старшыні Савета Рэспублікі нацыянальнага сходу А. Вайтовіча.

Са справаздачным дакладам перад пісьменнікамі выступіла в. а. старшыні СБП Вольга Іпатава.

Генадзь Бураўкін зачытаў слова да з’езда народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава.

З прывітаннем ад міжнароднай суполкі пісьменніцкіх саюзаў і групі расійскіх пісьменнікаў выступіў Алесь Кажадуб.

Ад імя экзарха Філарэта да з’езда звярнуўся святар Георгій Латушка.

З дакладам выступіў старшыня рэвізійнай камісіі СБП Вячаслаў Стома.

На другім ранішнім пасяджэнні старшынстваваў Сяргей Законнікаў. У спрэчках выступілі Вячаслаў Адамчык, Генадзь Пашкоў, Сяргей Законнікаў, намеснік міністра адукацыі Г. Дылян, старшыня Саюза кампазітараў Ігар Лучанок, міністр культуры Л. Гуляка, М. Чаргінец.

(Працяг на стар. 4)

Д. Бугаёў, Р. Баравікова, В. Карамазай

Н. Мацяш, Я. Брыль
Фота Ул. КРУКА

Вось і лета прыйшло... Але цяпла, якога хочацца, як не было, так пакуль што і няма. І ўсё ж у нашым жыцці надвор'е, якое на дварэ — гэта не самае галоўнае, што сёння хвалюе кожнага з нас. У кожнага свае праблемы і радасці, свае чаканні і спадзяванні, якія ў нечым супадаюць, а ў нечым і не. А галоўнае — жыццё не стаіць на месцы. Вось і лета прыйшло...

ПЛАНЫ ТЫДНЯ

У друку з'явілася інфармацыя, што ў Палаце прадстаўнікоў нарэшце ўключана ў план работы сесіі пытанне аб прызначэнні даты выбараў прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Згодна з Канстытуцыяй выбары павінны прайсці не пазней чым 27 верасня, а гэта значыць, што ў чэрвені заканчваецца і тэрмін, адведзены на аб'яўленне даты выбараў. Дэпутаты плануюць абмеркаваць гэтае пытанне 7 чэрвеня. Хутчэй за ўсё выбары прэзідэнта Рэспублікі Беларусь будуць прызначаны на 9 верасня.

СВЯТА ТЫДНЯ

У Калуге (Расія) прайшлі Дні славянскай пісьменнасці і культуры. У праграме свята было — абмеркаванне пытанняў беларуска-расійскага культурнага супрацоўніцтва, правядзенне міжнароднай навуковай канферэнцыі "Славянскі свет: адзінства і шматства", дзелавыя і сяброўскія шматбаковыя сустрэчы. Адбыўся вялікі канцэрт, асновай якога была музычна-драматычная кампазіцыя "Уратуй і захавай".

АДКРЫЦЦЕ ТЫДНЯ

У Мінску на вуліцы Ульянаўскай, 8 адбылося адкрыццё новага навучальнага комплексу ліцэя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Ліцэй пачаў сваё існаванне ў 1989 годзе як Мінская сярэдняя спецыялізаваная школа пры БДУ. Штогод амаль 100 працэнтаў навучэнцаў ліцэя паступаюць у вышэйшыя навучальныя ўстановы нашай краіны. За час існавання ліцэя на міжнародных і рэспубліканскіх прадметных алімпіадах ліцэістамі атрымана больш за 460 дыпламаў. Ва ўрачыстай цырымоніі адкрыцця новага навучальнага комплексу ліцэя БДУ прыняў удзел прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка.

НАМЕР ТЫДНЯ

У Мінску прайшло пасяджэнне беларуска-германскай рабочай групы па гандлі і інвестыцыях, на якім было заяўлена германскім бокам аб намеры выдзеліць Беларусі крэдыт у 100 млн. нямецкіх марак пад праекты ў аграрнай сферы, галіне высокіх тэхналогій і адукацыі. Хацелася б, каб намер не застаўся намерам, як гэта ўжо было раней...

НЕПРЫЕМНАСЦЬ ТЫДНЯ

Для тых, хто любіць падарожнічаць па Еўропе, у друку з'явілася непрыемнае паведамленне. З 1 чэрвеня гэтага года паездкі беларусаў у Венгрыю істотна ўскладняцца — урад гэтай краіны прыняў рашэнне аб уведзенні візавага рэжыму з шэрагам дзяржаў, у тым ліку і з нашай. Такім чынам, цяпер беларускім грамадзянам недастаткова звычайнага ваўчэра — неабходна толькі віза. Аднаразовая віза на ўезд будзе каштаваць 40 долараў, аднаразовая транзітная — 38, шматразовая ўязная — 180, шматразовая транзітная — 150 долараў. Словам, няслаба...

МАГЧЫМАСЦЬ ТЫДНЯ

Дзяржаўны падатковы камітэт Беларусі не выключае магчымасць уведзення адзінай стаўкі падаходнага падатку. Пра гэта заявіў "Інтэрфакс" старшыня ДПК. Такая магчымасць з'яўляецца ў сувязі з уніфікацыяй беларускага і расійскага падатковых заканадаўстваў. Аднак, магчымасць гэта яшчэ не рэальная справа. І ўсё ж...

БЯДА ТЫДНЯ

Апошнімі гадамі месяц май выдаецца не вельмі цёплым. І на гэты раз па нашай краіне таксама трымаецца даволі няўстойлівае надвор'е. Ноччу — 5-10 градусаў цяпла, днём — 11-16. Месцамі нават былі замаразкі да 3 градусаў. З-за замаразкаў шмат дзе пацярпелі пасевы льну, кукурузы, буракоў і бульбы. Толькі ў Кобрынскім раёне пашкоджана 1200 гектараў пасаваў. Лічбы невясёлыя...

НАВІНА ТЫДНЯ

Не толькі ў замежжы, але і ў нашай краіне хапае людзей, якія не могуць ні працаваць, ні адпачываць без кубачка кавы. А кава ўсё замежная і дарагая. І вось прыемная навіна для тых, хто любіць каву — у нашай краіне ў хуткім часе пачне вырабляцца свая кава. І няма — да 15 тон штомесяц. Каву будуць вырабляць з сыравіны, набытай на вядомым кававым рынку ў Гамбургу, на прадпрыемстве "Ікартайм", што размешчаны ў Астравіцкім Гарадку. Праўда, назва беларускай кавы будзе не беларуская — "Матадор".

ПОСПЕХ ТЫДНЯ

З 22 па 24 мая ў Лондане праходзіла Міжнародная выстаўка-кірмаш він і алкагольных напояў, у якой прынялі ўдзел больш як 1100 экспанатаў, якія прадстаўлялі аўстрыйскія, французскія і грузінскія віны, каньякі з Францыі, Расіі і Арменіі, гарэлку з Даніі, Ірландыі, Расіі. У выставе ўдзельнічала і прадукцыя Брэсцкага лікёра-гарэлачнага завода. Асабліва ўсім спадабалася гарэлка "Бярозавая" ў арыгінальнай упакоўцы. І не проста спадабалася, а ёй зацікавілася Вялікабрытанія, якая хоча бачыць гэтую гарэлку ў сваіх крамах. Падзея не такія ўжо значная для нашай краіны, але сёння і гэта прыемна...

Удзельнікам XIII з'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў

Шчыра вітаю ўдзельнікаў XIII з'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў!

Ваш з'езд праходзіць у адказны, шмат учым лёсавызначальны час. У няпростых умовах мы будзем наш агульны дом — Беларусь.

Кожны з вас, сапраўдных творцаў, абвострана адчувае складанасць і супярэчлівасць сучаснасці. І надзвычай важна, каб кожны садзейнічаў духоўнаму ўзбагачэнню грамадства.

Пісьменнік у нашай краіне заўсёды карыстаўся вялікай павагай, слова літаратара знаходзіла жывы водгук у людскіх сэрцах, паколькі яно было здольнае ўзвысіць і раскрыць чалавека, высвецці яму шлях да высокіх ідэалаў. Многія пакаленні беларусаў выхаваны на выдатных літаратурных творах.

Для нас заўжды з'яўляюцца ўзорам вытанчанага лірыка Максіма Багдановіча, грамадзянскі пафас тытанаў слова — Янкі Купалы і Якуба Коласа, эпічнасць Івана Мележа, грамадзянская адказнасць Івана Шамякіна, напружаны псіхалагізм ваеннай прозы Васіля Быкава, шырыня і

філасафічнасць пазіі Максіма Танка і Аркадзя Куляшова, гістарычная праўдзівасць і светлы рамантызм Уладзіміра Караткевіча.

Дзяржава і надалей будзе падтрымліваць таленавітых творцаў, шчырых і самаадданых носьбітаў нацыянальных традыцый, ствараць умовы для іх плённай працы.

Мы ніколі не адрачомся ад сваіх каранёў, роднай беларускай мовы, культуры.

Спадзяюся, што прынятыя вамі рашэнні паспрыяюць стварэнню новых высокамастацкіх твораў, якія ўзбагацяць айчынную культуру, будуць садзейнічаць кансалідацыі беларускага грамадства і росквіту роднай Бацькаўшчыны.

Жадаю поспехаў у рабоце XIII з'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Шчасця вам, здароўя і дабрабыту!

Аляксандр ЛУКАШЭНКА

29 мая 2001 года

Ніл ПЛЕВІЧ

Маці-Беларусь і Маці-Мова

Паважаныя дэлегаты і госці з'езда!

Ёсць зусім не малая ў маштабах Еўропы краіна. Ёсць зусім не малалікі ў маштабах свету славянскі народ. Ёсць пасечаная жахлівымі трагедыямі тысячагадовая гісторыя гэтага народа. Ёсць накінуты гэтаму народу на стагоддзі, а можа, і больш, Чарнобыль. Ёсць выміранне нацыі, у якой смерць нашмат перавышае народзіны. Ёсць ушчэнт здрапечаная, змучаная, абясцроўленая зямля і дабітая да ручкі сельская гаспадарка. Ёсць развалена, кульгавая на абедзве нагі эканоміка. Ёсць дзікае і непарадушнае ўсенароднае п'янства. Ёсць паралельны Чарнобылю фізічнаму, Чарнобыль маральны і духоўны. Ёсць татальнае панаванне бесцывымонай хлусні на афіцыйным узроўні. Ёсць зняверанасць, разгубленасць і распач мільёнаў людзей, якія пытаюцца: як жыць і як быць? Ёсць небывала ганебны палітычны курс на ліквідацыю суверэннай дзяржавы. Ёсць па-каланізатарску бязлітасны этнацыд і лінгвацыд адвечнага племя "тутэйшых" на яго адвечнай ватчынай зямлі. Ёсць тое ж, як і сто гадоў назад, становішча, калі ты хочаш крыкнуць "ра-туйце", а цябе прымушаюць крычаць "дзякуй!".

Але ёсць і народжаная на гэтай зямлі, можа быць, самая геніяльная формула народнай мудрасці: паміраць сабрайся, а жыта сей!

І ёсць з'яднаная ідэя Бацькаўшчыны і сімвалам Пагоні незлічо-

ная армія моладзі, якая ўжо ніколі не змірыцца з жыццём у няволі: і гора таму, хто гэтага не хоча зразу-мець.

І ёсць духоўная народная культура, ёсць фальклор, перад якім можа не зняць шапку толькі выкапнёвы дзікун і хам.

І ёсць прафесійнае мастацтва, якому з пашанай адчыняюць дзверы лепшыя ў свеце тэатральныя сцэны, музеі і карцінныя галерэі.

І ёсць прызнаная светам літаратура.

Вось у такой краіне, у такі час, у такіх умовах сабраліся мы, паважаныя калегі, на свой з'езд.

Кожны чарговы з'езд беларускіх пісьменнікаў чакаецца грамадска-рэспублікі як падзея ў культурным жыцці краіны. Гэта тлумачыцца тым, што Саюз пісьменнікаў заўсёды, ад самага пачатку, лічыўся галоўным, ці вядучым творчым саюзам Беларусі. Ад з'езда пісьменнікаў зацікаўлены і зчлывыя чытачы чакаюць чагосьці большага, чым толькі падвядзення вынікаў творчай працы. У спрэчках і дакументах з'езда яны спадзяюцца пачуць тое, што пацвердзіць высокую рэпутацыю саюза майстроў слова, саюза мысляроў і праўдасюкаўнікаў, агменёўцаў беларускай нацыянальнай ідэі, яе носьбітаў і абаронцаў, іначай кажучы, — пацучы голас духоўнай эліты нацыі. Рэч, аднак, у тым, што на працягу доўгіх дзесяцігоддзяў партыйныя і дзяржаўныя ўлады Беларусі рабілі ўсё, што маглі, каб

перашкодзіць кагорце беларускіх літаратараў узвысіцца да рангу духоўнай і культурнай эліты, стаць той галоўнай грамадскай сілай, якая б фарміравала культурнае аблічча рэспублікі. Фарміравалася яно, і вельмі інтэнсіўна, пераважна іншымі, небеларускімі сіламі, беларускія ж ішлі або на Калыму, або ў Курапаты, а тых, хто такое долі пазыгаў, — стараліся ператварыць у пакорных служак рэжыму. Усё гэта дало адпаведныя вынікі: і да гэтага часу яшчэ не ўсе з нас усвядомілі, што гэта дзіка ненармальны стан рэчаў, калі духоўная культура карнай нацыі, у тым ліку і мастацкая літаратура, знаходзіцца ў родным доме на правах падчаркі, з'яўляецца нейкім эт-

Вольга ІПАТАВА

Зберагаючы духоўнасць і святло

У жыцці кожнага народа бываюць часіны, калі ён на крутых віражах свайго жыцця вызначаецца як жыццяздольная сістэма, якая праз актыўны і разумны пошук вызначае для сябе найлепшы накірунак. Бывае і наадварот — у стане агульнай разгубленасці, не слухаючы ні ўласных мудрадоў і прарокаў, ні свае ўласнае душы, ідзе народная грамада немаведама куды, бачачы толькі свае кароткачасовыя выгоды і не зазіраючы не тое што праз стагоддзі, але і ў заўтрашні дзень.

Нам усім патрапіла бачыць гэтую агульную растрэсенасць думак і ідэалаў, мы ўсе жывём у час, калі і перад нашым народам паўстала пытанне — быць ці не быць яму як народу, мець сваю ўласную непарторнасць ці нарэшце з уздыхам палегкі, без жаднага шкадавання растварыцца паміж іншымі, больш моцнымі і самаарганізаванымі этнасамі і культурамі, як растварыліся некалі фракійцы, кімерыйцы, прусы, яцвягі, пакінушы чалавецтву ўжо нерасшыфроўваемыя назвы рэчак і балаціяў, азёраў і крушняў і мёртвую, хіба што ў перакладах чытальную нешматлікімі "кніжнымі чарвякамі" вучонымі, літаратура.

"Вас няма — ні вас, ні вашай літаратуры", — сказаў, нам, удзельнікам "Літаратурнага экспрэса-2000", на Брэсцкім вакзале афіцэр-мытнік, на рукаве якога красаваўся надпіс "Рэспубліка Беларусь".

"Каб не было новай кніжкі Быкава, па якой я разумею, што з намі адбываецца, я б, можа, не выжыла", — складана настаўнічае Дзятлава на сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі.

"Дзесяціміліённым НІКІМ, стрававальнымі трактамі" — так у запале болю і расчараванні называе беларусаў, у тым жа ліку і нас з вамі, наш пісьменнік-калега з Польшчы Сакрат Яновіч. "Ніякіх здабыткаў, адны страты. Страты чытачоў", — адказвае на пытанне аб здабытках беларускай літаратуры Лідзія Арабей.

"Дзякуй Саюзу пісьменнікаў за тое, што ён дапамог разбудзіць маю душу", — выступаючы на вечарыне, прысвечанай 70-годдзю Караткевіча і арганізаванай Саюзам пісьменнікаў, зазначыў малады чытач. Многія на свае вочы бачылі, колькі моладзі прыйшло сюды, каб паслухаць знаных беларускіх літаратараў і выйсці з душой, поўнай жадання змагацца за сваё, роднае.

Дык хто ёсць мы — тыя, хто заўважылі вершамі і апавяданнямі старонкі часопісаў і газет, хто мучыцца ў адзіноце праклятымі пытаннямі быцця і пакутліва хоча дастацца да чалавечых душаў, каб абудзіць у іх прагу духоўнасці і святла? Аб гэтым у сваёй новай кнізе "Квадратура круга" кажа Васіль Макарэвіч:

на сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі.

"Дэсяціміліённым НІКІМ, стрававальнымі трактамі" — так у запале болю і расчараванні называе беларусаў, у тым жа ліку і нас з вамі, наш пісьменнік-калега з Польшчы Сакрат Яновіч. "Ніякіх здабыткаў, адны страты. Страты чытачоў", — адказвае на пытанне аб здабытках беларускай літаратуры Лідзія Арабей.

"Дзякуй Саюзу пісьменнікаў за тое, што ён дапамог разбудзіць маю душу", — выступаючы на вечарыне, прысвечанай 70-годдзю Караткевіча і арганізаванай Саюзам пісьменнікаў, зазначыў малады чытач. Многія на свае вочы бачылі, колькі моладзі прыйшло сюды, каб паслухаць знаных беларускіх літаратараў і выйсці з душой, поўнай жадання змагацца за сваё, роднае.

Дык хто ёсць мы — тыя, хто заўважылі вершамі і апавяданнямі старонкі часопісаў і газет, хто мучыцца ў адзіноце праклятымі пытаннямі быцця і пакутліва хоча дастацца да чалавечых душаў, каб абудзіць у іх прагу духоўнасці і святла? Аб гэтым у сваёй новай кнізе "Квадратура круга" кажа Васіль Макарэвіч:

Крыляючы і крукі, і жаўрукі, І небасхілу рыска — Тонкім воласам. Хай не вякі, а хоць бы землякі Пацуюць, што скажу я Ціхім голасам.

Ці здольнае грамадства пацучы часам не голас, але аплачаны дарагой цаной гучыцца пазта? Ці здольнае

ў паўсядзённым тлуме выжывання усвядоміць, што не гісторыя, не філасофія, а толькі літаратура зафіксуе яго ў вечным зменлівым Часе? Ці зможа сама літаратура не даць сябе адсунуць з пляца Волі і Незалежнасці на плошчу Бангалор?

Мы жывём у час, калі ў нашай краіне ад тых 80 працэнтаў беларускіх школ, якія былі ў ёй у 1993 годзе, засталася меней за 20 працэнтаў. А школа — гэта крыніца, без якой перасыхае жывая, магутная плынь нацыянальнай літаратуры. Мы жывём у грамадстве, дзе няўхільна ідзе дэвальвацыя, абясцэнванне культуры, дзе на ўзроўні, недастойным цывілізаваных людзей, ідзе цкаванне дзеячаў і пісьменнікаў, найчасцей самых знаных, самых актыўных, асабліва на радыё і ТБ. Хаця пра тэлебачанне і гаварыць не даводзіцца — рэдакцыя,

Міністр культуры Л. Гуляка, І. Шамякін.

М. Кусянкой, С. Законнікаў, М. Мішчанчук.

награфічна-экзатычным даважкам; не ўсвядомілі, што такі стан рэчаў ёсць ганебны і яго трэба самым рашучым чынам мяняць, для чаго трэба гэтак жа рашуча пазбавіцца ад жабрацкіх звычак прасіць і кленчыць, а гэта, як вы разумееце, магчыма пры адной умове — пры наяўнасці высокаразвітага пачуцця нацыянальнай годнасці і гонару.

Перадз'ездзкая дыскусія, на жаль, па-сапраўднаму не разгарнулася. Пра што гэта гаворыць — ёсць над чым задумацца. Ці трэба, напрыклад, быць у гэтым моцную паразу арганізма бацыламі раўнадушнасці? І не толькі да лёсу нашага саюза, але і да лёсу нашай культуры, а ўрэшце — і да лёсу Беларусі? Сацыяльна-грамадская апатыя — рэч вельмі небяспечная, і для пісьменніка таксама. Сярод галасоў, што ўсё ж прагучалі ў друку, вылучыўся заклік не крапацца на з'ездзе праблем грамадска-палітычных, а гаварыць пра літаратуру і толькі, пра свае творчыя справы і клопаты, паколькі Саюз пісьменнікаў — не палітычная партыя, і не грамадскі рух, а суполка творцаў. Вядома, на з'ездзе літаратараў трэба гаварыць пра літаратуру. Толькі, пажадана, не забываючы, а якая ж галоўная місія мастацкай літаратуры ў грамадстве. Хіба гэтая місія не ў тым, каб дапамагчы чалавеку вызваліцца ад псіхалогіі раба і стаць грамадзянінам — асобай з пачуццём уласнай годнасці? Хіба не ў тым, каб дапамагчы людзям убачыць шлях да жыцця справядлівага, разумнага, заснаванага на законах чалавечнасці? Ведаем: заўсёды былі і ёсць сілы, якія б хацелі бачыць літаратуру сэрвільнай, прыслужніцкай, забавляльнай. І слабым духам, здараецца, ідуць гэ-

тым сілам насустрач. Сумна і горка бывае чытачам той краіны, дзе ў лёсавызначальны для народа час літаратура самаўхіляецца ад выканання сваёй галоўнай, прызначанай Богам, місіі. Ёсць усе падставы верыць, што чытачам краіны Беларусь сумна і горка не будзе, бо іх паэты і пісьменнікі ад наканавай ім місіі не ўхіляцца, бо яны былі і ёсць плоць ад плоці народа, у іх сэрцах — ягоны боль, ягоны трывога і скруха, але ж і ягоная сіла-моць, і ягоная трываласць веры. Паэты і пісьменнікі краіны Беларусь не могуць ізалявацца ад балючай памяці народа, ад трагічнай гісторыі літаратуры, спадчынікамі якое сталі; не могуць жыць і працаваць так, як быццам на свеце не жылі і не працавалі Багушэвіч, Цётка, Купала, Колас, Багдановіч, Гарун, Гарэцкі, браты Луцкевічы, Ластоўскі, Жылка, Бабарэка, Чорны, Зарэцкі, Мрый, Калюга, Геніюш...

У гісторыі краін і народаў бываюць часіны, калі кожны літаратар павінен зрабіць выбар, — талент і сумленне павінны яму падказаць, што выбраць — якую дарогу, які лёс, якую славу ці няславу. І вось у такі ўрочны час выбару нам радзіць размову на з'ездзе не падключаць да высоканпружанай атмасферы грамадска-палітычнага жыцця ў краіне. Больш за тое: мудра-абачлівыя дарадчыкі намаўляюць і чытачам і пісьменнікам, што сапраўды таленавітыя творцы сядзяць ціха, на барыкады не ўзыходзяць, публіцыстыку не пішуць, а думаюць пра вечнае і створаць вечнае. Абачліваці ў гэтых парадах шмат, але мала праўды. Самы геніяльны балгарскі паэт Хрыста Боцеў загінуў на полі бою ў змаганні за нацыянальную свабоду

Балгарыі. Самы вялікі венгерскі паэт Шандар Пецэфі загінуў на полі бою ў змаганні за нацыянальную свабоду Венгрыі. Самы вялікі ўкраінскі паэт Тарас Шаўчэнка быў асланы за Каспій на рэкруцкую катаргу як змагар за свабоду Украіны. Самы вялікі беларускі паэт Янка Купала быў даведзены да "харакіры", а затым да загадкавай смерці ў Маскве як палымны змагар за нацыянальную свабоду Беларусі. Не стану доўжыць пералік імён — дастаткова і гэтых.

Прагучаў перад з'ездам і невядома каму кінуты папрок: "Не гаварыце ад імя народа! Ён вас не прасіў аб гэтым!" Правільна, не трэба гаварыць ад імя; але калі табе дадзены Божы дар — сумеі пачуць, чым жыве душа народа, і сказаць пра гэта так, каб чытач табе паверыў, убачыў, што ты не хлусіш, і з удзячнасцю прыняў сказанае. Не трэба гаварыць ад народа, але гаварыць да народа, да сямей і тысяч людзей, — трэба: гэта нам завяшчалі вялікія. "З цэлым народам гутарку вясці, сэрца мільёнаў падслухаць біцця" — вось грамадзянскае крэда Паэта. "До спацы! Паўстаньце грамадою... Паўстаньце! Край ваш стогне родны..." — вось голас Паэта, звернуты да народа ў дні, калі менавіта такі голас і павінен быў прагучаць. "Беларусь мая! Краіна-браначка! Устань, свабодны шлях сабе шукай!" — вось што вырываўся з хворых грудзей самага эстэтычнага нашага паэта. І яшчэ адна вядомая вам усім паэтычная цытата:

*Процай, немая Россия,
Страна рабов, страна господ,
И вы, мундиры голубые,
И ты, послушный им народ.*

Толькі суздорм заскаруэлае сэрца

можа не адчуць, якім страшным сьноўскім болям прадрытаваны гэтыя геніяльныя радкі вялікага паэта Расіі.

109 гадоў назад была выдадзена беларуская брашура пад назвай "Дзядзэка Антон", або Гутарка аб усім чыста, што бальдзі, а чаму бальдзі — не ведаем". Думаю, што і мы сабраліся на з'езд дзеля таго, каб пагаварыць аб усім чыста, што нам бальдзі. Тым больш, што мы ведаем, і чаму бальдзі. Пачнём з таго, што найбалючэйшы сэння наш боль, які родзіць у душах гнеў праведны, — гэта бачыць тое, як рыхтуецца і крок за крокам ажыццяўляецца ліквідацыя дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі. Калі з'езд пісьменнікаў не выкажа сваіх адносін да гэтай гніючай запраданскай акцыі — будзе грош чана усім правамам, якія тут прагучаць. Другое, аб чым мы павінны гэтак жа рашуча выказацца, — гэта аб рэзервацыі, у якую загнана за апошнія сем гадоў наша родная мова. Мова, на якой створана багатая і самабытная літаратура, мова, якая выявіла за 1000 гадоў нашай гісторыі дзівоўныя творчыя магчымасці і, сказаў бы, проста загадкавае жыццяздольнасць. Мы не сумняваемся, што наша мова будзе жыць, што ў яе вялікая будучыня. І не страх, што яна адамрэ, бунтуе сэння душу беларускага пісьменніка. Бунтуе душу тое, што даводзіцца кожны дзень і на кожным кроку тут, на сваёй жямлі, сутыкацца з дзікунтам і хамствам у адносінах да найвялікшага духоўнага скарбу народа, бачыць цыннічнае глумленне з нашай галоўнай нацыянальнай святыні, якуюсьці заалагічную янавісьць да адной з самых прыгожых моў на зямлі.

Зноў і зноў мы вымушаны спы-

таць: а што ж дзяржава? Дзяржава мае якое дачыненне да нацыянальнай культуры ці яна па-за межамі духоўных інтарэсаў нацыі? Тысячы разоў вялікія людзі цывілізаваных краін свету падкрэслівалі: мова ёсць першаэлемент нацыянальнай культуры, ёсць аснова асноў нацыянальнай культуры і ўсёй духоўнасці народа. Без клопату аб мове народа няма і не можа быць клопату аб нацыянальнай культуры. Увесь цывілізаваны свет ведае гэту ісціну і кіруецца ёю, і толькі Беларусь — краіна і дзяржава ў цэнтры Эўропы — да гэтай ісціны не дарасла.

Паважаныя калегі! Нацыянальная літаратура — гэта галоўная цвярдня нацыянальнага духу, нацыянальнай ідэі, нацыянальнай самасвядомасці. Толькі такім павінна быць наша разуменне місіі, ролі і месца беларускай літаратуры ў грамадстве, у жыцці народа. Толькі на грунце такога разумення, г. зн. на грунце беларускай нацыянальнай ідэі, магчыма гуртаванне і кансалідацыя нашых творчых сіл. Гэта — галоўнае. А ўсё тое, што насуперак гэтэму, — яно не ад Бога, а ад сатаны, ад д'ябла. І будзе вельмі кепска, калі ў творчым і грамадскім жыцці нашага саюза будзе браць верх не галоўнае, не тое, што ад Бога.

Маці-Беларусь і Маці-Мова — іншага, больш дарагога, чым гэта, больш святога, чым гэта, у нас няма. Паслужым жа, колькі хоціць сіл, Роднаму Краю і Роднаму Слову. Слову з вялікай літары. Слову святлістаму і неспадманнаму. Кажучы радкамі Купалы, Слову магутнаму і бяссмертнаму.

Па даручэнні рады саюза абвешчаю XIII з'езд беларускіх пісьменнікаў адкрытым.

якая ў год рыхтвала 200 гадын паўнаважнага мастацкага вяшчання, цяпер увогуле не існуе, яна ўвайшла ў лік так званых перспектывных — гэта значыць, што ў перспектыве яна — калі-небудзь — можа нешта і зрабіць. Але не цяпер — бо трэба пакінуць месца для пустых, забавляльна-бесабабовых, што нічога не даюць ні душы ні сэрцу, перадачак. Ці адкажа хто калі за гэтае разбурэнне народнай душы, за сурогаты і культуры, і літаратуры, у той час як пісьменнікі амаль не маюць магчымасці ні выйсці да шырокага чытача, ні выдаць свае кнігі — я кажу пра вялізную чаргу ў выдавецтвах, пра якую тут, канешне, будуць казаць многія.

Мы жывём у час, калі пісьменніку прад'яўляецца рахунак за ўсё, што болей апыкае душу кожнага сумленнага чалавека, заслон чаму павінна ставіць перш за ўсё дзяржава: здзічэнню грамадства, занярданню роднай мовы, абьякаваці да нацыянальных святыхняў. Ды наша грамадскае аб'яднанне налічвае ўсяго 505 творцаў. Ці ўсе яны бачныя ў даяглядах нашай палітыкі і культуры, ці здольныя ўздзейнічаць на ўладу, на грамадства? Мы спрабуем гэта зрабіць — і робім, як бы каму ні хацелася гэта адмаўляць, але, вядома, сваімі, пісьменніцкімі сродкамі — вершамі, аповесцямі, п'есамі.

Дзяржаўныя інстытуты заўсёды і ўсюды накіраваны на тое, каб паставіць грамадства ў свае, імі абзначаныя параметры, ператварыць грамадства ў паслухмяныя, пазбаўленыя творчай ініцыятывы адзінкі дзеля лепшага ўпраўлення імі.

Грамадскія аб'яднанні, наадварот, грунтоўцца на прынцыпах творчасці і ініцыятывы, яны заўсёды апазіцыйныя ўладзе па сваім духу і прызначэнні.

Ва ўзаемадзейні ці, калі хочаце, ва ўзаемаразуменні ролі кожнага з іх і пошуку той дыстанцыі, дзе няма ні згубнай для кожнай жывой справы паслухмянасці, ні, наадварот, той адлегласці, пры якой грамадская арганізацыя страчвае свой уплыў на інстытуты ўлады і магчымасць больш дзейсна рэалізоўваць свае прынцыпы, ляжыць корань многіх праблем і нашай пісьменніцкай суполкі.

З уздыхам палёгкі канстатавала газета "Літаратура і мастацтва" пасля мінулага, XII з'езда Саюза беларускіх пісьменнікаў, што чаканага расколу нашай грамады не адбылося, што мы змаглі захаваць наш саюз.

Але сэння мы як ніколі блізка падышлі да гэтай для каго ракавой, а для каго і жадынай ракавой. Падставы для гэтага ёсць, і нашмат большыя, чым ранейшыя: усім вядомая сітуацыя са старшынёй саюза, якая паставіла нас у становішча пажарнікаў, з той толькі розніцай, што пажарнікі ведаюць, як дзейнічаць у самых розных сітуацыях, іх гэтаму вучаць, а мы, хто застаўся тут, рабілі кожны крок, рызкуючы зваліцца ў бездань.

Безданню гэтаю былі, апроч усяго іншага, вялізныя, недзе каля васьмідзесяці тысяч "у.е." (як прынята цяпер казаць) даўгі па Дому творчасці "Іслач", зробленыя пры нашых папярэдніках, пра якія нічога не гаварылася на XII з'ездзе.

Прападаў, згараў у агні даўгоў і часопіс "Крыніца". Фінансавыя праверкі (іх было часам па тры адначасова) ставілі пад сумненне і вынікі першага пры нас міжнароднага семінара перакладчыкаў. Ішлі бясконцыя суды па прэтэнзіях розных, намі ніколі не бачаных, фірмаў да Саюза пісьменнікаў і Літфонду. На адной з радаў усе дакументы па гэтых фак-

тах былі абнародаваныя, кожны, хто хоча, можа з імі пазнаёміцца.

У нашым раскіданым гняздзе — ДOME літаратара — гаспадарылі чужыя, нахабныя людзі, якія імкнуліся, выкарыстоўваючы сітуацыю, увогуле выцесніць нас і з тых нешматлікіх пакояў, якія яшчэ засталіся, што прывяло б да выцяснення са сваёй плошчаў і абласных аддзяленняў, адно з якіх, гродзенскае, да таго часу ўжо страціла ўсё, што мела. Я не буду займаць ваш час апісаннем усёй той барацьбы, якую мы вялі штодзённа, але нельга і не ўгадаць хаця б гэтыя, самыя асноўныя факты.

Што ж удалося дасягнуць нам усім і найперш кіраўнікам саюза пісьменнікаў?

Як мне здаецца, самае галоўнае: нягледзячы ні на што, прыўзняць — я не кажу ўзняць — агульны аўтарытэт саюза як творчай, дзейснай арганізацыі і іміджу самога пісьменніка. Калі яшчэ тры гады назад журналісты часам задавалі досыць дзікае для мяне пытанне "Няўжо Саюз пісьменнікаў яшчэ жыве?", то зараз часам хочацца меншай увагі розных крытыкаў — "добразычліваў" да кожнай, часам дробязнай дэталі нашай дзейнасці, з якой спрабуюць раздзьмуць тую ці іншую сенсацыю.

Нягледзячы на спробу выціснуць Саюз пісьменнікаў з заснавальнікаў нашых часопісаў і газет, мы адваявалі гэтае права. Іначай праз большы ці меншы праежак часу іх немінуца спасцігнуў бы лёс "Першацвета", які ствараўся тут, у саюзе, клопатамі Алеся Масарэкі, а цяпер, відаць, страчаны для маладой беларускай літаратуры.

Мы змаглі наладзіць рэгулярную працу творчых секцый і камісій. Спецыяльна не ўгадваў пра іх дзейнасць у даведцы, каб даць магчымасць выказацца кіраўнікам. За-

слугоўваюць шчырай падзякі старшын і камісій — Валянцін Блэкці (прыёмная камісія), Артур Волскі (секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва), Уладзімір Глушакоў (секцыя публіцыстыкі і мастацкага нарыса), Генрых Далідовіч (камісія па рабоце з маладымі), Галіна Каржанеўская (секцыя драматургіі), Яўген Каршук (ваенна-шэфская камісія), Леанід Левановіч (секцыя прозы), Мікола Мятліцкі (секцыя паэзіі), Міхась Мушынін (секцыя крытыкі і літаратуразнаўства), Іван Чарота (секцыя мастацкага перакладу і літаратурных сувязей) і іншыя.

Прапагандавалі не так і мала па нашых магчымасцях, хаця, відаць, недастаткова для літаратуры такога ўзроўню творчасці лепшых нашых майстроў праца. Прыгадаю толькі, апроч вядомых вам па прэсе вечараў, семінараў і "круглых сталоў", прэс-рэзалізы па беларускай і замежнай мовах, якія мы рыхтвалі разам з Міністэрствам замежных спраў і адпраўлялі ў пасольствы нашай краіны і замежных краін.

Ужо другі год працуе выдавецтва Беллітфонду і спадзяёмся, што ў садружнасці з Дзяржмагдрукам мы зможам выпускаць кнігі не толькі нашых класікаў, але і, сабраўшы дастаткова сродкаў, кожнага сябра творчага саюза. Запланаваны амаль усе даўгі па "Іслачы" — амаль, але не ўсе, і менавіта на нас падалі самыя горкія папрокі ў тым, што толькі нямногія змаглі атрымаць бясплатныя пуцёўкі ў наш далёка не цалкам адрамантаваны Дом творчасці, таму што на іх папросту трэба зарабіць сродкі.

Чого мы не змаглі дабіцца, што не зрабілі з таго, што хацелі? Я называю асноўнае:

Не адваявалі наш пісьменніцкі Дом.

Не распрацавалі стратэгічную праграму развіцця беларускай літаратуры, асабліва ж па тых накірунках, якія сэння ўяўляюцца асабліва важнымі

Літаратура ў нацыянальнай палітыцы дзяржавы,

Беларуская літаратура ў кантэксте сусветнай,

Літаратура і рынак

Беларуская літаратура ў Інтэрнэце (дарэчы, набыццём трох камп'ютарных мы пакуль што толькі заклалі падмурак для гэтай справы).

Не распрацавалі змяненні ў Статут — па маім глыбокім перакананні, ён не адпавядае рэаліям сённяшняга дня, па ім папросту немагчыма працаваць. Не прапанаваны ні абавязкі сяброў саюза, ні ягоных кіруючых органаў, ні магчымых нетрадыцыйных сітуацый — такіх, якая складалася з тым жа ад'ездам Някляева.

Амаль увесь Статут — гэта адбітак часоў, калі дзяржава ў адносінах да пісьменнікаў брала ўсё на сябе, у той час як сэння мы музім дакладна вызначыць адзін да аднаго, напрыклад, — вырашалыні ці толькі дарадчы голас СБП у прысуджэнні Дзяржаўных прэмій па літаратуры? (Тое, што апошнія гады ігнаравалася думка рады, лічу яскравай адзнакай непавагі ўлады да нашай творчай арганізацыі). Яшчэ — хто павінен вызначаць кандыдатуры для ўдзелу ў Днях культуры нашай краіны? І многае іншае...

Не ўзгоднены ўзаемаадносінны з Літаратурным фондам. Рада не прыняла прапановы аб'яднаць пасады старшыні саюза і старшыні праўлення Літфонду — магчыма, гэтую прапанову не трэба было адкладваць на апошняе перад з'ездам паседжанне, аднак без гэтага наш Літфонд будзе ўсё больш уплўнена (Працяг на стар. 5)

Музеі у роднай вёсцы

22 траўня ў Велікаборскім сельскім Доме культуры (Хойніцкі раён Гомельскай вобласці) адбылося ўрачыстае адкрыццё пакоя-музея вядомага беларускага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа Барыса Сачанкі. 15 траўня пісьменніку споўнілася 65 гадоў. Да знамянальнай даты і была прымеркавана гэтая важная падзея ў культурным жыцці нашай краіны. Сярод экспанатаў музея — кнігі Б. Сачанкі, фотаматэрыялы, асабістыя рэчы празаіка. Яшчэ раней быў створаны і дзейнічае літаратурны музей пісьменніка ў Велікаборскай базавай школе, якая носіць імя Б. Сачанкі. На цырымоніі адкрыцця пакоя-музея ў час правядзення вечарыны, прысвечанай юбілейнай даце, выступалі старшыня Хойніцкага райвыканкама М. Садчанка, родны брат пісьменніка, галоўны рэдактар часопіса "Пралеска" А. Сачанка, намеснік галоўнага рэдактара часопіса "Полымя", пляменнік пісьменніка Б. Пятровіч, галоўны рэдактар часопіса "Крыніца" А. Канпелька, малодшая дачка пісьменніка С. Явар і многія іншыя. Гучалі ўруйкі з твораў Барыса Іванавіча, вершы, напісаныя ў ягоны гонар, беларускія народныя песні ў выкананні фальклорнага гурта "Крыніца" і артыстаў мясцовай самадзейнасці. Уразлілі цеплыню і гасціннасць велікаборцаў, іх павага да памяці слаўтага земляка. Хочацца спадзявацца, што новы музей стане яшчэ адным цудоўным культурным асяродкам Хойніцкага раёна.

С. Я.

Маляваны дзённік пана Струмiлы

Летась сваё наведанне Мінска ў якасці кіраўніка скульптурнага пленэру "Інтэграрт-99" Анджэй Струмiла назваў "сэнтэментальным падарожжам" у край дзяцінства. З Вільняй, Наваградкам, Лідай, Мінскам з 1928 па 1945 гады звязаны яго дзяцінства, навучанне, "знікненне" бацькі ў лёхах НКВД. Пасля вайны ён апынуўся ў Польшчы, дзе і жыўе зараз. Адкрываючы дзямі ў галерэі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта яго выставу "Рысаваны дзённік — А4", пана Струмiлу віншавалі як мастака. Але сам ён называе сябе ўніверсальным дылетантам, хаваючы за гэтым усю шматграннасць сваёй асобы. Вучань вядомага авангардыста Стрэмінскага Анджэй Струмiла займаецца жывапісам, малюнкам, афармляе кніжкі, стварае дызайны інтэр'ераў, тэатральнае афармленне. Ён піша вершы, выдаў некалькі кніг. Займаецца фатаграфіяй. На адкрыццё выставы ў Мінск ён прывёз некалькі кніг і фотаальбомаў свайго афармлення, а таксама відэазапісы, якія, пры жаданні, можна пабачыць у бібліятэцы ЕГУ.

Свае спантанныя малюнкi з дзённіка сам Струмiла называе "рысаваным пісаннем", падобным да каліграфіі ў еўрапейскім разуменні. Яго малюнкi — проста запісы думак, якія, магчыма, ніколі не будуць рэалізаваныя як самастойныя карціны. У гэтым — іх каштоўнасць, бо яны дазваляюць эмацыянальна спасцігнуць зменлівасць свету іншага чалавека. "У маіх "шэфлядах" ляжаць тысячы нематэрыялізаваных вобразаў, якія ... застануцца найбольш поўным апісаннем маёй мастацкай журбы", — кажа пан Струмiла.

Яму ўжо за семдзесят. Але пачэсны ўзрост і белыя валасы не замінаюць творча працаваць, падарожнічаць, разводзіць коней і наладжваць пленэры ва ўласнай сядзібе, якая стаіць на рацэ Чорная Ханка, што ўпадае ў беларускі Нёман. І называць сябе — чалавекам Вялікага Княства Літоўскага...

Літаратурныя сустрэчы

Цэнтр беларускай культуры ў Даўгаўпілсе распачаў серыю "Літаратурныя сустрэчы". Пачаў гэту серыю паэт Станіслаў Валодзька. Ён прачытаў свае вершы, пазнаёміў прысутных, сярод якіх быў і консул Аляксандр Концікі, са сваімі новымі публікацыямі ў латвійскім і беларускім друку. Гучала тут і класічная музыка ў выкананні скрыпачкі Дзіяны Брыедэ і піяністкі Вольгі Максімавай. У заключэнне сустрэчы дырэктар ЦБК Аляксандр Рудзь выказаў сардэчныя словы, у якіх прагучала і спадзяванне на сустрэчы ў Беларускім доме з літаратарамі не толькі мясцовымі, але і з Беларусі.

Н. К.

"Чалавеку мала народжанай свабоды"

"Свабода — найбольшая маральна-фізічная каштоўнасць, дадзеная жывой істоте фактам яе нараджэння. Усё жывое і карыстаецца тою каштоўнасцю, наколькі гэта мажліва ў забытым свеце арганічнага існавання, апроч хіба чалавека. Чалавеку мала народжанай свабоды. Каб у поўнай меры спазнаць і адчуць яе неабходнасць, яму наканавана ў жыцці прайсці праз хітрасплечены лабірынт прыгнэту, хлусні і несвабоды, а то і застацца ў адным з яго тупікоў. І там прызвычайна, змарнець, страціць свой прыроджаны дар свабоды дзея і змыты элементарнага біялагічнага існавання, зрабіцца часткай натоўпу, грамадства, электарату, як і ўсе. Але як быць чалавеку, калі ён не як усе і вылучаецца з масы сабе падобных, калі ён творца, што дзеіць паводле ўнутраных імпульсаў самавыяўлення? Як яму пераадолець тую брутальную залежнасць ад сілы соцыуму, які нязменна нівелюе яго, прабачце за пафас, Богам дадзены дар? Ці, можа, не трэба нічога пераадолець, а падладзіцца, прыстасавацца, каб дамагчыся бесканфліктнага існавання? Як гэта робіць большыня зямных насельнікаў. Дзесяці гадоў у нашых вушах гучыць нявольніцкая максіма: нельга жыць у грамадстве і быць свабодным ад грамадства. Што праўда, то праўда: нельга быць свабодным у несвабодным грамадстве: не дадуць, не дазволюць. Тыя, ад каго тое залежыць, натхняюцца не зманлівай ідэяй чалавечай свабоды, а рэальнаю ідэяй прыгнэту і сілы. І праўда — яны валодаюць немалой сілай, бо яны заўжды — гурт. Іх шмат, а нас мала, і яны рэгулярна пагражаюць перацерці нас на лагерах пылу. Таму ёсць пра што думаць, ёсць чаго баяцца. Мабыць, сапраўды, каб выжыць, варта згуртавацца, што робяць шмат якія істоты ў жывой прыродзе, асабліва калі гурт мае ідэю, малаважна якую — добраю ці благаю. Часам ідзі робяць інстынкт нацыі ці кляса, ці якога гурта, і тады свет апынаецца перад імперскай, пралетарскай, нацыскай ідэяй, якія заўжды каштуюць крыві. Апантаная, гэта значыць папулярная ідэя, заўсёды каштуюць вялікай крыві, і радка здзяйсняюцца, нават і святая сярод іх — ідэя свабоды. Але ці дужа жывая ідэя патрэбна твор-

цу, калі ягоная душа ўжо захоплена ідэяй іншага кштату, ідэяй праўды і прыгажосці? Іншаму там месца няма, і ён індывідуаліст; усё значнае ў мастацтве спрадвек ствараецца на грунце індывідуалізму. Спробы зарганізаванай мастацкай творчасці, тым больш літаратурнай, заўсёды сканчаліся фіаска і пакінулі кепскую памяць пра сябе. Творцы твораць штучны тавар, таму працуюць паасобку. Творчы альянс нават двух, калі кожны з іх — геній, неверагодны. Толькі паасобку. Нават, калі яны аднадумцы, адзінаверцы, належыць да аднае партыі. Калектыўны элемент у мастацтве, несумненна, мае выключна дэструктыўны характар. Праўда, наш час асаблівы, крывадушны і жорсткі, а што да мастацтва — разбуральны па сваёй сутнасці. Толькі мы яшчэ не надта ўцямілі тое. Мабыць, цяпер належыць клапаціцца не пра росквіт — пра выжыванне і захаванне таго лепшага з нацыянальнай культуры, што гэтак брутальна бурыцца ўладай і часам. Пэўна, зрабіць тое лепей агулам. Але ці можна не разумець, што і бурыць выгаднай агулам, усё адразу: так дзешавей для ўладаў, якія звыклі ўладарыць не толькі над цэламі, але і над душамі. З тае мэтай у нядаўнім мінулым яны стварылі партыю, калгасы, ГУЛАГ, каб заграбці ўсіх адразу і сагналі творцаў у творчыя саюзы, дзе ўзялі іх у творчы палон. Тое яны найбольш рабілі рукамі і клопатам саміх жа творцаў з ліку найболей таленавітых калабарантаў па прынцыпе слаўтага самаабслугоўвання: самі пішаце, самі сябе і саджайце. Наша літаратура быццам бы пакрысе выкараскавацца з таго інтэлектуальнага ГУЛАГа, з якога яшчэ не шанцуе выбрацца нацыі. Свабода рабочых і сялян паграбуе, як кажуць, шмат валютных інвестыцыяў, якіх няма. На зброю і паліцэйскае начынне інвестыцыі ёсць, а на свабоду для народа — няма. Літаратуры ж не патрэбныя інвестыцыі, нам патрэбны хіба дазвол. Але, аказваецца, дазвол на нашу свабоду каштуе яшчэ даражэй, чым дазвол на зямлю. Зрэшты, што да Беларусі, дык вынік аднолькавы — ні сяляне не маюць зямлі, ні пісьменнікі не маюць свабоды. Хоць бы свабоды на родную мову, нават на мяккі

знак, каб ня курчыць язык у роце ад ненатуральнага, барбарскага вымаўлення. Усё тое, ведама ж, несакурушальная сіла няволі, з якой мы звыкліся, зрадніліся, ад якой адступаць рызыкаўна і боязна, а галоўнае — не дазваляецца. Затое ад нас дамагаюцца іншага. Можна зразумець тых нашых расейскіх калегаў — з ліку дэмакратаў, канешне, — якія нядаўна перажылі ўсё тое самае і цяпер памкнуліся да зманлівай, труднадасяжнай свабоды. Паяднаўшыся з беларусамі, яны маюць намер набыць дадатковы шанец на шляху да свабоды, кіруючыся ўсё той жа логікай: гуртам — зручней. Але старая чэшская прымаўка кажа: "Не запускай млын, калі не маеш моцы яго спыніць". Ці маюць моц нашы расейскія калегі годна распарадзіцца хоць бы ўласным лёсам? Ці не рэальна для іх, як і для нас, застаецца рызыка страціць усё? Дзе гарантыя таго, што іхні, хай сабе самы высокародны праект, будзе гэтак жа высокародна скончаны? Надта тое сумніўна ў краіне, дзе не спыняюцца ганейныя войны, усюды льецца кроў, нішчыцца свабода слова, а галоўнай дзяржаўнай ідэяй, калі паглядзець, робіцца ўзноўленне нацыянальна-чэкізму. У нас і ў вас няшчасна хоць адбаўляй: рушыцца эканоміка, народ даведзены да галечы, дыктатура гвалтам нішчыць нацыянальную культуру і мову, але ж вы нам дапамагчы не можаце, шануючы калегі. Дапамагчы нам не можа ўжо ніхто, так глыбока завязлі мы ў багне хлусні і тыраніі, што ад нас адварнуўся ўвесь свет. І усё ж нам, як тым зэкам, дужа непажадана трапіць з адной катюні ў другую, асабліва, калі пералынак між допытамі апынуўся такі кароткі. Таму пачакаем, і застанёмся пры ўласных інтарэсах непадлегласці і суверэнітэту, наколькі тое магчыма. Канешне ж, гэта не свабода, а толькі яе ілюзія, якія, аднак, тояць кропельку надзеі, як і ў Расеі таксама. Мабыць, кожнаму свой шлях да свабоды наканавана прайсці асобна. Усё ж індывідуалізм і ў гэтым абліччы не самы горшы кірунак да яе. Можа, не найлепшы, але і не найгоршы. Прынамсі, у наш час усё астатняе — горшыя, а ў аснове кожнай калектыўнай свабоды ляжыць свабода індывідуальная.

На пераломе

І. Чарота, А. Савіцкі, У. Федасенка.

Фота Ул. КРУКА.

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)
Пасля выступленняў адбылося вылучэнне кандыдатур на пасаду старшыні саюза.

З абмеркаваных кандыдатур у выбарчых бюлетэнях засталіся толькі прозвішчы Вольгі Іпатавай і Міколы Мятліцкага.

Былі таксама абмеркаваны кандыдатуры ў новыя сябры рады і рэвізійнай камісіі і ўнесены ў спіс для тайнага галасавання.

Пасля перапынку пасяджэнне ўзнавіў Анатоль Вярцінскі. Працягваліся спрэчкі па дакладзе. У іх прынялі ўдзел Васіль Якавенка, Георгій Марчук, віцэ-прэм'ер урада Міхаіл Дзямчук, Мікола Мятліцкі, Валер Санько, Лявон Баршчэўскі, Віктар Супрунчук, Аляксей Жамойцін і іншыя.

Бурным было абмеркаванне работы Беллітфонду. У спрэчках бралі ўдзел Вячаслаў Стома, Васіль Якавенка, Валер Санько, Анатоль Белы, Уладзіслаў Мачульскі, Васіль Зуёнак. З'езд прагаласаваў, што неабходна звярнуцца да рады СБП і праўлення Беллітфонду з прапановай перадаць функцыі старшыні праўлення Беллітфонду старшыні Саюза пісьменнікаў.

З'езд разгледзеў падрыхтаваныя дакументы і рэзалюцыі, прыняўшы некаторыя з іх за аснову і вярнуўшы на дапрацоўку ў рэдакцыйную камісію.

Па выніках тайнага галасавання, старшынёй Саюза беларускіх пісьменнікаў абрана Вольга Іпатава, а таксама новы склад рады і рэвізійнай камісіі.

Н. К.

Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў

1. Адамчык В.Ул.	17. Дайнека Л.М.	33. Карызна Ул.І.	49. Папова А.Г.
2. Андраюк С.А.	18. Давідовіч С.Ф.	34. Каско А.К.	50. Паўлаў Ул.А.
3. Арлоў Ул.А.	19. Далідовіч Г.В.	35. Кірылаў Г.І.	51. Пашкевіч А.А.
4. Баравікова Р.А.	20. Дранько-Майсюк Л.В.	36. Карлюкевіч А.М.	52. Пісьмянкоў А.Ул.
5. Барадулін Р.І.	21. Дудараў А.А.	37. Кудравец А.П.	53. Пташнікоў І.М.
6. Башлакоў М.З.	22. Дуктаў Ул.Ул.	38. Кусяноў М.С.	54. Пятровіч Б.П.
7. Бічэль-Загнетава Д.І.	23. Жук А.А.	39. Ліпскі Ул.С.	55. Рагойша В.П.
8. Блакіт В.Ул.	24. Загорская Н.С.	40. Лойка А.А.	56. Саламаха Ул.П.
9. Бураўкін Г.М.	25. Законнікаў С.І.	41. Лялько Х.А.	57. Сіўко Ф.І.
10. Бутвіч А.І.	26. Зуёнак В.В.	42. Мальдзіс А.В.	58. Супрунчук В.П.
11. Быкаў В.Ул.	27. Іпатава В.М.	43. Марціновіч А.А.	59. Ткачоў В.Ю.
12. Вольскі А.В.	28. Каваленка В.А.	44. Масарэнка А.Г.	60. Федарэнка А.М.
13. Вярцінскі А.І.	29. Камароўскі А.А.	45. Мушыньскі М.І.	61. Цвірка К.А.
14. Гальпяровіч Н.Я.	30. Камейша К.В.	46. Мятліцкі М.М.	62. Чарняўскі Мік.М.
15. Гардзей В.К.	31. Канпелька А.І.	47. Пазнякоў М.П.	63. Чарота І.А.
16. Гніламёдаў Ул.В.	32. Каржанеўская Г.А.	48. Панізнік С.С.	64. Шніп В.А.
			65. Ягоўдзік Ул.І.

Рэвізійная камісія Саюза беларускіх пісьменнікаў

1. Акулін Э.А.	6. Коўтун В.М.	11. Рублеўская Л.І.
2. Бадак А.М.	7. Крэйдзіч А.М.	12. Стадольнік І.К.
3. Вераб'ёў П.В.	8. Макаравіч В.С.	13. Суляноў А.К.
4. Дзмітрыеў Г.Р.	9. Міклашэўскі Я.В.	14. Чарказян Г.Б.
5. Зэкаў А.М.	10. Праўдзін В.А.	15. Шабоўч М.В.

Іншыя матэрыялы з'езда будуць надрукаваны ў наступным нумары.

Зберагаючы духоўнасць і святло

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2—3)
адпраўляцца ў дрэйф без саюза. Складваецца парадаксальная сітуацыя — існуючы на нашых плошчах, карыстаючыся аўтарытэтам саюза і нават ягонага тэхніка, Літфонд, аднак, усё меней займаўся сваёй прамою справай — клапаціцца аб пісьменніках — і ўсё болей клапаціўся аб сабе самім.

Многае — лекі, прадуктовыя пасылкі, падарункі для дзяцей на навагодняй "Яліцы" арганізуюваў менавіта Саюз пісьменнікаў, у той час, як гэта прамая функцыя Літфонду. Днямі чакалі ветэраны прыёму ў Літфондзе, каб там вырашыць свае праблемы. Гэта — абсалютна недапушчальна!

Яшчэ ў дакладзе на папярэднім з'ездзе Васіль Зуенка адзначыў: "У вырашэнні сацыяльных пытанняў Саюза пісьменнікаў і Літфонду патрэбна адзіная структура, адзінае кіраванне". І дадаваў, што "гэтае пытанне павінна быць вырашана, хай сабе і фармальна, асобным сходам — сходам членаў Літфонду". Дык давайце пры выбарах старшыні СБП усё ж паставім сёння гэтае пытанне ў парадак дня. Вы бачылі — мы хацелі б змяніць і структуру кіраўнічых органаў з тым, каб больш аператыўным было вырашэнне многіх надзменных праблем, у тым ліку найперш — выдавецкіх, фінансавых. А нам неадкладна трэба выбываць на эканамічную незалежнасць, бо на сённяшні дзень без дапамогі пэўных дзяржаўных органаў — Міністэрства культуры, Дзяржаўнаму — немагчымы былі б ні семінары маладых, ні некаторыя іншыя творчыя праграмы саюза.

У гэтым сэнсе важны і сяброўскія ўнёскі, яны павінны быць павялічаныя, бо мы адзіны творчы саюз, у якім узносі існуючыя як нешта амаль сімвалічныя. Сёння ўсё больш трэба гаварыць пра тое, што даём нашаму саюзу мы, а не толькі, што дае нам ён. На з'езд ТБМ не былі дапушчаныя тыя, хто не заплаціў узносы, а ў нас іх не плаціць гадамі, спадзеючыся, што грошы на газеты, кнігі ў бібліятэку возьмуцца аднекуль "зверху". Няма іх — кожны рубель на пахаванне, дапамогу хворым і на многае іншае трэба зарабляць самім.

Настаў час больш пэўна акрэсліць наша месца ў грамадстве, яшчэ раз вызначыцца з тым, што мы — перш за ўсё грамадскае аб'яднанне прафесійных літаратараў у рамках якога кожны можа рэалізаваць свае грамадскія і палітычныя меркаванні згодна з уласным сумленнем.

Кіраўніцтва шмат папракалі ў тым, што нам нібыта кіруе Пэн-Цэнтр, і "група таварышаў", як сказаў Аляксандр Савіцкі, патрабавала, каб мы азнаёмілі іх са Статутам гэтай уплываючай міжнароднай арганізацыі. У адказ Аляксандр Ануфрыевіч, бо пачынаў, што нам якраз трэба было б узняць, як кажуць, на ўзбраенне, некаторыя пункты іхняга Статута, такія, як расшчабленне, што Пэн-Цэнтр ёсць грамадская, а не палітычная арганізацыя, а таксама аб тым, што ніхто не мае права рабіць палітычныя заявы ад імя Пэн-Цэнтра, і Пэн-Цэнтр не нясе адказнасці за іх.

Разам з тым нам трэба было б, улічваючы сённяшні "раздры", увесці ў Статут пункт аб тым, што сябра Саюза пісьменнікаў не мае права, пад пагрозай выключэння, бэсіць уласную арганізацыю. Абсалютна недапушчальна ні ў якой цывілізаванай краіне сітуацыя, калі ў друку з'яўляюцца здзелкі, абражальныя выказванні ў адрас нашай арганізацыі — ад каго? Ад сябра гэтай жа суполкі! Няўжо не разумееце самі пісьменнікі, што калі А. Бэсціц Б., то чытач папросту перастае чытаць і паважаць як А., так і Б.? Такім чынам зніжаецца павага грамадства да ўсіх пісьменнікаў — без выключэння... Асабліва недарэчна і балюча, калі такія вызначэнні кідаюць паважаныя літаратары — тыя, якім сёння саюз сапраўды, можа быць, і непатрэбны, у той час як многім маладым ягонага падтрымка проста неабходная. Як жывецца нашым літаратарам у правінцыі, усё мы ведаем. Яны трымаюць мову і гонар пісьменнікаў з усіх сілаў і патрабуюць асаблівага нашага клопату. Гэта яны ў большасці сваёй — і анкетныя пацвярджаюць гэта — за захаванне нашай творчай арганізацыі, як піша вязень сталінскіх лагераў Васіль Супрун, "у час, які ад пісьменніцкай грамады патрабуе кансалідацыі сілаў і розуму ў абароне інтарэсаў і незалежнасці нашай благабытай ратунку Бацькаўшчыны". Даючы магчымасць пісьменніку займацца творчасцю, падтрымліваючы яго духоўна і, па магчымасці, матэрыяльна, мы тым самым спрыяем падвышэнню духоўнага здароўя грамадства, арыентацыі яго не на ўяўны, а на сапраўдныя культурныя каштоўнасці.

Але ў сілу вядомых вам прычын мы — і гэта таксама наш боль — не дайшлі да кожнага, каму сёння патрэбна дапамога, а саюз жа перш за ўсё створаны — чытуць — "з мэтай абароны творчых правоў, прафесійных і сацыяльных інтарэсаў пісьменніка, яго годнасці, забеспячэння яму ўмоў для практычнай рэалізацыі свабоды слова і друку, аховы яго творчай спадчыны".

Але сутнасць яго — значна большая. Бо іншыя тыя параметры, па якіх Саюз пісьменнікаў можна аднесці толькі да прафесійных аб'яднанняў. Створаны для таго, каб быць правядніком бальшавіцкай ідэалогіі, ён паступова набываў значнасць як своеасаблівы ахоўнік генетычнага коду беларускага этнасу, захавальнік нацыянальнага духу і мовы, кандэсатар мастацкага асэнсавання сваёй уласнай гісторыі ў кантэксце навакольнага свету і Сусвету. Ідучы за папярэднікамі, беларускі пісьменнікі ў лепшых сваіх творах чэрпалі ў скарбніцах этнічнай моватворчасці, прыдчыналі таямніцы стасункаў этнасу з асяродкам, са сваімі суседзямі, з самім Космасам.

Зараз мы цяжка, пакутліва атрасаем з сябе едкі пыл мінулага — таго, пры якім кіраўнікі саюза былі, па словах класіка, "літаратурнымі

генераламі", калі пры маўкліваці пісьменнікаў-дэпутатаў быў зменены ранейшы артыкул аб прызнанні дзяржаўнасці беларускай мовы, калі ішло кіраўнічае шальмаванне няўгодных. Усё гэта было — але вось ужо па меншай меры дзесяць гадоў Саюз пісьменнікаў не ўпраўляецца зверху, ён паступова і часам балюча ўрастае ў сённяшнюю суровую рэчаіснасць, дзе засталася сціплага дзяржаўнае фінансаванне і дзе ўжо неадменна стаіць вострая і балючая задача — ісці ў рынак.

Зрэшты, гэты шлях праходзяць цяпер усё творчыя саюзы былога СССР, якія, па нашых звестках, захаваліся паўсюдна ў цэласнасці, апроч Расіі. Саюз пісьменнікаў Літвы, напрыклад, падае свае заўвагі на тым ці іншым дзяржаўным гранты і вымушаны, як на абароне дысертацыі, даказаць іх патрэбнасць. Ніхто не называе яго за гэта "сталінскім саюзам, які не паддаецца рэфармаванню", як робіць тое газета, якая павінна была б сцягнуць стаяць за кожнага, хто змагаецца за беларускае слова. Увогуле, зноснае, несправядлівае асуджэнне — адзнака духоўнай смуты грамадства.

Вось як казалі аб гэтым старажытныя мудрацы: "Бывае ў людзей такое здзіценне духу, што яны могуць існаваць, толькі асуджаючы адзін аднаго. Гэта не дагляд доспедаў з мэтай дапамагчы, наадварот — асуджэнне робіцца самам жыццём. Калі ў такога асуджэнца адны язык і мову, ён прападзе, засохне, як расліна без вады".

Мы, інтэлігенцыя, не можам не ведаць закон: якасць нашага жыцця прама прапарцыянальна ўзроўню нашай маральнасці.

Саюз пісьменнікаў перажывае зараз цяжкія часы. Ён мусяць даказаць права на само сваё існаванне, мусяць даказаць у часы жорсткага процістаяння адной часткі грамадства другой, калі кожная з гэтых частак спрабуе перацягнуць яго на свой бок, альбо, калі гэта не атрымаецца, знішчыць — не фізічна, дык маральна, не разумючы, ды часам і не хочучы зразумець, што ягоныя задачы ляжаць у іншай плоскасці. Няхай не крывадушчы на мяне палітыкі, калі я скажу, што многія з прысутных тут маглі б не горш за іх сфармуляваць пастулаты дэмакратычных задач і стратэгію грамадства. Але ніхто з іх не выкажа стан народнай душы так, як змог зрабіць у апавесці "Нічыё" Андрэй Федарэнка, у сваіх апавяданнях "Бацька", "Каця і балабончы" Анатоль Кудравец, "Смерць на парозе" Вячаслаў Адамчык або Аляксандр Бадак у творы "Сабака, які забывае імя", і як тое ўсяго ў чатырох радках вызначае пазт Сяргей Законнік:

*Нельга суціць у сэрцы трывогу —
Поле жыцця паглынае дзірван.
Люд не шукае да храма дарогу,
Душы ахутаў падман, як туман.*

Да глыбіннага, творчага асэнсавання пакрычастых шляхоў беларусаў звяртаюцца пазты і драматургі, крытыкі і празаікі. Я ж павінна яшчэ, хаця і вельмі пункцірна, абзначыць асноўныя дасягненні і здобіткі нашай літаратуры. Скажу адразу — многія імёны, што меркавалася ўнесці ў даклад, такія, як Адам Мальдзіс, Вячаслаў Адамчык, Ніна Загорская, Галіна Каржанеўская, названыя ўжо ў друку, асабліва ў газеце "Культура", таму не стану паўтарацца.

Якой бы крытыцы ні падвяргаўся Саюз пісьменнікаў, але мы ўсё можам ганарыцца многім. Заўсёдна цікавае выклікаюць новыя творы народных пісьменнікаў Янкі Брыля, Івана Шамякіна, Івана Навуменкі. Самі па сабе цэлыя саюзы, альбо, лепей, планеты з уласнымі арбітамі такіх нашых прызнаных майстроў Слова, як Васіль Быкаў, Святлана Алексіевіч, Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, Геннадзь Бураўкін, Сяргей Законнік, Аляксандр Рэзанав, Валяціна Коўтун, Раіса Баравікова Аляксандр Пільмякоў, Леанід Дранько-Майсюк. У іх трывалыя сувязі з замежжам, іх друкуюць і ўзнагарджаюць прэстыжнымі прэміямі ў іншых краінах менавіта як прадстаўнікоў беларускай літаратуры. Нашы пісьменнікі выступаюць пасламі міру як грамадскія дзеячы — сотні, а то і тысячы беларускіх дзеячых выратаваў Дзіцячы фонд, прэзідэнтам якога вось ужо шмат год з'яўляецца Уладзімір Ліпскі, не дае аслабнуць міжнароднай увазе да чарнобыльскага праблем старшыня Экалагічнага саюза, яркі публіцыст Васіль Якавенка. Пачынальнікам акцыі "Пісьменнік — малой радзіме" стаў Аляксандр Карлюкевіч. Беларускім Скарынам называюць сёння Кастуся Цвірку, які заснаваў і пасляхова вядзе "Беларускі кнігазбор". У Старых Дарогах стварыў музей, сабраўшы ўнікальную для краіны калекцыю партрэтаў беларускіх адраджэнцаў, сябра нашага саюза Анатоль Белы. Будзяць грамадскую думку глыбока распрацаваныя філасофскія канцэпцыі народнай душы, створаныя Уладзімірам Конанам, і на жаль, не надта вядомыя шырокаму колу арыгінальныя канцэпцыі свету і космасу Геннадзь Бубнава і Уладзіміра Дзюбы. Ды, зрэшты, амаль кожны пісьменнік у нашым саюзе — не толькі творца, але і, гаворачы пазтычнай мовай, своеасабліва крыніца святла, якое ён выпраменьвае залежна ад дадзенага яму богама таленту і грамадскай актыўнасці. Слапокім і мудра робіць сваю асветніцкую, пісьменніцкую работу вялікі працаўнік Сяргей Панізінік, які год за годам складае кнігі серыі "Бацькаўшчына", дзіцячы тэатр стварыла ў Падсвіллі Марыя Баравік, які быў ідуць услед за мэтрам нашай драматургіі Аляксеем Дударавым, чые гістарычныя драмы сталі з'явіць беларускай культуры апошніх гадоў, адкрыўшы глыбінныя пласты гісторыі і супраціўлення чалавечага духу абставінам і забойцы, а таксама за Аленай Паповай і Сяргеем Кавалёвым, чые драматургічныя творы набылі міжнароднае гучанне і яшчэ раз засведчылі высокі ўзровень нашай літаратуры.

Толькі адзін пералік таго, што зроблена за гады паміж з'ездамі, заняў бы многія старонкі майго даклада. На жаль, далёка не ўсё атрымала той водгук у крытыцы і ў шырокай прэсе, якога яно заслугоўвае, — новыя апавяданні Івана Пташнікава, проза Віктара Казько, Германа Кірылава, творы Барыса Пятровіча, Анатоля Казлова, Франца Сіўко, Юрыя Станкевіча, Леаніда Галубовіча, Уладзіміра Саламаха, Яўгена Баршчэўскага і іншых. Ды крытыка — самая, відаць, "правальная" частка нашае агульнае працы. Мяркуючы па публікацыях, варта задаць пытанне — дзе тая ладная па колькасці частка нашае пісьменніцкай грамады, якая павінна была б асветляць і аналізаваць літаратурны працэс? Шчыра і плённа ў неппулярным жанры рэцэнзій ці аналітычнага артыкула працуюць нямногія — Дзмітрый Бугаёў, Уладзімір Гніламедаў, Пятроў Васюк-Якіма, Барыс Бур'ян, Лідзія Савік, сярод якіх найбольш нястомны Аляксандр Марціновіч, ды маладыя, якія яшчэ не стаміліся ад гэтай, скажам адразу, адказнай і клопатнай справы. Менавіта адсутнасць крытычных арыенціраў часта служыць прычынай таго, што грамадства слаба ведае, чым жыць сёння пісьменнік, асабліва на перыферыі.

Я хацела б сёння спыніцца толькі на трох накірунках сучаснай беларускай літаратуры. Большасць значных і творчых здобываўцаў, якіх выкрасаны іскрамі найбольшай злітнасці з народным болам, бачыцца нам у чарнобыльскай тэматыцы. Гэта перш за ўсё "Чарнобыльскія малітва" Святланы Алексіевіч, што набывае сусветны рэзананс, гэта пазтычныя кнігі Міколы Мятліцкага, Сяргея Давідовіча, публіцыстыка Васіля Шырко. Відаць, сёння няма ніводнага пісьменніка, хто так ці інакш не шукаў бы ў страшэннай глабальнай катастрофе свой асабісты адказ на тое, што ёсць лёс чалавецтва і асабліва адказнасць за сённяшняе і будучае.

Як бы імкнуліся нагнаць занябанае і гнае ў нядаўня яшчэ гады, актыўна працуе гістарычная плынь нашай літаратуры.

"Кліч роднага звона" Генрыха Далідовіча несумненна стаў яе новым значным дасягненнем, як і зборнік п'ес "Воля на крыжы" Аляксандра Петрашкевіча, як раман Аляксандра Пашкевіча "Пляч волі" і асабліва кнігі Уладзіміра Арлова.

Звяртаючыся да ўрада, хачу яшчэ раз засяродзіць увагу на неабходнасці як мага хутчэй і актыўней вяртаць нашы культурныя каштоўнасці, што на працягу стагоддзяў былі вывезены з беларускай зямлі. Без іх немагчыма ўзнаўляць нашу гісторыю ў поўным аб'ёме.

І яшчэ — інтэлігенцыя рашуча патрабуе вяртання нашай старажытнай сімволікі — хаця б як гістарычнай. Справа тут не ў палітыцы. Аднаўляючыся ад крыжа на шыцы Пагоні, мы адмаўляемся ад ахоўнай энергетыкі продкаў.

Сёння час незапаўнаванага літаратуры, і таму то набатна-гучнае, то жартоўна-лёгкае, то балючае слова пазта нібы грузне ў шэрай, цягучай каламуці дзён. Але не прападае. У той грандыёзнай барацьбе Добра са Злом, якая сёння набыла маштабы касмічнай накіраванасці, ды кожнага з нас існуе магчымасць структураваць, гаворачы мовай фізікі, вакол сябе прастору, памянаючы энтрапію Духу. Толькі на зямлі дадзена кожнай душы рэалізаваць гэтую задуму Творцы. І, празраючы скрозь твань атэістычнае бяздумнасці і самаўпэўненага неувачы, нашы лепшыя пазты з'яўляюцца да Вышэйшага Суддзі са страсным жаданнем знайсці ў яго адказы на спрадвечныя пытанні жыцця. Яшчэ ніколі ў нашай літаратуры не існаваў гэты, сёння найбольш моцны, тэматычны пласт, які ўмоўна можна было б назваць дарогай да храма і па якім з пасляе — калі можна гаварыць пра паспехі ў зберажэнні духоўнасці — ідуць Данута Бічэль-Загнетава, Віктар Шніп, Валяціна Аксак, Алег Бембель, Ірына Багдановіч, Ірына Жарнасек, Хрысціна Лялюко і многія іншыя. Адсялю вас да бліскачуга артыкула Любові Гарэлік у часопісе "Полымя" — "Да Бога вернуцца слова", дзе гаворыцца аб неабходнасці стварэння трывалы маральна-этычны кодэкс, без якога грамадства проста загіне.

Чалавеку сёння нялёгка, а то і немагчыма дабрацца да самога сябе, да першавытокаў свае душы, куды Творцам закладзеныя правілы, жыўчы па якіх ён зможа існаваць у гармоніі з Сусветам. І ў гэтым яму можа дапамагчы, бадай, толькі літаратура.

Так, пазт з усіх зямных істот заўсёды быў найбольш набліжаны да Усявышняга ("Да Буды бліжэй усяго пазты", — кажуць на Усходзе), але не заўсёды і сам усведамляў тое, схіляючыся перад моцнымі свету, дэвалюючы ім вырашаць, як і чым яму жыць, уздлаваючы на іх адказнасць за свой уласны лёс і горка на іх наракаючы, калі іхнія ўяўленні пра жыццё не супадалі. Між тым, маючы вялікі, неацэнны боскі дар, менавіта пісьменнікі могуць актыўна накіроўваць грамадскую свядомасць у патрэбнае рэчышча ідэй, якія найлепш спрыяюць жыццю і захаванню ўласнай нацыі, а праз яе — і ўсяго чалавецтва. Дзяржава ў рэшце рэшт можа — і павінна — быць такой, якой яе убаўчаць і прапаноўваюць грамадству творцы. Францішак Багушэвіч першы выказаў пастулат, які стаў для нас маральным законам "Не пакідайце мовы нашай, каб не ўмерлі", а Янка Купала ў сваёй публіцыстыцы фармаваў бачанне беларусам свайго месца ў свеце.

Наша зброя, калі так можна сказаць, — не гвалт, а самахварнасць, не агрэсія, а перавага духу, не злавілае нечарпленне да чужой думкі, а трапяткая, найтанчэйшая, як казанчы валас Залатавалоскі, павага да сябе і, галоўнае, павага да іншага — вось простыя, даўно вядомыя, але сёння асабліва патрэбныя нашаму грамадству ісціны, без якіх мы згубімся на страшных віражах сучаснасці, сканаем на

жахлівым наждаку глабальнай нівеліроўкі асобы. Працэс гэты прыходзіць у Беларусь — Беларусь, у імуннай сістэме якой няма — ці амаль няма — абароннае моцы супраць вірусу бяспамяцтва і нацыянальнага нігілізму. Вось чаму нам аніяк нельга згубіць, уласнымі рукамі разбурыць наш сёння няўстойлівы, як карабель з амаль увачненым падсвадомым адчуваннем, што ў Беларусі пакуль што няма падобнага нашаму нацыянальнаму асяродку. Як бы ні імкнуліся сёння браць на сябе гэтую місію асобныя газеты, суполкі, літаб'яднанні — яны не назапасілі, проста не паспелі, якімі б звышнацыянальнымі яны ні былі ці сябе ні лічылі, назапасіць свайго залатога запаса, які складаецца з мастацкіх твораў, у якія ўкладзены лепшыя сілы душы. На працягу дзесяцігоддзяў пры параўнальна невялікай колькасці нацыянальна арыентаваных інтэлектуалаў працуе некалькі плыняў маладых беларускіх твораўцаў, якія толькі сябе лічаць выразнікамі нацыянальнай ідэі — куды больш перадавымі і беларускімі, чым Саюз беларускіх пісьменнікаў. Шмат разоў дакляраецца ў іхніх выданнях, што менавіта ім будзе створана (ці ўжо створана) найноўшая беларуская літаратура, варта лепшых еўрапейскіх узораў. Бяда толькі ў тым, што і ўзораў пакуль не надта відаць, і параўнаўча невялікае поле іхняга ўплыву, так што чым займацца высвятленнем хто больш беларускі і свядомы, усім нам трэба было б працаваць разам на бяскрайняй ніве нацыянальнага Адраджэння, дзе хопіць месца і сур'ёзным даследаванням крытыкаў, і перформансам з абліваннем сябе таматным сокам і вынасам у труне, і традыцыйным формам творчасці, і суперінтэлектуальным пошукам. Не варта забывацца нашым таленавітым, але дужа мадэрновым і дужа прагрэсіўным маладым, што вышчвалі іх мы — у газеце "Культура", у часопісе "Крыніца", на старонках "Літаратуры і мастацтва" і "Чырвонай зменны".

Ніхто не ведае, хто больш патрэбны матушке Беларусі. Відаць, патрэбныя ўсе мы разам — з разуменнем таго, што мы, такія розныя, служым адной ідэі. І гэта ідэя — свабодная, незалежная Беларусь, з яе самабытнай мовай і культуры, у прыяжных стасунках з суседзямі і са светам — зыхізнае здольнасць усіх нас аб'яднаць?

Абаронцамі мовы тытульнай нацыі павінны быць у першую чаргу дзяржаўныя інстытуты, а стаяцца так, што зараз гэта ў поўнай ступені робяць — бадай што, толькі Саюз пісьменнікаў, Таварыства беларускай мовы ды некаторыя аб'яднанні. І чым хутчэй зразумее ўлада, што мы не дамо згніць нашую мову, што мы будзем да канца стаяць за яе — тым менш маральных стратаў і ранаў будзе нанесена грамадству, якому для духоўнага выжывання патрэбна хай часам суровае, балючае, але праўдзівае слова пра сябе.

Час ідзе, і ён пераканаўча даказвае, што ў грамадстве наспявае пільная патрэба ў яркім, жывым, вобразным слове мастака. Мы не змаглі аднавіць Бюро прапаганды, але гэтую справу часткова ўзялі на сябе шчырыя, даўня сябры нашага саюза — Тэатр аднаго актара "Зьніч", Таварыства беларускай мовы, ТБШ, музей Янкі Купалы, некаторыя раённыя таварыствы "Веды". Мы працуем ва ўзрэмаразуме з многімі раённымі аддзеламі культуры, такімі, як Пухавіцкі, Глыбоцкі, Аршанскі.

Сёння час цяжкай, часам знешне не надта прыкметнай, ды вельмі важнай для Беларусі рэальнай справы, а не толькі гучных дэкларацый. Ці дагледзеныя магілы Каруся Каганца і Аляксандра Адамовіча, ці створаны літаратурныя суполкі ў вёсках і мястэчках, ці ажыццяўляецца выданне твораў Францішка Багушэвіча і іншых класікаў не менш важныя, чым выхад нашай літаратуры ў шырокі свет і прадстаўленне яе лепшых здобываўцаў міжнароднай супольнасці. Мы перасталі збірацца тут, у саюзе, каб пагаварыць менавіта пра яе вялікасць Літаратуру — такую негатыўна, разбураальную сіла неразумнага паўстала паміж пісьменнікамі.

Насуперак усаму гэтаму, беларуская літаратура жыве і развіваецца, пускае новае, маладое карэнне.

Яно высокаадукаванае і таленавітае — Ганна Кісліцына, Янка Лайкоў, Віктар Жыбуль, Серж Мінскевіч, Зміцер Вішнёў. А за імі ідуць і ідуць новыя, зусім юныя.

Вось перад вамі газета Магілёўскай гарадской гімназіі № 1 "Звон" і "Магілёўская маладзёжная". Маладога фронту, а таксама "Маладзічок" — выданне краязнаўчага гуртка Глыбоцкай школы № 3, дзе прыяцкаленню свайго роду даследуе школьнік Юра Грыневіч, а сямікласніца Юля Пяткевіч стаяць з іграфонам для свайго даследавання верш Міхася Скоблы. У гэтых часопісах шмат вершаў — ад Купалавых да сваіх, яшчэ няўмельных, але вельмі шчырых. Такіх, набраных на кампютары, газет шмат робяць цяпер нашы пачаткоўцы, услед за літаратарамі і гісторыкамі адкрываючы неведомыя старонкі гісторыі, даследуючы белыя плямы, залітыя крывёй беларускіх літаратараў, што згнілі ў прасторах Сібіры, у Курпатах, у тысячх неведомых магіл, хто, як Цішка Гарны, закапаны без апошняга прысцяга ці расстраляны, як Францішак Аляхновіч.

Дзеля іх, дзеля гэтага маладога пакалення — будучага нашай літаратуры — павінны мы сканцэнтраванаць усе свае намаганні на тое, каб не даць ім быць затаптанымі на раздарожжы, каб яны прадоўжылі справу, якой сваёй творчасцю шчыра і аддана служаць тыя, хто сабраўся сёння на наш з'езд вызначаць духоўныя арыенціры нацыі.

Працэсы дэмакратызацыі, што пачаліся ў грамадстве ў другой палове 80-ых гадоў, далі мажлівасць гісторыкам праўдзіва і ўсебакова асэнсоўваць падзеі, некаторыя з якіх падаваліся не адно дзесяцігоддзе ў скажоным выглядзе, паводле афіцыйнай ідэалогіі, а асобныя і зусім замоўчваліся. А каб знайсці ісціну, не абыходзіцца без дакументальных сведчанняў. Гэта тычыцца і Слуцкага збройнага чыну 1920 года. Безумоўна, апошнім часам згаданыя казкі аналізаваліся неаднойчы, але з імі не маглі пазнаёміцца ўсе, хто зацікаўлены гэтай праблемай. Разрозненныя публікацыі ў перыёдыцы не дазвалялі ахапіць праблему ва ўсёй шматграннасці. А некаторыя дакументы і ўвогуле не трапілі ў друк. Даўно наспявала неабходнасць іх выдання. Цяпер гэта ажыццёлена. У “Бібліятэцы часопіса “Беларускі гістарычны агляд” выйшла кніга “Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакументах і ўспамінах” (укладанне, падрыхтоўка тэкстаў, ілюстрацыі, заўвагі і каментарыі, паказальнікі Аляксандры Гесь, Уладзіміра Ляхоўскага і Уладзіміра Міхнюка). Адзначаючы важнасць зробленага ўсімі імі, разам з тым нельга не сказаць, што кніга прагучала ўжо таму: што да яе напісаў грунтоўны праф. У. Ляхоўскі. Дзякуючы яго артыкулу, чытач можа атрымаць поўнае ўяўленне і аб самім выданні ды і даведацца, якая вялікая роля належыць гэтай паўстанню ў барацьбе за свабоду і незалежнасць Беларусі. Важны і такі момант: У. Ляхоўскі не шматслоўна, але пераканаўча паказвае, што выступленне супраць большавізму адбылося менавіта на Слуцкім невяпадкова. Жыхары гэтага рэгіёна ўбачылі ў большавізме пагрозу таму жыццю, якое было для іх звыклым. А слухачам было што страчваць і адпаведна было за што змагацца: тутэйшае сялянства ды мяшчанства вызначаліся свабодалюбным характарам, прадпрымальніцкаю жылкаю ды моцным краёвым патрыятызмам. Нават тутэйшы праваслаўны клір (Случчына пераважна праваслаўны край) стаў на беларускія пазіцыі і спрыяў нацыянальна-культурнай справе ў павесце. Далей У. Ляхоўскі сведчыць: “Невыпадкова ў 1920—30-я гады менавіта Слуцкае святарства найперш пацярпела ад большавіцкіх рэпрэсіяў. Яшчэ варта зазначыць, што сялянства Слуцкага павяту было дастаткова заможным, яму было што губляць ад большавіцкіх экспрапрыяцый, было што бараніць”. А наколькі моцнымі былі нацыянальныя карані на Слуцкім, як шанавалі ў гэтым краі ўсё беларускае, можна даведацца з першага раздзела кнігі — “Хроніка падзеяў”. Укладальнікі не абмежаваліся толькі матэрыяламі, якія маюць непасрэднае дачыненне да самога збройнага чыну (у зборніку прадстаўлены асобныя публікацыі ў друку, дакументы, узятыя з Нацыянальнага архіва РБ, Беларускага архіва-музея літаратуры і мастацтва, Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, Дзяржаўнага архіва Мінскай вобласці, Дзяржаўнага вайсковага архіва Расійскай Федэрацыі, Архіва Актаў Новых у Варшаве). Выкарыстаны і такія матэрыялы, пазнаёміўшыся з якімі, нельга сумнявацца, што слухачы былі падрыхтаваны да таго, каб выступіць у абарону незалежнасці, беларускасці. Для прыкладу, з ліста часовага інструктара Беларускай школьнай рады Міншчыны Ю. Лістапада (у іншых раздзелах змешчаны яго згадкі аб самім паўстанні, паказанні, дадзеныя ў час арышту) відаць, што ў 1919 годзе ў Слуцкім краі бацькі выступалі за тое, каб навучанне вялося па-беларуску. З іншага матэрыялу даведваецца, што праваслаўны святар “з амвона гаварыў сялянам Беларусі і аб патрэбе яе нацыянальнай незалежнасці”. Тым больш уражваюць публікацыі, з якіх бачна, як разгортвалася барацьба за незалежнасць. Багатыя на фактычны матэрыял, як дакументы першага раздзела, так і другога “Галасы ўдзельнікаў Слуцкага збройнага чыну”. У трэцім жа “Сведчанні з-за кратаў” — больш тых, хто апынуўся ў вязніцах. У “Дадатак” увайшлі тэксты музычных твораў, што спяваліся падчас гэтага паўстання ці прысвечаныя памяці барацьбітоў за свабодную Беларусь. Несумненна цікавае ўяўляе і інфармацыя пра уніформу вайскоўцаў 1-ай Слуцкай брыгады. А да ўсяго выданне багата ілюстравана — каля 70 здымкаў. Што да каментарыяў, дык біяграфія ўдзельнікаў збройнага чыну, іншыя факты, прыведзеныя ў іх, прэтэндуць на энцыклапедычную напоўненасць. Выйшла кніга, якая прыцягне самую пільную ўвагу многіх, хто хоча ведаць нацыянальную гісторыю без купюр.

Міхась ГЕНЬКА

КРЫТЫКА

У СЯРЭДЗІНЕ 90-х гадоў XX стагоддзя некаторымі даследчыкамі выказвалася думка, што раманная форма павінна застацца ў мінулым як правая папярэдняя эпохі. Відавочна, у жанравай структуры рамана адбываюцца істотныя змены. Безумоўна, на пачатку 90-х гадоў XX стагоддзя некаторыя раманы школы сацыялістычнага рэалізму нібыта сталі не адпавядаць павявам часу, таму і мастацкія магчымасці, звязаныя з акрэсленымі формамі мыслення пачалі ўяўляцца вычарпанымі. Здавалася, прадуктыўнае развіццё раманнага жанру запаволілася. У прозе пачалі пашырацца сатыра і містыка, далася ванне побытавых сюжэтаў да рэальнага жыцця.

Адзначым, што сярод наватараў празаічнага жанру даследчыкамі ўжо не адно дзесяцігоддзе згадваецца імя пісьменніка Уладзі-

Гэтае знамятае сярэдзевяковае адчуванне, імкненне кожнага чалавека быць майстрам, гаспадаром сваёй зямлі, усведамленне кожным рэгіёнам сваёй адасобленасці, адметнасці, сцверджанне асабістага права на пачэснае месца ў гэтым свеце, між народамі, відаць, захавалася ў генафондзе жыхароў Пагарыння, Палесся і Падляшша і да нашай пары: “Дзядзькі, крыху адстаўшы ад жанчын, важка крочылі па выпаленай сонцам Вайтаўшчыне. Квадратныя, у прафталіненых бас-тонавых касцюмах, у пашытых па заказе шапках з брылямі, яны здаваліся зданямі, якія выпадкова забрылі ў сённяшні дзень з майго дзяцінства. Хаця, магчыма, перабольшваю... Бо яны не выпадковыя на фоне гэтых драўляных і цагляных дамоў, і размовы ў іх ранейшыя, як быццам час назаўсёды спыніўся ў Давыд-Гарадку, нічога не змяніўшы ў ягоным абліччы і ўкладзе жыцця. Ды і адкуль ім узяцца, новым размовамі і думкамі, калі яны, гарад-

прыйдзе падтрымаць унучка пасля цяжкіх жыццёвых выпрабаванняў на парозе мудрай сталасці.

А казкі-сказы бабулі. Як тут не прыгадаць славу тае караткевічаўскае:

І казкі, казкі, казкі Беларусі, Трапёткія, як першыя пралескі, Пякучыя, як гнеўная маланка, Загадкавыя, як агонь у лесе, Багатыя, як жніўне залаты.

Адна з іх пра небарак Антона, якому Бог даручыў аднесці мяшок з жабамі, вушкамі і гадзюкамі і загадаў кінуць іх у Сіняе мора. Цікаўны Антон развязаў мяшок, а змеі распаўзліся. За гэта пераўтвораны быў небарак у бусла, якому на кананавана ўсё птушынае жыццё трымаць дзюбу ў глебе.

У добрым свеце бабулі Наталкі “сінічка зіму на дзюбе прыносіць”, гусі, як “людзі, узяліся за рукі і ляцяць сабе”. Здаецца, ра-

Мілена ГАЛУБЦКАЯ

Сага аб Пагарыні

міра Глушакова. Ён узбагаціў раманную гаспадарку паяднаннем з лірыкай, глыбокім псіхалагізмам, публіцыстыкай з яе абвостранай праўдай жыцця. Яго творы вызначаюцца сапраўды жывымі, глыбокімі і размаітымі ў сваіх адценнях адносінамі да рэчаіснасці, што адбываецца толькі, калі прадметам мастацтва служыць жыццё, яго хуткаплынныя праявы, імпульсы, хвалі.

Тэтралогія У. Глушакова “Развітанне на пачатку вясны” — узніслае і велічнае казанне, сказ пра Палескі край, Пагарыніне, сівы Давыд-Гарадок (ці па-мясцоваму Гарадок Давыдаў). Сямейная хроніка прасякнута усведамленнем спрадвечнай ісціны, так глыбока развітай Томасам Стэрнсам Эліетам, што “мінулае не толькі прайшло, але і працягваецца сёння; пачуццё гісторыі прымушае так пісаць, не толькі ўсведамляць сябе адным з сённяшняга пакалення, але і адчуваць, што ўся літаратура Еўропы, ад Гамера да нашых дзён, і ўнутры яе — уся гісторыя і літаратура ўласнай тваёй краіны існуе адначасова і ўтварае паслядоўны суверымерны шэраг. Гэтае пачуццё гісторыі, што з’яўляецца дзеяй пазачасовай, роўна як і імгненнай, — менавіта яно ўключае пісьменніка ў традыцыю. І разам з тым яно дае пісьменніку асабліва далёкае адчуванне свайго месца ў часе, свайго сённяшняга рэальнасці. Няма пэцкі мастака, якому б мастацтва ён не служыў, чые б творы раскрылі ўвесь свой сэнс, разгледжаныя самі па сабе. Месца мастака, ацэнка яго творчасці ўстанаўліваецца, калі разумееш, як рэчы яго суднасоўсца з творами мастакоў і пэцкаў, што адышлі”.

Здаецца, на старонках тэтралогіі час спыніўся ў Пагарыні. Стагоддзі не здолелі змяніць старадаўнюю хаду падзей, амаль сярэдзевяковае існаванне ў прасторы свайго ўласна гарадоцкага часу і вымярэння. Пісьменнік з гэтай нагоды замілаваўся сведчыць: “Мой жа герой, калі можна ў героі выбраць старажытнага Давыд-Гарадок, які з лёгкай рукі незабыўнага Караткевіча завуць яшчэ Пагарыніскай Венецыяй, — дык вось Гарадок, колькі ведаю і помню яго па гісторыях старых гарадчоўку, ва ўсе часы — смутныя, ваенныя ці застойныя — намагаўся ні з кім не псаваць адносіны, захоўваючы неафіцыйны, праўда, статус “вольнага горада”. “От поетому, — пераконвалі мяне яшчэ з дзіцячых гадоў дзядзькі, — му і не загінулі ні от татароў, ні от полякоў, ні от немца. А раз ты горадочку, даўжон і ты жыць, як жылі твае продкі: ладзіць з людзьмі, моцно не высювацца наперод, але й не заставацца ззаду...” “Дзядзькі пасівелі і ўсохлі, як ясеневыя бярыны ў старым зрубце, — час зрабіў сваю справу, на схіле гадоў яны зрабіліся мясцовымі праўдалюбцамі і гаварунамі, аматарамі пафіласофстваваць і пахартываць, хаця перакананні сваіх не памяншалі, наадварот, каснелі ў іх...”

чукі, пачынаючы з XII стагоддзя, жывуць у самай магутнай і самай бюракратычнай у свеце дзяржаве на правах “вольных людзей”. Незайздросная доля... Бо “вольных” у гэтым выпадку трэба разумець як нікому не патрэбных, забытых Богам і начальствам месчачкоўцаў. А яны, бач ты! — змаглі не толькі захаваць сваю годнасць, данесці да нас свае дзіўныя рамэствы, але і набыць зайздросную матэрыяльную незалежнасць...”

Агульнапрызнана, што У. Глушакоў — выдатны майстра кампазіцыйнай пабудовы твора, дзе паяднаны ў свядомасці героя маленства і сталасць, велічнае мінулае XII стагоддзя з падзеямі жадлівай апошняй Айчынай вайны, мітрэнгі імклівага сённяшняга жыцця і свет “вечнажывых і Госпадзе” нашых блізкіх продкаў. І таму ў тэтралогіі “Развітанне на пачатку вясны” падзея пачынае змяняцца сцэнай, а дзеянне — адлюстраваннем стану ўнутранага жыцця героя, яго душэўных парыванняў і пакутлівых пошукаў жыццёвай ісціны.

Фактычна ўсе часткі гэтай мудрай сямейнай хронікі паяднаны скразным пафасам, тонкім аўтарскім настроем, у значнай ступені набліжэння да таго, што непасрэдна ў сэрцы пісьменніка выклікае адлюстраваная ім рэальнасць. Аўтар, так стаецца, робіць праніклівага чытача саўдзельнікам свайго “жыцця душы”, сябрам-дарадчыкам ва ўласнай творчай майстэрні, у эпісферы пакутлівых пошукаў не толькі адзінага дакладнага, але і адметна грамадзянскага і чалавечага слова пра свой час і народ.

Галоўны герой сямейнай хронікі Уладзіміра Глушакова ў нечым нагадвае хлопчыка Піліпку са знакамітых акварэляў да казак вядомай мастацкай пачатку XX стагоддзя А. Дз. Паленавай. Яго родны Давыд-Гарадок паўстае нібыта з дзіцячай мройнай казкі, поўнай сонечнага святла, трапяткай даброты і людской шчырасці. Нездарма першая частка тэтралогіі пачынаецца да Калядаў, Віфлеемскай зоркі, конікаў, чаканняў у віхуры завірухі гогалеўскіх герояў з “Вечароў на хутары паблізу Дзіканькі”, палісаднікаў, якія, быццам “святочныя палатняныя ручнікі, ...вышытыя малінавым і асляп-ляльна белымі кветкамі флёксаў”, ... у іх духмяны вечаровы ветрык, настоены на вязкім паху маціёлы або начной фіялікі”, ... там уобразны ў “доўгія блакітныя суценкі, стройныя вытанчаныя дэльфіны горда ўзімаліся над усімі кветкамі, звысоку пазіраючы на браткі, дыванок, ці, проста, — залаты шарык настуркаў...”

Самыя светлыя вобразы ў хроніцы — бабуля Наталля, якую дзед Пятро на Спаса адвозіў у “прастоўны град Кіеў, дзе яны ўжо ў каторы раз неведвалі Літургію, затым на базары прыкуплялі таго-сяго з “гаспадаркі і, узяты на буксёр пінскім парохом “Ветка”, шчасліва вярталіся пад разгалістым вербы Гарадыні”. Менавіта яна, на жаль, ужо толькі ў сне,

зам з аўтарам зазірае ў старазапаветныя патрыярхальныя часы. Усё жывое рыхтуецца да прыходу Дзевы Марыі ў зямное жыццё. Патрыярх Іаакім у тузе поспіцца ў пустыні. Прамаці Ганна смуткуе ў лесе ў акаленні птушак, іх гнездаў. Усё яднаецца ў галубінай любові да немаўляткі, увогуле дзетак. А хатнія жывёлы гусі і качка надаюць вонкавую ўтульнасць сямейнай ідыліі...

Сярод герояў тэтралогіі і лебедзь Гоша, якому крыло пашкодзіў дрот высакавольнай лініі. І застаўся жыць горды лебедзь у будцы пад павецца, есці з адной міскі з сабакцаю Барсам. Узімку Барс ахоўваў параненую птушку, напярэдні Гоша ўжо падтрымліваў свайго хворага сябра і палохаў пагрозліва ўсіх здаровым крылом. У час паводкі Гоша знік. Пазней дайшлі звесткі, што лебедзь-прыгажун асеў ля гусей у Тураве.

Давыд-Гарадок у хроніцы У. Глушакова падаецца манументальна, узбуднённым планам, вельмі часта ў промях сонца. Нездарма на франтоне дамоў у Давыд-Гарадку заўсёды ззяла славянскае “сонейка”, — як сімвал міласэрнасці. Аўтар у лірыка-публіцыстычным адступленні разважае: “Не збярго бы, не данёс да сённяшняга дня чалавек у душы сваёй, якая ад грахоў праржавела да дна, тое, чаму і назву даць не адважуся... — не, не збярго бы, не данёс да нас каштоўныя якасці душы сваёй, больш таго, маючы намер данесці іх і ў дзень заўтрашні, калі б не была закладзена ў аснове чалавечай прыроды выратавальная яе ўласцівасць, да крыўднага забыцця цяпер, што завецца м і л а с э р н а с ц ю. Дрэннае, колькі яго ні траплялася на цярністым чалавечым шляху, хутка і забываецца, а добрае, няхай усяго драбок малы выпадае іншаму небарак на вяку, — будзе помніцца”.

Але казкі дзяцінства з усёй іх вонкаваю ўтульнасцю патрабуюць ад хлапчука любові-служэння, бо любоў нават у найвышэйшай сваёй праяве — адданасці Радзіме, веры бацькоў, спрадвечнаму этнічнаму скарбу — мове, — хоць ўладарыць над усёй істотай чалавека. Менавіта праз успаміны пра бубулю, пра вядомага па ўсёй ваколіцы знеда-рыбака, узнікае вобраз Бацькаўшчыны: “Радзіма палеская зямля! Пах збожжа ў ясеневых сенцах такі ж хвалюючы і выразны, як пах першага снегу на жытнёвых акрайцах агародаў, як пах далёкіх шляхоў-дароў. Ужо доўга стаіш ты на светлай Гарадыні-радо, слаўны Гарадок, з часін мангольскіх, ужо шмат вады выцекла за доўгія вякі, несучы за сабою, як тайну, смутак і радасці людскія, а што змянілася ў тваім драўляным абліччы? Ці то міма прамчалі твае буры і навалыны, ці то прамцацца яшчэ над табой? Быццам час застыў у табе з твае сівое пары, калі горда паўставалі зняважаныя драўляныя людзі супраць княжацкага прыгнёту. Што ж стаў-акапаўся на месцы старажытным валам сівы Гарадок? Хочаш захаваць залатыя купалы цэркваў сваіх, што да пары хоць Кіеўскім сабо-

КНИГАРНЯ

Ад вытокаў да станаўлення

Мы дагэтуль не пазбавіліся ідэалагічных стэрэатыпаў савецкай пары, згодна якім Беларусь — гэта вёска, беларус — селянін, а ўсё, што датычыць культуры гарадской (ды і ўвогуле культуры ў элітарным сэнсе), належыць у нашай краіне іншым — палякам, расейцам, каму заўгодна, толькі не нам. Кніга Веры Пракапцовай “Мастацкая адукацыя ў Беларусі” сцвярджае адваротнае. Гэта навукова праца ў агульных рысах адлюстроўвае гісторыю фармавання мастацкай адукацыі як сістэмы. У кнізе чатыры раздзелы. Першы прысвечаны дзейнасці нашых асветнікаў і вытокаў сучаснай мастацкай адукацыі. А вытокі гэта XI — першая палова XVII стагоддзя. Другі раздзел ахоплівае другую палову XVII—XVIII стагоддзя. Гаворка ідзе пра фармаванне прынцыпаў падрыхтоўкі мастакоў, акцэраў, музыкантаў у культурных і прыватнаўласніцкіх установах.

Трэці раздзел пра мастацкую адукацыю як самастойную галіну культуры. Ён ахоплівае XIX — пачатак XX стагоддзя.

І нарэшце XX стагоддзе, чацвёрты раздзел. Гаварыць пра сістэму адукацыі ў адрыве ад агульнакультурнай сітуацыі немагчыма. Таму аўтар дае шырокую панараму культурніцкага жыцця на нашай зямлі ад часоў Полацкай дзяржавы да Беларускай ССР у складзе Савецкага Саюза. Перыяд, які распачаўся ў 1991 годзе абвясчэннем незалежнасці Рэспублікі Беларусь у гэтым доследзе В. Пракапцова не кранае, бо лічыць, што гэты час патрабуе асобнага разгляду. Да таго ж асноўныя сацыяльныя інстытуцыі маладой дзяржавы яшчэ толькі ўстады фармавання.

Дослед В. Пракапцовай абагульняе не толькі яе ўласны вопыт выкладання гісторыі культуры, але і ў пэўнай ступені агульнабела-

рускі дослед апошніх дзесяці-пятнаціці гадоў. Калі б такая кніга выйшла ў свет недзе ў сярэдзіне 70-х гадоў, гэта было б успрынята грамадствам як сенсацыя, як выбух інфармацыйнай бомбы, сёння ж яна нармальна дапаўняе створаны за апошнія дзесяцігоддзе інфармацыйны шэраг па гісторыі беларускай культуры. І гэта добра. Ёсць падставы гаварыць пра незваротнасць курсу на Незалежнасць, нягледзячы на тую ці іншыя віражы знешняй і ўнутранай палітыкі РБ.

Чаго варты адзін пералік імёнаў, прыведзеных у кнізе! Еўфрасіня Полацкая, Кірыла Тураўскі, Лаўрэнці Зізаний, Францішак Скарына, Мікалай Радзівіл Чорны, Антоні Тызенгаўз, Міхал Клеафас Агінскі, Адам Чартарыйскі, Станіслаў Манюшка, Францішак Смулгевіч, Габрыэль Грубер, Канстанцін і Яўстафій Тышкевічы, Марк Шагал, Казімір Малевіч. Гэта тыя, хто

Генадзь Рымскі працягвае жыць у кнігах

рам? Добрую справу задумаў! Захоўвай на радасць унукам сваім! Ды не хавайся сам за старажытны вал, Давыд-Гарадок. Усё роўна ж не сваеашся ад магутнага поступу часу! Не хачу бачыць больш цябе жывым музеем "вясеннікаў"! Хачу, каб закіпела ў табе новае жыццё — маладое, здаровае, неўтаймоўнае! Хачу, каб выплеснулася юная сіла далёка за старажытны вал, як выплываюцца з берагоў веснавыя воды Гарыні...

Вядома, у кожным рэгіёне, краі захаваліся паданні аб храме пад вадою, бы рэлікцыя такога запаветнага "залатога веку"! Кіцэжград, Прошча, славуата Свіцязь... Герой хронікі дазнаецца ад роднага дзядулі Пятра, пазней ад састарэлага лесніка пра мясцовае Святое возера: "Бо лжыць возера, яго ў народзе прозвалі Святым, сярэд запаведных пушчаў, вада ў ім халодная нават у спякотныя дні — б'юць з дна сцюдзёныя крыніцы. Неколі кажуць, у лоне яго вод гойдаўся не толькі заход сонца, але й залацістыя купалы царквы... Одкуль царква? Расказвалі лядзецкі дзяды, што ў тыя даўнія часы каля возера стаяла прыгожая царква, якая ў час татарскага нашэсця разам з людзьмі пошла пад воду. Поемоту і серабро, і шчолак у водзе, а вода етая годамі не псуецца ў посудзе, і лечыць ёю ўслякія скураныя хваробы, золотуху. А што робіцца на возеры ў купальскую ноч! З песнямі, вогнішчамі і вянкамі на вадзе... Лічыцца, што ў ету ноч у возеры трэба выкупацца — на ўвесь год будзеш заговораны от хвороб".

І лірычны ўспамін пра Святое Возера ў III частцы тэатралогіі "Фрэска Пагарыня" праз сонныя мроі хлапчука надае выяўленчы абрысы старадаўняму гораду, які з вёскамі і храмамі праваслаўнымі паглынула Маці Зямля (згадаем "Трэнас" М. Сматрыцкага, "Жыццё Мяржурія Смаленскага"), каб уратаваць ад глуму зграяў варажых". Гэты горад бачыцца герою "...пазалатай купалою і шпіляю, белацаглянымі званіцамі, і шырокімі пераходамі на зубчастых сценах вежаў, дзе неслі службу вартавыя ў шытых золатам каптанам і пад ружжом, а ўнізе — гаманлівыя базарныя рады, сэрбная прыстань ля ракі..." Сапраўды, да такога сімвала цнатлівай чысціні імкнецца заўсёды кожная чалавечая душа. Гэта валадарства добрапамыснага чалавека, вакол такой яго чыстай душы, нібы храма, плывуць велічавыя рыбы, яго славіць птушкі ў час лёту, вакол яго бегаюць жывёлы, якія даверліва ласцяцца да чалавека, правобразы Бога, не ўласніка вясковай гаспадаркі, а сардэчнага сябра "братоў нашых меншых".

Тут У. Глушакоў не толькі пайшоў услед караткевічускай традыцыі гуманнага еўрапейскага стаўлення да жывёлаў і раслін, але і ўзбагаціў яе спрадвечна славянскім свеабачаннем, антрапамарфічнай персаніфікацыяй. Звышзадачай хронікі "Развітанне на пачатку вясны" было аднойдзёнае шляхоў перамогі над матэрыяльным, біялагічным пачаткам у чалавеку, вырашэнне якой разгорнута на прыкладзе заўчаснага адыходу з жыцця бацькоў героя.

І як сродак перамогі над хуткапыльнай матэрыяльнасцю душы чалавечай падараваны храм царкоўнай малітвы: "...цераз увесь цвінтар — хвалая ўзляцеў дзівоснай чысціні, пывучасці і задусэўнасці жаночы спеў... Які хор, калі ён нават тройчы заслужаны ці народны, можа параўнацца з царкоўнымі пёўчымі! Гэта трэба было бачыць і чуць... Слёзы міжвольнага захвалення і горычы блізкага развітання... запякі ўваччу: "Божа праведны! Не ведаю, калі стукне мой час, але няхай бы і на маіх праводзінах да апошняга прытулку ўсё заставалася, як ёсць... як завешчана нам продкамі нашымі".

Усе творы У. Глушакова ў нечым нагадваюць эпічныя быліны, бо ў іх прысутнічае праўда "як на вастрыні лязя" з сівой даўніны і забытай сучаснасці, якая толькі нядаўна нечакана стала мінуўшчынай. Прозу У. Глушакова пранізвае амаль кінематаграфічны абвостраны драматычны паказ падзей, людскіх характараў у дынаміцы іх сутыкненняў з рэальным жыццём. Крыніца шырокага чытацкага прызнання твораў вядомага пісьменніка ў тым, што чытач верыць падзеям, адлюстраваным у іх, сэрца яго кранае трагічная мужнасць жыцця герояў, а душу ўражвае паўсядзённае выкарагодства і шчылівая дабрабыт.

так ці інакш прычыніўся да фармавання сістэмы мастацкай адукацыі нашай краіны, зрабіў унёскі ў беларускую і сусветную культуру.

Мяркую, што аўтар будзе распрацоўваць сваю тэму і далей, а значыць, з часам мы пабачым і новае выданне "Мастацкай адукацыі ў Беларусі". Значыць, можна будзе атрымаць магчымасць шtosці апрацаваць стыльва, шtosці дапоўніць. У прыватнасці, хацелася б, каб аўтар надаў адпаведную ўвагу асяродкам беларускай культуры, якія зараз знаходзяцца па-за дзяржаўнымі межамі Рэспублікі Беларусь. Гэта найперш Вільня, Смаленск, Беларусь. Гэта не тэрытарыяльны прэцэдэнт, гэта — аб'ектыўная рэчаіснасць, гістарычная праўда. Дарэчы, нашы суседзі палякі малюць межы распаўсюджвання палычыны ці не да Смаленска; летувісы больш "сціплыя", але і яны знаходзяць "сваё" далёка на ўсход ад сваёй дзяржаўнай мяжы. Расейцы таксама маюць спецыфічную ментальнасць і ўласнае разуменне геаграфіі. Так што і нам не варта ад суседзяў адставаць.

П. В.

Адна за адною выйшлі ў Маскве і Мінску дзве паэтычныя кнігі паэта, перакладчыка Генадзя Рымскага, якога, на вялікі жаль, ужо няма сярод жывых. Першай яго кнігай была выдадзена ў яго перакладах "Белорусская лирика XIX—XX веков" (М., 1998), куды ўвайшлі творы 59 беларускіх паэтаў, як класікаў, так і сучаснікаў.

Скажу адразу ж: галоўныя літаратурныя кнігі вучонага-кібернетыка Генадзя Рымскага яшчэ наперадзе. Ужо ў гэтым годзе з'явіцца чатыры важкія паэтычныя тамы. Гэта двухтомная аўтарская "Антологія беларускай поэзіі" за ўсе часы, ад Кірылы Тураўскага, Сімяона Полацкага, Францішка Скарыны да нашых дзён, а таксама выбраныя ўласныя творы ў двух тамах. Выдаюцца гэтыя кнігі маскоўскім выдавецтвам "Русский двор", што пры Літаратурным інстытуце імя М. Горькага. Пералічаным, а яно, прынамсі, не можа не ўразіць кожнага прыхільніка паэзіі, не вычэрпваецца спадчына таленавітага, шматгранна адоранага, яшчэ не распазнанага намі пісьменніка. Бо на чарзе для выхаду ў свет яго вялікі і цікавы раман у верхах "Поэзия науки", гістарычная аповесць і іншыя творы.

Хачу ў храналагічным парадку коратка сказаць аб выдадзеных кнігах, бо ўпэўнены, што больш падрабязныя водгукі абавязкова будуць напісаны. Размова ідзе аб таміку яго ўласных вершаў і казак "Я есць!" (М., "Русский двор", 2000) і прыгожай доўгачаканай кнізе "Антологія беларускай лірыкі XIX—XX веков" (Мн., "Беларускі кнігазбор", 2001).

"Я есць!" — кніга пра ўспрымання дзецьмі навакольнага свету, мінулых і сённяшніх падзей і адначасна пра погляды і ацэнкі шмат якіх старонак жыцця з боку кібернетыка, прызнаюча спецыяліста ў галіне аўтаматычнага кіравання і камп'ютэрных тэхналогій, аднаго з адукаванейшых людзей Беларусі. Яна складаецца з двух раздзелаў: першы аб станаўленні свайго "Я" ў маленькага чалавека і больш значны, амаль у тры разы больш ёмісты, пад назвай "Дедушкины сказки, были и небывлицы".

Вершы Генадзя Рымскага чытаюцца лёгка, нязмушана. Ад іх цяжка адарвацца, іх праглынаеш. У вершах шмат знаходак, дабрый, цяпла, любові, святла, асабліва сардэчнасці, якія выпраменьваюцца і перадаюцца ад дзядулі ўнукам. У размовах апошніх іскрыцца гумар.

Як найбольш значныя і прывабныя творы першага раздзела я вылучыў бы "Аленький цветочек" — пра наведанне драматэатра, "Полет в космос", "Балет "Спартак". Здаецца, што лепш апісаць майстэрства танцоўраў, аркестра, балетмайстра Елізар'ева, уздзеянне на глядача ўсёй пастаноўкі, музыкі А. Хачатурана ("прихожу в себя не скоро") немагчыма. Паэтычны водгук Генадзя Рымскага аб балете "Спартак", напісаны на 13 старонках, думаецца, упрыгожыў бы музей Акадэмічнага тэатра оперы і балета Беларусі. І колькі часу яшчэ не будзе адказу на пытанне ўнука Антошкі пасля прагляду змагання Спартака за свабоду:

*Ну, а что же с нами будет?
До сих пор свободы нет!..*

Прыгожа напісана пра прэм'еру казкі "Аленький цветочек". Вобразнае ўспрымання настолькі моцнае, што падзяляеш шкадаванне ўнука аб заканчэнні спектакля ("Уходит нет мочи, право! Здесь остануть нас совсем!"), і яго жаданне зноў праз тыдзень прыйсці ў тэатр. У другім раздзеле мне падаюцца дасканальнымі казкі "Восточные мотивы", "Лапшеризация (Современная белорусская сказка)", "Выборы в лесной академии (Академическая сказка)", "Полесская баллада". У апошняй на мірны палескі край, дзе багі жылі ў лясах разам з людзьмі, напалі чужынцы. На абарону паднялі ўсе, побач з мужчынамі змагаліся жанчыны. Загінулі Нарач, Іслач, Свіслач, Нёман і Шчара. Іх лёс раздзялілі ў бітве і Буг, і Днепро, і гордая Прыпяць. Засталіся адны багі, праклінаючы сваё бессмяротце. Магутны Пярун — гromaвержац усклікнуў:

*Живи, Белой Руси народ!
Ты вынесешь все испытанья,
Невзгоды, утраты, страдания.
Борись! И свобода придет!*

Праліўся моцны лівень, і ўзнавіліся беларускія рэкі і азёры. Бачна, што на Генадзя Рымскага моцны ўплыў зрабілі міфы, фальклор, увогуле ўся народная творчасць беларусаў, багатая, яркая, запамінальная.

Для сённяшняга беларускага грамадства павучальнай, на мой погляд, з'яўляецца акадэмічная казка "Выборы в лесной академии". Тут раскрываецца тэхналогія выбараў наогул і, у прыватнасці, аднагалоснага абрання асла правадзейным членам акадэміі навук, нягледзячы на негатыўныя выказванні ў кулуарах,

адсутнасць канкрэтнага ўкладу ў навуку і справу. Асёл затое мог падняць глабальныя тэмы і меў вялікі ўплыў. Мала таго, пасля аб'яўлення Львом вынікаў выбараў Асёл "выразілі" меньш, што нужно Козла избрать теперь столь же ударно".

У "Восточных мотивах" усяляюцца людскія вернасць, дружба, любоў:

*Верность, любовь и дружба
Всюду во все времена
Свято и строго чтились,—
Дань им платили столна.*

А таксама смеласць, працалюбства, умернае дасягача шчасця і сваёй мэты:

*Счастье идет к счастливым,
Смелым сопутствует рок.
Силу трудолюбивым
Удесятеряет Бог!*

Глыбокая, мудрая, лаканічная "Притча". Кожнае з двухрадкоўяў ці чатырохрадкоўяў гучыць як афарызм. Напрыклад, "...мудрость оберегает и знания служат щитом", альбо "ты спереди бойся быка, осла опасайся лишь сзади, со всех же сторон — дурака!"

Ці ёсць на зямлі хоць адзін беларус, якому няведамы свет казак? Заўважана, што ў нас з маленства захавалася асабліва прыхільнасць, іншы раз на ўзроўні падсвядомасці, да тых з бацькоў, бабуль і дзядуль, хто мог гадзінамі зачароўваць малых майстэрствам расказаць, чытаць і ад сябе прыдумваць незвычайныя сюжэты, дзівосныя падзеі, якія маглі ўразіць дзіцячае ўяўленне. Такім дарам валодаў і Генадзь Рымскі. З дапамогай казак ён выхоўваў сваіх дзяцей, узбагачаў іх душу. Выдумкай і фантастыкай ён пашыраў уяўленні дзяцей аб існуючым свеце, падымая над будзённым жыццём.

Яшчэ больш ярска выявіўся талент Генадзя Рымскага ў доволі вялікім творы "Сталинград: детские воспоминания". Гэта не казка, а былі: Генадзь нарадзіўся ў Сталінаградзе і ў 5-6-гадовым узросце перажыў трагедыю горада. Гэта пацярджак, што дзіцячыя ўспаміны самыя яркія, пранізлівыя і незабыўныя. Маленства Генадзя прайшло на Волзе. Карціну свайго бесклапотнага, шчаслівага даваеннага дзяцінства ён адлюстроўвае ў радках:

*В ярко-солнечном просторе
Царство радости и грез.*

Рос, адчуваючы, як "мощь России бесконечной наливается во мне". Любіў купацца, бегаць па пяску, поўны ўражанняў ад волжскай прыгажосці і адчування паляту:

*Я лечу, раскинув руки,
В зелень, в Волгу, в небеса...*

Калі на горад "пошел налетов шквал", хаваліся ў падвале. Паэт перадае жалівую рэальнасць: пажары, руіны, смерць, разбомбленыя пароходы, перапоўнены эвакуіраванымі людзьмі, кроў і слёзы. Злавесныя рытмы страшэнных бамбардзіровак гучаць у словах:

*Дни и ночи — все смешалось,
Бомбы падали дождем,
Канонада продолжалась
Утром, вечером и днем.*

Сям'і з наймавернымі цяжкасцямі ўдалося эвакуіравацца ў Сібір. Вывезены са Сталінаграда томік Пушкіна захаваўся да сённяшняга дня як сямейная рэліквія Рымскіх. Ён звязвае даўно мінулыя дні з сённяшнімі і як бы сведчыць, што духоўныя каштоўнасці не знікаюць. Генадзь ведаў гэты томік на памяць. Наогул, чытаць на памяць многія вершы рускіх і беларускіх твораў — яго адметная рыса. У гэтым маглі пераканацца студэнты, калегі, прысутныя на паэтычных вечарынах, прысвечаных творчасці Я. Коласа, С. Грахоўскага, М. Ра-солана, яго ўласнай кнізе.

У раздзеле "Эвакуация: отъезд в Сибирь" паэт асэнсоўвае і разважае пра лёс народа на працягу стагоддзя. Горыч, боль за пакуты, выпрабаваны, што выпалі на долю народа, перапаўняюць яго. Звяртаючыся да Расіі, дзе "крови — море, горя — море", ён заклікае яе бараніць чалавека: "Защити от силы вражьей, от своих же королей!". Паэт усяляе мужнасць Сталінаграда і выказвае веру ў светлае будучае народа.

Ад чытання змешчаных у кнізе Генадзя Рымскага твораў атрымліваеш асалоду, знаходзішся ва ўладзе паэзіі. Назва кнігі "Я есць!" падаецца прадуманай і сімвалічнай. Справа ў тым, што складаў яе пры жыцці сам паэт напрыканцы 1998 г. (здадзена ў набор 15 сакавіка 1999 г.). Менавіта ў гэты перыяд ён даведаўся пра сваю невылечную хваробу і пачаў праходзіць інтэнсіўнае лячэнне ў Беларускім НДІ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі:

хіміятэрапію, апраменьванне, лакальную і сістэмную гіпертэрмію. І хаця Генадзь не траціў прысутнасці духу, захоўваў ясны розум, працягваў працаваць апантана нават у шпіталі, але было невядома, наколькі хоціць сіл...

Кніга "Я есць!" павінна была па задуме паэта стаць прамежкавай паміж першай кнігай і выданнямі перакладаў і ўласных твораў. Ён вельмі спадзяваўся, што пабачыць кнігу "Я есць!" і "Антологию белорусской лирики XIX—XX веков", але гэтым не дадзена было збыцца...

У "Антологію..." прадстаўлены творы 137 беларускіх паэтаў з улікам вершаў самога складальніка і перакладчыка. Генадзь Рымскі падбіраў для перакладу тыя творы, якія спадабаліся і якія найбольш эмацыянальна на яго ўздзейнічалі ў пэўны час і ў канкрэтных абставінах. Пераклады абмяркоўваліся з аўтарамі, літаратуразнаўцамі, крытыкамі, спецыялістамі ў галіне лінгвістыкі і перакладу. У гэтым працэсе актыўна ўдзельнічалі супрацоўнікі акадэмічнага Інстытута літаратуры імя Я. Купалы і члены секцыі мастацкага перакладу Саюза беларускіх пісьменнікаў. Улічваліся іх парады і парадакні.

Першымі аўтарызавалі пераклады сваіх твораў С. Грахоўскі, В. Зуёнак, А. Вярцінскі. Першыя двое падтрымлівалі і шмат у чым дапамагалі самабытнаму і арыгінальнаму, шырокаадукаванаму перакладчыку яшчэ падчас падрыхтоўкі і складання першай яго кнігі, прыхільна сустрэтай і высока ацэненай літаратурнай грамадскасцю Беларусі.

Нельга пераацаніць той факт, што кожны твор Я. Коласа ў перакладзе прачытаў яго сын М. Міцкевіч, таксама доктар тэхнічных навук, які прывязаў таўска да літаратурнай працы Г. Рымскага і заўсёды запрашаў яго ў паездкі па коласавых мясцінах. Гэта дапамагала Генадзю спасцігнуць дух, пазнаёміцца з аўрай вялікага песняра Беларусі.

У перакладах вершаў класікаў Генадзя кансультавалі буйнейшыя знаўцы іх творчасці акадэмік В. Каваленка, члены-карэспандэнты У. Гніламедаў, М. Мушынскі, а таксама дактары філалагічных навук С. Лаўшук, В. Жураўлеў.

У параўнанні з "Белорусской лирикой XIX—XX веков" "Антологія..." значна пашырана. Уключаны Я. Баршчэўскі, Я. Чачот, А. Міцкевіч, В. Дунін-Марцінкевіч, Я. Лучына, А. Гурыновіч, Цётка (А. Пашкевіч), В. Ластоўскі, А. Гарун. Шэраг рэпрэсаваных паэтаў папоўніўся імёнамі В. Маракова, У. Жылкі, Т. Кляшторнага, А. Александровіча, С. Шушчэвіча. Генадзь Рымскі паважліва адносіўся да думкі і меркаванняў сваіх калег! У свай час, пасля выхаду "Белорусской лирики...", мы прапанавалі яму звярнуць больш увагі на трагічны лёс неабгрунтавана асуджаных. І вось, калі ласка, бачым, што Генадзь улічыў гэту пажаданне. Шкада, што з-за недахопу часу і цяжкай хваробы ён не паспеў перакласці вершы яшчэ некалькіх беларускіх паэтаў-эмігрантаў, хаця і меў такі намер.

Прыемна бачыць, што, нягледзячы на надзвычайны ўмовы, у якіх апынуўся Генадзь у апошнія два гады жыцця, ён змог аддаць належнае таленту В. Платава, Л. Дранько-Майсюка, М. Мятліцкага, В. Гардзея, Н. Гальпяровіча, Н. Мацяш, С. Панізніка, М. Стральцова, А. Письмянкова, К. Цвіркы, Я. Каршукова, Г. Пашкова. Іх прозвішчы і творы, які і шмат каго яшчэ, упрыгожваюць "Антологию..."

Трэба парадавацца і за цэлую плядру яшчэ маладых паэтаў, творы якіх перакладзены Генадзем і ўключаны ў кнігу. Гэта і тыя, з кім ён пазнаёміўся пасля выдання сваёй першай кнігі, і тыя, з кім асабіста ён не быў знаёмы, але вершы якіх яго ўразілі сваёй завершанасцю, глыбіняй, свежай думкай, вобразнасцю, нейкім адкрыццём, адухоўленасцю, новымі дэталіямі. Гэта Ф. Баравы, А. Пашкевіч, С. Верачіла, У. Мазго, А. Яскевіч, А. Дзёбіш, А. Мазур, С. Явар і іншыя.

Генадзь Рымскі выдатна валодаў мовай, ведаў легенды, фальклор беларускага народа, што дапамагло яму дасягаць і дакладнасці, і мастацкасці пры пераўвасабленні на рускую мову. Чалавек, які шмат зрабіў у некалькіх накірунках інтэлектуальнай дзейнасці, змог, на маю думку, таленавіта справіцца з цяжкасцямі і стварыць дастойную аўтарскую анталогію беларускай лірыкі апошніх двух стагоддзяў. Яму ўдалося захаваць непаўторны почырк аўтараў, энергетыку твораў і іх адметныя асаблівасці.

Творы і пераклады Генадзя Рымскага будучы заўсёды з намі, як прыклад служэння паэзіі, Беларусі, удалага сінтэзу прыродна-наўчых навук і літаратуры, значнага ўкладу ў культуры народаў Беларусі і Расіі.

Мікола САВІК

У Брэсце паспяхова ажыццяўляецца выданне серыі “Берасцейскае вогнішча”, у якой выходзяць кнігі аўтараў, якія звязалі свой лёс з Прыбужжам. Чытачы пазнаёміліся з творчасцю Алеся Каско і Алеся Паплаўскага, Аляксея Філатава і Ніны Мацяш, Сяргея Амельчука і Кастуся Жмінько і інш. Як відаць па прозвішчах, аднолькавая ўвага надаецца і тым, хто даўно зарэкамендаваў сябе, і тым, для каго дарога ў літаратуру толькі пачынаецца; Ды каля “Берасцейскага вогнішча” ўтульна кожнаму, хто любіць слова, мае талент. Знайшлося каля яго месца і Інге Вінарскай, кніга якой “Через огонь” выйшла нядаўна.

Калі параўнаць яе зборнік з іншымі, лёгка заўважыць, што І. Вінарская ў майстарстве смела можа паспаборнічаць, не зважаючы, што не сказаць, каб імя яе шмат гаварыла прыхільнікам паэзіі. У гэтым, бадай, першым пераканаўся Валерый Грышкавец, які напісаў невялікую прадмову “Шчыра, па-жаночку, высакародна”, не пабаяўшыся параўнаць І. Вінарскаю ці не з самымі знакамітымі паэтэсамі. Урэшце, гэта справа густу, але В. Грышкавец з аўтараў, да голасу якога не лішне прыслухацца, бо ў паэзіі дасягнуў шмат, выдаваўся ў Маскве. Аднак і без “Слова на дарогу” відавочна, што І. Вінарская валодае талентам, умеє ствараць той настрой, які лішні раз сведчыць, што паэзія яе з самага жыцця і само жыццё. Лірычная гераіня І. Вінарскай і сапраўды, як заўважыў В. Грышкавец, шчыра, жаночая. Гэтакаса правільна прыкметана ім, што паэтэса часам “хоча выставіць сябе, як цяпер модна, гэткай распуснай”. Аднак зноў хочацца паўтарыць услед за В. Грышкаўцом, “я вершам верыш”. А яшчэ яны пакідаюць у душы такі напамінак аб сабе, што рука міжволі цягнецца да зборніка, каб тое, што спадабалася, перачытаць:

И отправится поезд
В час назначенный точно,
С опозданьем минутным,
Может быть, и опять
Я в вагоне купейном
Неуютно устроюсь
И начну с кем-нибудь
Пустяки толковать.

Мне солгут — я поверю,
Я забуду о доме.
В авантюре дорожной
Будет все забавлять.
А закончится все
До печального сложеню.
Ничего не воротить...
Если б знать, если б знать...

За ўсім гэтым — само жыццё. Магчыма, і не такое, якім павінна быць (аднак хто можа асмеліцца з усёй пэўнасцю сказаць, што ведае, якім яно мусіць быць?!), а якое ёсць. А ў дачыненні да верша правільным будзе і такая выснова: за ўсім — паэзія. Як і ў гэтым безымянным вершы:

Листья клёна опавшие
Под ногами шуршат.
Все мы ангелы падшие,
Все хоть в чем-то грешат.

Все пройдет, все забудется —
Хватит, сердце, не плачь.
Не сбьлось и не сбудется:
Нет в любви нам удач.

Поделом, раз избрали мы
В синем небе полет.
За морями, за даями
Наше счастье живет

Ужо гэтых вершаў дастаткова, каб пераканацца, наколькі І. Вінарская умеє пісаць па-свойму, хараша і непаўторна. А ў зборніку ж ёсць і іншыя вершы, якія таксама хочацца перачытаць. А да ўсяго змешчаны пераклады на рускую мову асобных вершаў М. Рудкоўскага, Я. Янішчыц, Д. Бічэль, А. Разанава, А. Пашкевіча, А. Каско, М. Купрэва. Натрапіцца кніга “Через огонь”, паспяшайцеся з ёй пазнаёміцца.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

1
Бывай, Яблонская, бывай!
Прабегла восень па фальварку —
І графіка такая ў парку,
Хоць парк у раму забірай...

Бывай, Яблонская, бывай!
Я застаюся па-за рамай
Карціны, што праз дождж відна:
Раяль, камін — і ты адна,
Сталёная любоўнай драмай,
З бакалам белага віна...

Апошні раз прыгубіць дай —
Заторгні на карціне шторы!

Нам едкі дым — чужая слава,
Ну, а свая — салодкі дым.

5
— Пайшлі.
Тут скрозь на тварах грыв...
— Я тут свая...
— Але з чужым.
— Я не збягаю ад паразы!
“У, ганарыстая, зараза...”

А трэба йсці было адразу,
Пакуль, як рыбіну ў траву,
Не кінула мяне ад фразы:
“Пра Польшчу фільм, а не Літву,

— Ты што: майё чакаеш згоды?
Дык страць у Польшчы
выйшла з моды,
Смерць холадна цалуе ў лоб.

— Якая смерць! Гасподзь абраных
Музык,
Паэтаў,
Закаханых
На неба забірае ўсіх
У страсны міг,
каб засталіся
Навечна ў ім!..
— І мы ў тым спісе?
І гэта мой апошні міг?

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

ПАЛАНЭЗ

УРЫВАК З ПАЭМЫ

Я кінуў твой пякельны рай,
Грукоча ў ночы поезд скоры:
Бывай, Яблонская, бывай!

Не стаў бакал на самы край!
Святло і цень дрыжаць падманна —
І ўсё разрывіста, туманна...
Цалую рукі, ясна панна,
Бывай, Яблонская, бывай!

Ад клавій рук не адрываў!
У свеце, дзе вішчыць жалеза,
Пранізіла гучыць няхай
Акорд апошні паланэза —
Бывай!

2
“Я кошат сэк...”
Ва ўсіх краях,
Спрасонія блытаючы мовы,
Я гэтыя пустыя словы
Знаходзіў лёгка на губах:
“I love thou”,
“Я люблю вас”,

“Ах!” —
І галаву кружыла п’яна,
І новымі духамі пах
Сюжэт банальнага рамана.

Я выдумляў яго, як мог...
А тут прыйшлі, каб выдумляцца,
Усе...
І плыў паркет з-пад ног,
І глухла зала ад авацый!..

Яблонская! Не дай нам Бог
Хоць раз яшчэ ў жыцці спаткацца!

3
“Я рада вас спаткаць...”
“Вы рады?..”

Прэм’ера.
Вайдаў фільм без Вайды.
Міцкевіч з Францыі лісты
Чытае Польшчы ўсёй... Масты
У часе зводзяцца...

На сцэне
Акцёры... Кветкі Тэлміэне,
Якую не сыграла ты —
Саперніцы яе прайграла...

Як на цябе зірнула зала!
Яблонская! Як ты стаяла
Супроць усіх!..
Саперніца мала
Табе на сцэне і ў жыцці...

Руку маю, што спагадала,
З пляча ты скінула:
“Пусці!”

4
— Як “Пан Тадэуш” вам?
— Ніяк.

Пустых размоў пусты скразняк.

— Вы не паляк?
— Літвін.
— Вы з Вільна?

Бамонд. Ківае фраку фрак —
І звоніць тэлефон мабільны:
“Не, сёння не...
Чаму так спешна?..”
Мы ўжо ўдваіх сярод усіх,
Мы ўжо адчулі млосны міг
Спаткання двух жаданняў грэшных...

— Аліцыя чытае вершы
Грудзьмі. Нібыта корміць іх.

Ах, мы акцёры! Брава, брава!
Як ні хітруі, а праўда ў тым,
Што ўсе мы-хворыя адным:

І мог Літву не згадваць Вайда”, —
І ў бок мой — зырк!..

І вадаспадам
Шаленства ў скроні:
“Ну, ка-злы!”

Ска-а-ндал...

— Сказаць, на што ты злы,
З чаго твой форс, адкуль бравада?..
Нідзе Літвы твайёй няма!
А Польшча ёсць! І гэта праўда,
Бо Польшча ёсць — як я сама!

— Няма Літвы!?!
Мяне няма?..

— Я рада быць з табой!
— Ты рада?..

На сцэжку восеньскага сада
Ступіла першая зіма.

6
— Я думаю, што вы вар’яты...
— Хто — мы?
— Літвіны. Род пракляты,
Дух страчаны праз вас жыве...
Калі няма сапраўднай страты,
Дык вы ствараеце яе.

Ты молішся, як прад абразам,
Прад тым, што спалена да тла...
Калі ёсць я,
Калі мы разам,
Скажы: нашто табе Літва?

Ну гэта ж прывід...
Здаць...
Трызненне...
Ну што — Літва твая? Складзенні?
Руіны? Замчышчы? Крыжы?

— А Польшча — што табе, скажы?

7
“О, Польшча!..”
Акрыліла рукі —
І да раяля...
“Польшча — гукі:
Накцюрн... мазурка... паланэз...
О, Польшча!.. Па фальварках бээ...
Варшава... Кракаў... Ясна Гура...”

Ляцелі над клавіятурай
Вякі, нібыта матылькі...

“О, Польшча!.. Скрозь усе вякі
Звон зброі — і харал касцёльны,
І рух,
і рух,
і рух няўмольны
З нічога —
да сябе самой...”

А восень пахла ўжо зімой,
Лядком пацягвалася рэчка,
Сняжынкі пырхалі ў акне,

І цень Яблонскай, нібы ў сне,
Хістаўся, як пад ветрам свечка,
То да мяне, то ад мяне.

8
Як свет хістаецца!..
Ад краю
Ад краю...
То ляціць да нас —
То зноў ад нас...

— Я паміраю,
Яблонская...
— Не ў час... не ў час...

— Якраз у час! Ад асалоды
Каханя, музыкі, свабоды,
Ад страсці, а не ад хвароб!..

— Не выдумляйся... будзь маёю...
— Я рада быць твайёй Літваю...
Ты праўда ў ёй усёй крывёю —
Так, што шаленства ў скроні б’е?..
— Жыву я, каб любіць яе.

Ды час Літвы яшчэ не выспеў —
І я Літву прыдумаў, высніў,
І ў гэтым сне, нібы на выспе,
Згубіўшы ўсё і ўсіх, стаю...

Віна, Яблонская! Ці вып’ю
Я кроў блакітную тваю!

9
Літва мне снілася... Па Нальшы
Скакалі вершнікі... Дзве чашы
Віселі ў небе —
Ні адна
На вагах не пераважала
Над краем, дзе адна вайна
З другой вайною межавала.

Трох вершнікаў на ўзгорках Нальшы
Не распазнаць:
Чужыя?..
Нашы?..
Я ў чашы зазірнуў:
Мячы,
Штандары ў чашах,
Прах ды косці...
Я ўзяў мячы — і па плячы
Ударыў нехта:
“Што за госці?” —
І павярнуў — да твару твар...

Тварэц Літвы, яе ўладар
Міндоўг паўстаў перада мною...
— А, гэта ты, — сказаў. — З Літваю
Даўно не бачыўся?.. Глядзі...
Вось гэты край з яго людзьмі,
Якім свой дух далі валоты,
І ёсць Літва. Далей балоты
І Жмудзь. Яе пад крыжакоў
Адаў я, каб не ліць там кроў —
І кінуць костку лацінянам...

Так проста ўсё! — а ў часе цымяным
Зрабілася праз вас, бо вы
Заблыліся, што Бог Літвы
Агонь, а дух літоўскі — воля,
А праўда — воўк!..

— Я маю доўг
Перад табой? — спытаў я воя.

— Перад Літвой, — сказаў Міндоўг.

10
— Прачніся,
Зноў праспіш дзяржаву...
Літоўскую былую славу
Найлепей каваю запіць...
— Яблонская, да д’ябла каву!
— Цішэй... цішэй... Варшава спіць...
Мой Бог, як я люблю Варшаву!
Жыву я, каб яе любіць.

А ты ўлюбёны ў міф... Найгорай
Жыць у былым... Там пуста... гола...
— Я не баюся пустаты.
— Таму і край свой кінуў ты,
І зараз тут і там чужы
Сябе і ўсім... Скажы, скажы,
Дзеля чаго зрабіў ты гэта?..
— Найперш, каб зратаваць паэта.

— Якога?
— Можна, не благога.
Я забывацца стаў, якога.

Ён у апошнія гады
Адчуў, што ўжо не малады,
Што ўсё спазаў: каханне... слову...
Надзеў хамут, упрогся ў справу —
І паміраць пачаў...
— Тады
Прыдумаў сам сабе забаву?

— Лічы, што так... Яшчэ з ваўкамі
Не захацеў па-воўчы вьць,
Хоць быў абкладзены сцяжкамі...
— І што цяпер? Літва за намі?..
— Маёй Літвой хочаш быць?

— Я рада быць тваёй...
— Ты рада?..

11

На ўзгоркі Нальшы коса падаў
Срабрысты дождж, і ў срэбры тым
Стаяў Міндоўг, а поруч з ім —
Ягайла, пяты сын Альгерда...
— Калі не ведаеш, дык ведай, —
Прамовіў ён, —
Я крыжакам
Пацвердзіў Жмудзь пасля Міндоўга,
Бо не яна Айчына нам —
І ў нас няма прад ёю доўга.

А доўг ва ўсіх у нас адзін:
Перад Літвой доўг вялікі
Яшчэ з пары, як Гедзімін
Заваяваў сталіцу відлякаў.

Праз гэты доўг —
супроць Масквы —
Я з Польшчай ажаніцца мусіў,
Каб адстаяць Літвы правы,
Каб л'ёс Вялікае Літвы
Не стаўся л'ёсам Беларусі.

Ды ўсё дарма... Вы лес апелі.
Зублілі ўсё, што продкі мелі,
Пераварылі край ваўкоў
У край зайцоў...
Я маю права
Спытацца з глыбіні вякоў:
Вы хто — народ?
Вы што — дзяржава?
Адкуль, калі няма слядоў?

Пазнаўшы зайца па губе,
Вам Жмудзь пад нос паднесла дулю,
Як Беларусь вы на сябе,
На край літвінаў нацягнулі.

Вы разлучылі дух з крывёю
І, абрусеўшы пад Масквою,
Пад назвай, дадзенай Масквой,
Не сталі нават маскалямі,
А толькі назваю адной —
І тая назва стала вамі.

Вы — беларусы? Хто такія?
Ёсць Польшча,
Жмудзь,
Літва,
Расія —
Як вы ўшчыміліся сярод?
Адкуль з'явіліся? З балот?
З чаго зляліліся? З туману?..
Такіх падмен,
Такіх падманаў
Не ведаў ні адзін народ.

І што цяпер? Хай так і будзе,
Абы не горш? Вы што за людзі:
Вам звацца хочацца людзьмі,
Ці ім быць,
Ці біцца ў грудзі —
Ці ўстаць за крэўны край грудзьмі?

12

— Згарэе свечка ўжо.
— Задзьмі.

— Яблонская, гары ўсё гарам,
Каб не было на чым тужыць!..
Радзіма сталася таварам!
Як на такой Радзіме жыць?

— Не піць, калі Варшава спіць.
Ёй да Літвы якая справа?
— Літву і прадала Варшава!
— Хай так. Не мне яе судзіць.
Жыву я, каб яе любіць.
Сагрэй мяне. Акаляваю.
— Сканаю я праз польскіх краль...
— А што за прозвішча: Ня-кля-еў?
— Расейскае.
— Дык ты маскаль?

Ты не літвін?
— Я ўжо амаль
Спалячыўся з табой...
— Адкавай:
Ты хто — маскаль?!
— Я гэткай назвы
Не ведаю.
— Маскаль! Маскаль!
І я — з табой?
— На жаль...
— На жаль?!
Ты жалішся?! Ды продкі ў трунах
Перавярнуліся!..
Са мной,
З Яблонскай быць табе?.. З Матрунай!
— На сене ў хлеве быў з адной.
— Ты хам!!!
— Я знаю тое, хто я!
А што ў цябе за патайное
Двайное дно?.. Які палёт!
Якая страць? Скуль што ўзялося?
— З таго, што ў кроў маю ўжылося,
Што дзікуны — ад нас на ўсход!
— А вы для немцаў не народ!
А немцы — хамы для ангельцаў!..
Ну колькі праз пагарды шкельца
Глядзець адзін на аднаго?..
— І ты яшчэ вучыць! Каго?
Яблонскую?! Ды род мой...

— Знаю!
Праз род свой ты, як сучка, злая.
Шалееш з пыхі і дурноц.
— Ты што сказаў?.. Яблонскіх род...
— Што за размова ў нас дурная!
— Перапрашай за дурасць! Кленч!
Не дакранайся! Не пярэч!
Хто-небудзь,
Дайце хаму рады!..

13

Пайшла зіма другая прэч
Па сцежцы восеньскага сада.

— Я рада быць з табой...
— Ты рада?..

— Даруй... Не знаю, што найшло.
Ты праўду мне сказаў пра шкло:
Мы — вас, а нас — яны... Пагарда
Спрадвек жыве... Яна ў крыві...
Ты болей сучкай не заві
Яблонскую!
— Даруй.
— Дарую.
— Дык, можа, вып'ем міравую?
— О, Божухна!.. Маскаль... п'янтос...
Яблонскую за грудзі трос...
— Ды і ты —
Як чорт цябе панёс...

— Я маю права! З каралямі
Мой род на роўных...
— Зноў пра род?
— Мне што: вады набраць у рот?
Мой род пабіты маскалямі
Амаль на скон! Дык я адплаты
Магу жадаць?
— Калі ўсе страты,
Былыя крыві ўсе лічыць,
Як жыць? Што будзе нас лучыць?
Пара на гэта ўсё забыцца...
— Ні з кім я не хачу лучыцца!
Там Азія! Там вечна зло
Жыло!

— А ў Польшчы што жыло?
Адно дабро? Хадзілі ляхі
На маскалёў?
— Якія страхі!
— Цяпер, канечне, страх які!
А з двух бакоў ва ўсе вякі
Тапталі Беларусь, палілі,
Не род —
Народ на скон пабілі,
Дык я ж маўчу!
— Ну і маўчы!
Скачы жанглерам на мячы!

І што вы там, дальбог, за людзі?
Вайна з вас выбіла мужчын?
Яблонскіх род скакаць не будзе
Ні перад кім, ні перад чым!
За Богам у палякаў — гонар.
І не бывае долі горай
Як жыць без гонару! А вы?..
Вам ад Масквы б — за лес, за горы,
А вы лясамі — да Масквы.

— А лепш было б, каб да Варшавы?
— Ні да каго! З літоўскай славы
Чаму вы гонар не ўзялі?
Бог даў вам месца на зямлі —
Дык стойце там належным чынам!..
За гонарам ідзе Айчына.

— Даволі. Мы не ў польскай школе.
— Народы б'юцца ўсе за волю —
А вас у волю не ўпіхнуць...
У лес збягуць — і ў ім жывуць,
Жывуць, жывуць...
— Мы партызаны...
— Жартуй сабе... Занадта рана
Сабраўся ты ўсіх нас лучыць...
І як! Міцкевіча лічыць!
За беларускага пата!..
Якая бздурка ў галаве!

— Яблонская! Сцяжэ, сплыве
Усё нязлучанае ў Лету,
Як пыл пасля дажджу з дарог...
— Касцёл з царквой не злучыць Бог!
— Адкуль ты можаш ведаць гэта?

— Пайшлі ў касцёл! Прамовіш крэда?..
Калі злучацца, дык злучыся
Малітваю...
І возьмем шлюб! —

...І зноў пагардліва сышліся
Маршчынікі па краёчках губ.

“Ах, ты...”
— Пайшлі!
— У Ясню Гуру
Паедзем?
— Хоць у Ватыкан,
Калі ўжо бздурка прэ на бздурку!..

14

Дарогу засцілаў туман.
— Дай я паеду.

Ты нервова
Тапіла ўсё глыбей педаль...

— Дык ты спалячыўся амаль?
Праз тры гадзіны адмыслова
Спалячыўся... На ўсё жыццё...

Прыверзла мокрае лісцё
Да шкла.

— Дай скіну.
— Здзьме ў дарозе.

Нібы на хуткай дапамозе
Кагосьці безла ратаваць,
Ты гнала.

— Кінь ты гэтак гнаць,
А то і каталіком не стану...

Насустрач рваліся з туману,
Сляпілі колкія агні...
— Яблонская, ну не гані!

— Няўжо байшся, праваслаўны?
Чапляешся за гэты свет?..
Сюзэт мы закруцілі слаўны:
Раман!.. Акторка і паэт!..
Класічны ў нас з табой сюжэт —
І ўжо фатальны, непараўны.

— Дай руль!
— Не дам.
Дакладна ролі
Распісаны.
Табе — твая.

— Яблонская, пад хвост шляя
Табе папала?..

Прапаролі!
Прабілі кола!..
Слізгата...
— Газ скідвай!

Завішчалі шыны!..
— Не тармазі!

Удар!
Машына
Сустрэчная —
уніз з маста.

Звон у вушах і пустата.

15

І Вітаўт з пустаты і звону
Сказаў:
— Няма ў Хрысце Хрыста,
Калі ягонага закону
Няма ў табе. Прымі закон.

Сівы, як кургановы сон,
Стаяў з Міндоўгам поруч ён,
Абодва — даўніна сівая...

— Па белым снезе кроў сцякае, —
Казаў далей ён, —
Гэта — шлях.
Яго пачаў я пад Дуброўнай.
Самой сабе там стала роўнай
Літва — і прырасла на Жмудзь.
Шлях не даваў мне Жмудзь вярнуць
Зноў крыжакам. Так перамога
Паразай стала. Жартам Бога.
Так Жмудзь Літвой прырасла.

Туга ў вачах яго плыла...

— Ты плыў, як човен без вясла, —
Працягваў Вітаўт, — і забытаў
Сябе і ўсіх... Цяпер забіты
Паўстане на шляху тваім...
Ты ведаеш, што будзеш з ім
Рабіць?..
Не ўсе пра тое знаюць...
Шлях можа стаць зусім пустым.
Забітымі не прырастаюць.

Забітых дух —
Атрута ў целе.

Абедзве чашы апусцелі,
Як ты ў іх зазіраў... Згарні
Штандары, а мячы
Вярні.

— Каму вярнуць?.. Вы здані, міты...
На вас калчугі ўсе прабіты,
Вы ў ранах з галавы да ног!..

— Вярні мне меч! — закончыў Вітаўт.

— Вярні мне меч! — пачаў Міндоўг. —
До слоў!

За зброю зноў бяруся.
Скажу адно —
Што ў той раз мусіў
Сказаць, але забыўся ў скрусе,
Бо ўжо сівая галава...
Няма ніякай Белаі Русі,
А ёсць Вялікая Літва!

І хітрая Літва малая,
Былая Жмудзь, пра тое знае,
Вялікая — не хоча знаць...

З чаго ты польку ў жонкі ўзяць
Надумаў?..
Вітаўт праваслаўным
Празжыў жыццё —

і беспадстаўна
Надзеі меў на польскі трон...
Ты чуеш пустату і звон?..

“Цудоўны цяг імкне вышэй, —
Шапталі мне два сны сівыя, —
Літоўскі Зьніч гарыць ярчэй,
Чым крыж на полацкай Сафій,
Чым на любым касцёле крыж...”

— Князі Вялікія! Спарыш —
Адзін арэх, ці два? — спытаў я. —
Каталіцызм і праваслаўе —
Не той жа шлях?

“Наш шлях —
Паміж, —
Шапталі сны, —
Не берагамі,
А рэчышчам, ракой самой.
Пакінь усё і кроч за намі...”

16

...І нахляўся паміж снамі,
І плыў са снамі нада мной
Яблонскай твар... Бялей, чым белы...

— Ты цэлая?
— Ты цэлы?
— Цэлы,
Пайшлі...
Пайшлі...

Рака ў тумане.
Разбіты “Паланэз”.

“Канец!..”

Мужчына малады ў сутане.
— О, Божухна!.. Святы айцец...
— Ты ведаеш яго?..

Сталёва
Шарэў твой твар...
— Ён з Чанстахова...
На Яснай Гуры меў службыць...
Мы да яго...
— Не можа быць...

— Паслаў яму Гасподзь збавенне
Ад нас...
Што ж мы ўчынілі?..
Жах!..

Ён жыў яшчэ... Не страх — здзіўленне,
Як шкло, плыло ў яго вачах.

“Так быць не можа, бо не можа
Так быць ніяк, ніяк, ніяк!..
Ну што ж гэта такое, Божа?!
Ну што за знак?.. Ну што за знак?..”

Паліцыя.
— Вы разам?
— Так.
— Хто за рулём быў?
— Я.
— Няпраўда!
Я за рулём была.
— Ну, што ж...

— Мы ўсё зрабілі як найгорш —
І ўсё ж, і ўсё ж, і ўсё ж, і ўсё ж
Я рада быць з табой...
— Ты рада?..

З нябёс
На лёс,
На аўтастраду —
Са снегам дождж,
Са снегам дождж.

17

Ксёндз Караль Корсак, я без скуры...
Крані. Глядзі: на пальцах кроў.
Звіняць званы на Яснай Гуры:
Радзіны... Хрэсьціны... Хаўтуры...

Сюды ідуць з усіх краёў,
Каб памаліцца, пілігрымы,
А я тут — хто? А я — чаго?
Мне б міма Яснай Гуры, міма
Канстанцінопаля і Рыма,
Што маюць Бога аднаго,
А служаць так яму, нібыта
Іх два — і нейкі большы з двух!
І колькі вернікаў пабіта,
Каб правіў каталіцкі дух,
Альбо, каб правіў праваслаўны!

А ў тым, які з іх болей слаўны,
Не разабрацца без вайны!
І б'юцца веры абаронцы, —
І гора, гібель той старонцы,
Дзе ў бітве сходяцца яны!

Хто злічыць бітваў гэтых страты?..

— Вы хто такія? Уніяты?
Палі давай! Тут рускі край!
— Тут польскі край! Палі давай!

І кроў на кроў, і брат на брата...
Як Бог даруе, дык няхай.

Тады, апроч зіхоткіх зорак,
Нічога ў небе.
Вечнасць. Смерць,
З якой злучыўся Караль Корсак
Праз тое, што не зразумець.

18

Зіма ў Варшаве. Трэці снег
Ляжыць, як мокрая газета...
Не думаў я, што мой пабег
Пераб'яжыць за межы лета.

Раман акторкі і паэта
Яшчэ не скончаны. Але
Працяг ягонага сюжэта —
Чарнавікамі на сталі.

Мастак Палесся

Мастак Роберт Ландарскі заявіў аб сабе на пачатку 60-х гадоў. Нарадзіўся ён на ўсходзе Гомеля. З дзяцінства вельмі любіў прыроду. Скончыў Ленінградскі інстытут жывапісу, скульптуры і дойлідства імя Рэпіна. І амаль адразу пачаў удзельнічаць у выставах. Палотны Ландарскага прыцягнулі ўвагу шматлікіх прыхільнікаў мастацтва. Палітра мастака шматгранная: тэматычныя карціны, пейзажы, нацюрморты.

Вось, напрыклад, два творы: "Чэрвень 1941 года", "Вясновыя клопаты хлебарабаў". У першага — суровы сюжэт. З роднай хаты адпраўляецца на фронт абаронца Бацькаўшчыны, каб адстаяць родную зямлю. У другім — радасць абуджэння гэтай зямлі.

Роберту Ландарскаму — 65 гадоў. З эцюднікаў у руках ён праездзіў бальшакі і прайшоў сцяжынкамі ўсю Беларусь: Брэстчыну, Віцебшчыну, Магілёўшчыну, Міншчыну, Гродзеншчыну. І ўсё ж самая блізкая для яго — родная Гомельшчына. У шматлікіх экспазіцыях ён прадстаўляў свае палотны пра Тураўшчыну, маляўнічую Прыпяць, сівы Дняпро, ціхую Бяседа. Гэтыя творы выпраменьваюць святло, напоўненыя мажорам, аптымізмам і меладыйнасцю ("На Прыпяці", "Белы Берася", "Паззія Сожа", "Асенняя рапсодыя" і іншыя).

Пасля катастрофы ў Чарнобылі Ландарскі часта выязджае ў так званую "мёртвую зону" — на Брагіншчыну, Веткаўшчыну, стварае цыкл палотнаў аб вялікай і ўсеагульнай беларускай бядзе, цяжкіх выпрабаваннях нашых людзей.

Маштабным яго творам з'яўляецца "Беларусь — мой боль". А карціна "Дэзактывацыя" знаходзіцца ў музеі Чарнобыль у Кіеве.

Сёння мастак па-ранейшаму напружана працуе. З'явіўся новы цыкл твораў, якія пацвярджаюць, што наша зямля па-ранейшаму прыгожая і дарагая кожнаму беларусу.

Палотны Р. Ландарскага экспанаваліся ў Расіі, Германіі, Польшчы, Чэхіі, на Украіне. Вялікі поспех мела яго персанальная выстава ў мінскім Палацы мастацтваў. Ландарскі тройчы выбіраўся старшынёй абласной арганізацыі Саюза мастакоў, за сваю творчую працу ён неаднаразова ўганароўваўся рознымі пачэснымі адзнакамі. З нагоды юбілею мастака адкрылася персанальная экспазіцыя яго работ у карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ.

Мелодыя жыцця

Напярэдадні Міжнароднага дня музеяў у гасцёўні У. Галубка адкрылася выстаўка габеленаў Г. Крываблоцкай.

Выстаўка "Мелодыя жыцця" — вынік шматгадовай працы мастакі, у якой адлюстравалася яе любоў да прыроды, філасофскае разуменне сэнсу жыцця.

Галіна Пятроўна ўжо даўно працуе ў дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Яна выткала габелены-заслоны ў гасцініцы "Беларусь", Палацы Рэспублікі, Палацы культуры г. Бярдзічава. Гэта серыя габеленаў "Дыялог з прыродай", "Замкі Беларусі", "Рэкіем. Трасцянец", "Актава", "Шлях", "Калыска паэта". Яе творы знаходзяцца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, Дзяржаўным літаратурным музеі Я. Купалы, у зборах ЗША, Германіі, Швейцарыі.

Павіншаваць мастачку прыйшлі прафесар У. Конан, народны мастак У. Стальмашонак, мастацтвазнаўца Г. Багданава, дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Г. Баркун, прадстаўнікі Міністэрства культуры С. Маслоўскі і С. Вечар, а таксама вучні Рэспубліканскага каледжа мастацтваў, у выкананні якіх на працягу ўсяго вечара гучалі чужоўныя творы.

Л. КАМАРОЎСКАЯ,
загадчыца гасцёўні У. Галубка

Адкрыццё выставы доктара мастацтвазнаўства, жывапісца Віктара Шматава было прымеркавана да дня аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Выстава востра ставіць пытанне развіцця сучаснай нацыянальнай мастацкай школы. Прагледзеўшы творы мастака, прыходзіш да высновы, што ў Шматава няма ніводнай карціны, дзе б ні было кантакту з беларускай народнай творчасцю. Абавязкова ў сюжэт карціны мастак уносіць элементы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва: ці то кераміка, ліштвы вокан, ручнікі ці народнае дойлідства. Ён працягвае традыцыі, што былі закладзены класікамі нацыянальнай школы: на Міншчыне Р. Філіповічам і А. Астаповічам, у Заходняй Беларусі П. Сергіевічам і Я. Драздовічам.

Віктар Шматаў нарадзіўся за 27 кіламетраў ад чарнобыльскай зоны ў вёсцы Камарын Брагінскага раёна, на берэзе Дняпра. Сярод бясконцых лугоў, магутных дубраў і бароў прайшло яго дзяцінства. І лепшага на свеце месца, лічыць мастак, чым Палессе, няма. Яго першаданная прырода, кантрастныя фарбы поўдня Беларусі, адметная народная твор-

часць пазней адбіліся ў мастацтве творцы. Але спачатку вучоба ў Мінскім мастацкім вучылішчы, затым у Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце, а ў 1963 г. — паступленне ў аспірантуру пры АН Беларусі — новы паварот у творчасці мастака. Гэта быў перыяд пэўнага ажыўлення ў развіцці беларускай культуры. Суровы стыль, урачыстае шэсце эстампа, фарміраванне ўласнай школы графікі, манументальнага мастацтва — усё гэта штурхала творцаў на пошукі свайго арыгінальнага, беларускага ў мастацтве. Барацьба з так званым "нацыяналізмам", што пачыналася ў 30-я гады, вялася на Беларусі, нівеліравала і абязлічвала ўсе віды і жанры мастацтва, вынішчала такія сёння нам зразумелыя паняцці, як "беларускі нацыянальны каларыт", "беларускі тыпаж", "беларускі стыль", а ў апошнія гады "беларуская школа мастацтва".

Шматаў лічыць сябе мастаком Палесся. І невыпадкава. Серыі яго работ прысвечаны родным мясцінам. Так было да Чарнобыля, так засталася і пасля яго. Толькі тэматыка яго работ змянілася, назвы таксама: "Палессе пасля Чарнобыля", "Чар-

нобыльская трагедыя". Карціны напісаны ў рэалістычнай манеры, кожная з іх мае сваю гісторыю. Палатно "Пахаванне ў Чарнобыльскай зоне" нарадзілася адразу ж пасля паездкі ў Магілёўскую вобласць у вёску Калыбень, што ў 18 км ад Чарнобыля. На выставе прадстаўлены карціны гэтай тэматыкі: "Дарога ў зону", "Вечар", "Палескія крыжы", "Матчын вобраз" і інш. Іх не купляюць на памяць гледачы выставы — навошта гэты сум у хаце. Але за мяжой — у Францыі, Германіі, Італіі, ЗША — калі там выстаўляліся творы Шматава разам з іншымі мастакамі Беларусі, на іх быў попыт.

Карціна "Маці" — велічны, абагулены вобраз Радзімы Беларусі — прыцягваў усіх, хто быў на адкрыцці выставы. Напісаць яе мастак задумаў яшчэ ў 1991 годзе, падчас паездкі з экспедыцыяй у зону. Размаўлячы з жыхарамі вёсак, якія не пажадалі выехаць, рабіў замалёўкі. Пасля гутарак з бабулькамі партрэты часам атрымлівалі назвы ад іх прымавак: "Адна не бедна, а бедна так адна". Аднойчы, робячы накіды, мастак запытаўся ў старэйкай бабулькі: "Бабулька, а калі ты памрэш, хто цябе тут

ГАСЦЁЎНЯ

У кожным зборніку "Гучыць" песня

Падчас VI Нацыянальнага фестывалю беларускай паэзіі і песні ў Маладзечне адбудзецца творчы вечар знамага кампазітара, аднаго з вядучых майстроў песеннага жанру, Уладзіміра БУДНІКА. Напярэдадні гэтай падзеі з ім гутарыць карэспандэнт "ЛіМа".

— Аўтарскі канцэрт у межах папулярнага фестывалю: чым асабліва адметная для вас гэтая падзея?

— Тым, што гэта мая другая сур'езная творчая сустрэча з выдатным калектывам — Дзяржаўным канцэртным аркестрам Беларусі пад кіраўніцтвам народнага артыста Міхала Фінберга. Калі мне споўнілася 40, а гэта было крыху больш як 10 гадоў таму, Міхал Якаўлевіч адгукнуўся на маю прапанову правесці мой аўтарскі канцэрт. Канцэрт адбыўся ў Вялікай зале філармоніі. Удзельнічалі вядучыя беларускія выканаўцы. Удзельнічалі таксама вядомыя паэты, мае сябры, незабыўныя Анатоль Грачанікаў ды Іосіф Скурко. Уся праграма ішла па-беларуску, тэксты ўсіх песень гучалі на беларускай мове. Тады ўпершыню прагучала і песня, якая адразу палюбілася слухачам: "Янка Купала" на верш Уладзіміра Някляева... Я ўдзячны Міхалу Якаўлевічу Фінбергу і аркестру, чужоўным інструменталістам, аранжыроўшчыкам, салістам, што амаль праз 10 гадоў яны яшчэ раз звярнуліся да маёй творчасці.

Мой творчы вечар пройдзе ў Маладзечне 9 чэрвеня. У праграме — і песні, якія гучалі раней, і новыя. Імёны беларускіх паэтаў, на чые вершы яны напісаны, пералічыць зараз цяжка: іх шмат. Можна сказаць так: ад Адама Русака, Пятруся Броўкі — да сучасных паэтаў маладзейшага пакалення. Дарэчы, некаторыя з іх будуць удзельнічаць у вечарыне. А выканаўцамі, акрамя салістаў Дзяржаўнага канцэртнага аркестра, будуць Ядвіга Паплаўская ды Аляксандр Ціхановіч. Яшчэ плануецца адмысловы фінал канцэрта: прагучыць песня "Янка Купала", з дня прэм'еры якой мінула ўжо дзесяцігоддзе. Яе выканае Анатоль Ярмоленка.

Я задаволены і тым, што ў якасці прэм'еры прагучыць некалькі фрагментаў з кантаты "Любоў мая — Беларусь", напісанай мною на вершы Аляксандра Алпеева.

— **Новае імя?**

— Аляксандр Алпееў — не з асяродка прафесійных літаратараў. Ён — рэктар Міжнароднага гуманітарна-эканамічна-

га інстытута, доктар палітычных навук, акадэмік. І піша вершы. Аказалася, мы землякі, абодва з Палесся, з радзімы Кірылы Тураўскага, нават вучыліся ў адной школе, толькі ў розны час. Тры гады таму я пазнаёміўся з яго паэтычнай творчасцю. І ў выніку — у нас з ім напісана ўжо больш за 30 песень. Пра наша роднае Палессе, пра Радзіму, песні для моладзі і для вайскоўцаў. У чатырохчасткавай кантаце "Любоў мая — Беларусь" закранаецца і чарнобыльска тэма, балючая для ўсіх нас. Прэм'еру ў маладзечанскім канцэрте рыхтуе Акадэмічны народны хор імя Цітовіча пад кіраўніцтвам Міхаса Дрынеўскага.

— **Уладзімір, вы — кампазітар з прафесійнай акадэмічнай адукацыяй, даўно і сур'езна захоплены песенным жанрам. Заўважана, што менавіта аўтары з грунтоўнай музычнай адукацыяй ствараюць лепшыя ўзоры песень. А тым не менш, побач множацца, "раскручваюцца", спазнаюць поспех ці нават славу людзі малапільменныя музычны, без спецыяльнай тэарэтычнай падрыхтоўкі, якія называюць сябе кампазітарамі-песеннікамі. Як вы ставіцеся да такой сітуацыі?**

— Сучасная моладзь хутка асвойвае новыя тэхнічныя сродкі. Арыентуецца на пэўны камп'ютэрны "загатоўкі", шаблоны, звыклася з імі. Уключаеш камп'ютэр — там гатовы набор і рытмаў, і аранжыроўка, толькі застаецца словы падабраць. І ў выніку песні атрымліваюцца, як тыя кураняты з інкубатора, — аднолькавыя. Гэта з'ява і для Масквы характэрная, і для нас. Майму пакаленню выпала жыць у іншы час, калі такой тэхнікі не было, і нават "лёгкаю" песню мог давесці да ладу толькі музычна адукаваны чалавек. У гэтым сэнсе нам пашанцавала: мы грунтоўна вучыліся. Праз бібліятэкі знаёміліся з узорамі творчасці, аналізавалі ноты. Займаліся музычна-тэарэтычнымі дысцыплінамі. У выпускнікоў кансерваторыі сапраўды прафесійны падыход да песні, ён адрозніваецца ад цяперашніх песенных крытэрыяў, дзе найперш вылучаецца рытм. Нас жа вучылі найперш стварыць мелодыю, а пасля рабіць аранжыроўку песні — як кажуць, на любы лад. Таму і адрозніваецца творчасць кампазітараў нашага пакалення, напрыклад, ад цяперашніх спевакоў-аўтараў. Хаця моладзь ёсць вельмі таленавітая, і ёй варта было б знайсці адметны шлях да сучаснай беларускай песні, каб яна адрознівалася і ад маскоўскай, і ад заходняй. Каб не толькі словы беларускія былі ў ёй, але і прагучыя традыцыі, у якіх адчуваюцца менавіта нашы карані.

Мяне асабіста прывабліваюць народныя песні, у якіх у чэрпаю музычны матэрыял для сваёй творчасці. І сучасныя беларускія гурты, фолк-рок ансамблі падабаюцца мне якраз за іх імкненне шукаць сваё аблічча. Шкада, што іх за мяжой паважаюць больш, чым дома. Наогул, таленавітых беларускіх выканаўцаў у нас, на жаль, "не раскручваюць", як умее "раскруціць" сваіх спевакоў Масква. Там такіх "крутых" 20-30, а ў нас і дзесяці не налічыш, хаця яны, магчыма, і лепшыя за многіх маскоўскіх "зорак".

— **У нас і кампазітару даводзіцца самому "раскручваць" свае песні. Вы, я ведаю, часта выступаеце перад слухачамі, удзельнічаеце ў творчых сустрэчах...**

— Выступаць мне падабаецца ў школьных калектывах. Для дзяцей у мяне ёсць многа песень: на вершы Анатоля Грачанікава, Генадзя Бураўкіна, Уладзіміра Скарыніна, Лявона Пранчака, Алеся Пільмянкова, Уладзіміра Карызыны... На жаль, яны не запісаны на радыё, таму слухачы гэтых песень і не ведаюць. Планую адразу пасля маладзечанскага фестывалю такія запісы зрабіць — з удзелам вядомых дзіцячых калектываў. Не магу яшчэ раз не ўспомніць Міхала Якаўлевіча Фінберга, які робіць добрую, вельмі патрэбную справу, право-

Званне? Артыст...

пахавая, ты ж адна тут жывеш?" А яна адказвае: "Я буду ляжаць у сваёй хаце, як Ленін у Маўзалеі..."

Жанчына не ідзе па зямлі, яна нібы ляціць. Аблогі — як белыя крылы над зямлёй. Твар яе засмучаны, на ім трагізм. У гэтым палатне мастак выкарыстоўвае пейзаж з Дняпром, пушчамі, палескім далеглядам. Адзін з варыянтаў карціны, якая выстаўлялася з нагоды 14-й гадавіны аварыі на Чарнобыльскай АЭС у красавіку 2000 года ў штабкватэры НАТА ў Бруселі, была падарана мастаком Еўрапарламенту.

Філасофія, абагульненне, сімвалізм прасочваюцца ва ўсіх творах Віктара Шматава. У іх адчуваецца набыты вопыт, жыццёвая мудрасць, яго развага пра лёс Айчыны. Пасля прагляду, у дзень смутку, жалобы, хочацца доўга маліцца і плакаць, і гэта будзе як бы ачышчэннем для зямлі нашай.

Галіна ФАТЫХАВА

На здымках: "Маці"; "Жыццё вяртаецца" (Кашара).

З серыі "Чарнобыльская трагедыя"

дзячы штогадовы фестываль беларускай дзіцячай эстраднай песні "Спяваем з аркестрам!" Гэта выходзіць дзяцей, падрыхтоўвае новае пакаленне да сучаснай беларускай песні. Дзякуй маэстра, што ён клапаціцца і пра гэта.

Дык вось, наконт творчых сустрэч. Шмат выступаю перад вайскоўцамі, а таксама на прадпрыемствах. Пашчасціла паездзіць з пісьменнікамі. Дарэчы, сёлета распачата вельмі важная акцыя: "Бядой запаленае слова". Яна праводзіцца Дзяржаўным камітэтам па ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай аварыі, Саюзам пісьменнікаў і тыднёвікам "ЛіМ" у дзіцячых рэабілітацыйных цэнтрах. Я ўдзельнічаю ў першай такой паездцы і думаю, што гэта важна і для саміх творчых асобаў, і для дзетак, перад якімі мы выступаем, для якіх гучаць нашы вершы і песні.

Калі даводзіцца выступаць у дзіцячых летніках, міжволі заўважаеш, што пакуль няма такой яркай беларускай сучаснай песні, якую дзятва падхапіла б і заспявала хорам, як, напрыклад, песні Шаінскага. Можна, яна і напісана, але ж не дайшла да слухача. Зноў праблема "раскручвання"... Наогул, ці не ўсе папулярныя песні ранейшых дзесяцігоддзяў "раскручаліся" дзякуючы экрану: гучалі ў кінафільмах ці ў "мульціках" — іх запаміналі, падхопілі. Магчыма, нашу сітуацыю ўратавала б нейкае новае казачнае тэлевізійнае шоу, дзе гучала б яркая беларуская дзіцячая песня ў зямельным і запамінальным сюжэце.

— А вы не ўзяліся б за такі праект?

— Ведаецца, я шукаю матэрыял, які мог бы стацца асновай для дзіцячай оперы ці балета. Раней пісаў музыку да радыёспектакляў, да мультыплекцыйнага кіно. Хацелася б напісаць оперу для дзяцей. У літаратуры пакуль не знайшоў "падказку". Можна, хто-небудзь з нашых пісьменнікаў прапануе арыгінальны сюжэт?

— Дарэчы, для дзяцей вамі напісаны не толькі песні ці музыка ў т.зв. прыкладных жанрах. Ёсць і камерна-інструментальныя творы. Увогуле, як выхаванец кансерваторыі вы маеце сярод сваіх набыткаў і сімфонію, і струнны квартэт, і шэраг разнастайных аркестравых, камерных п'ес. Зварот да жанраў, якія не лічацца "масавымі", для вас ужо ў мінулым?

— Я працаваю ў розных акадэмічных жанрах, але не лічу гэта справай мінулага. Мая задума на будучае — напісаць сімфанію. Чаму? Не толькі дзеля даніны традыцыям беларускай кампазітарскай школы (як вядома, у жанры сімфанеты пісалі некаторыя нашы класікі). А таму, што з часу напісання маёй Першай сімфоніі прайшло ўжо 25 гадоў, і каб падрыхтаваць сябе да стварэння 2-й сімфоніі, хачу напісаць пакуль што сімфанію. Шмат слухаю сімфанічнай музыкі XX стагоддзя, аналізую: Шастаковіча, Пракоф'ева, Стравінскага, Бартака. Мне па душы Радзіён Шчадрын. З вялікай павагай стаўлюся да Анато-

ля Васільевіча Багатырова, па класе якога закончыў кансерваторыю, а таксама да творчасці нашых майстроў-сімфаністаў Яўгена Глебава, Генрыха Вагнера, Дзмітрыя Смольскага, Андрэя Мдзівані.

Мой галоўны намер на бліжэйшыя гады — супрацоўнічаць з такімі дзяржаўнымі калектывамі, як Акадэмічны народны хор імя Цітовіча, Акадэмічны народны аркестр імя Жыновіча, Акадэмічны ансамбль песні і танца Узброеных Сіл Беларусі. Хочацца выявіць сябе не толькі ў песенным жанры, а працаваць і з акадэмічнымі выканаўцамі. Хацелася б зрабіць і камерны аўтарскі канцэрт, прадставіўшы тое, што даўно напісана, ды не выконваецца: Санату для фэгота, Сюіту для фартэпіяна і г.д. Але для арганізацыі канцэрта трэба шмат часу і намаганняў...

— А ці шмат часу займае напісанне песень?

— Пра так званую творчую кухню доўгая размова можа быць. Па-рознаму пішуча песні. Але мой прынцыповы падыход да гэтай працы — праз літаратурны тэкст. Мне тады лёгка пішацца, калі я бачу ў вершы сюжэт, аповед. Гэта для мяне амаль гатовая песня. Цікава, што ў кожным зборніку можна знайсці "откровение" паэта: адзін-два вершы, у якіх гучыць яго песенная душа. Я дакладна гэта адчуваю. Памятаю, калі я быў студэнтам, разгарнуў зборнік Яўгеніі Янішчыц, і з першых радкоў, якія ўбачыў, — "Пазаві мяне, пазаві", — адразу атрымалася песня. І чый бы зборнік я ні адкрыў, заўсёды знаходжу тую песенную душу. У кожнага паэта ёсць песня!

Але я лічу песню напісанай толькі тады, калі яна выконваецца, гучыць па радыё, тэлебачанні, а не ляжыць на паліцы. Уладзімір Уладзіміравіч Алоўнікаў, наш настаўнік тэарэтычных дысцыплін, успамінаў калісьці такі выпадак. Ідуць яны з Адамам Русаком па Мінску і раптам з расчыненых вокнаў чуюць: "Ой, бярозы ды сосны..." Людзі за бяседным сталом спяваюць іх "Лясную песню". Дык вось, самая вялікая заслуга кампазітара — калі яго песню падхапілі, спяваюць у народзе!

— Мне здаецца, мала хто з кампазітараў гэтак, як вы, сур'ёзна і мэтанакіравана вучыць беларускую паэзію, наведваюцца ў кнігарні, цікавіцца ў бібліятэках свежымі літаратурнымі часопісамі...

— У гэтым не толькі мая заслуга. Мая жонка Святлана — настаўніца беларускай мовы і літаратуры ў старэйшых класах гімназіі, вельмі дасведчаны чалавек, дапамагае мне выбіраць тэксты для песень. Дзякуючы ёй больш ведаю і гісторыю нашай літаратуры, і творчасць сучасных пісьменнікаў. І таму, думаю, мне лёгка будзе ўдзельнічаць у размовах пра паэзію на фестывалі ў Маладзечне.

— Поспехаў вашай творчай вечарыне! — дзякуй за размову.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Мемарыяльныя вечарыны зазвычай спараджаюць складанае пачуццё. Ажываюць успаміны; меланхалічным робіцца настрой; выклікае захваленне **дзеяная неабіякаваць людзей** — арганізатараў, удзельнікаў. І ўзнікае амаль боязь за тое, што ў агульным імкненні ўшанаваць памяць калегі, артыста, раптам абудзецца эмацыйны перахлест і выскачыць фальшывая нота... Але гэтым разам усё, як мне падалося, прайшло шчыра, годна, без фальшу ў пачуццях і словах.

"На белы баль бяроз я не збяру..." называлася вечарына-канцэрт памяці Валерыя Саберава, што прайшла ў Зале камернай музыкі на Залатоў Горцы. У вестыбюлі гледачоў сустракала сціплая афіша з імем артыста — але з нязвыклым прагалам на месцы пазначэння даты і часу выступлення. Воддаль — стэнд са здымкамі, з маладым і яркім тварам акцёра ў тэатральных ролях, з яго партрэтамі розных гадоў. А ў зале — адно з апошніх фота чалавека, "празкаманаванага" цяжкай хваробай, ссвіелага, са снежна-белай барадой, ды ўсё такога ж натхнёнага, непагаслага. Побач з партрэтамі — дзве запаленыя свечкі...

Валерыі Сабераў амаль чвэрць стагоддзя быў артыстам Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Стварыў каля 30 аўтарскіх чытальніцкіх праграм, у тым ліку — "Пастка" паводле В. Быкава, "Дамы і спадары і шаноўныя грамадзяне" паводле А. Чэхава ды М. Зошчанкі, "Санеты Шэкспіра", "Беранжэ і французскія барды", "Салдацкі лёс" паводле В. Быкава, У. Багамолава, А. Твардоўскага, У. Някляева ды Б. Акуджавы, праграмы паводле творчасці А. Галіца, С. Даўлатава, кампазіцыі для дзяцей ды многае іншае. Быў час, калі праграмы з "нядобранадзейнымі" тэкстамі (ды чытальніцкімі каментарыямі) пасля іх паказу на мастацкім савеце забараняліся для публічнага выканання...

Тонкі знаўца літаратуры, інтэлектуал з выдатнай памяццю і шырокай эрудыцыяй, ён быў майстрам таго жанру, які падуладны далёка не кожнаму таленавітаму артысту. "Вельмі крыўдна, што Валерыі Сабераў быў вядомы толькі нешматлікім аматарам паэзіі. Гэта быў выдатны чытальнік. Я адразу ж зрабілася яго прыхільніцай і паклонніцай. Ён увайшоў на сцэну, пачаў чытаць — і ўсё. Ён узяў у палон мяне. Ён узяў у палон усю залу..." — прызналася народная артыстка Беларусі Н. Гайда. Калісьці, праслухаўшы касету з праграмай "Прагулкі Фраероў", Б. Акуджаву напісаў В. Сабераву ліст: "...Я праслухаў касету і быў шчаслівы. Па-першае, для мяне вялікі гонар — Ваша ўвага да маёй працы, па-другое, я не ўяўляю, што многія вершы, якія даўно зрабіліся песнямі, гучаць і як вершы і няблага..."

Дарэчы, касеты з праграмамі В. Саберава маюць у сваіх фанатках яго гінасы прыхільнікі. А яшчэ тэмбр ягонага голасу і непаўторна вобразную манеру чытання высока цэняць людзі з асабліва абвостраным слыхам — інваліды па зроку. Для іх артыст стварыў т.зв. гукавыя кнігі, якія набылі папулярнасць не з-за зместу, а з-за мастацкага агучвання.

Знаўцы параўноўваюць яго чытанне з узроўнем Жураўлёва, Яхантава, Юрскага. Але афіцыйнага прызнання мастацтва В. Саберава не атрымала, ганаровы званяў ён не меў, і ў энцыклапедыях пра яго не знойдзеш ні радка. Бадай, толькі ў філарманічных "летапісах" зафіксавана, што правёў Валерыі Фёдаравіч больш як сем тысяч канцэр-

таў, выступаў са спевакамі, інструменталістамі. Пераважна — у глыбінцы, на перыферыі. У сталіцы яго мала ведалі. Нават Беларускае радыё "адкрыла" гэтага артыста толькі пры канцы яго жыцця, паспеўшы запісаць шэсць праграм.

Пра яго прафесіяналізм і творчы дар, пра яго чалавечы вартасці — добразычлівае, сумленнае, тактоўнае і сціпласць, — гаварылі ў той вечар калегі, артысты, вядучая — музыказнаўца В. Брылон. Шчырым сімвалам спрадвек трагічнага лёсу чалавека-творцы прагучаў з магнітнай стужкі голас артыста. Сцвярдзеннем вечнасці Мастацтва гучала музыка. Музыка і слова.

Праграма злучыла арганнае гранне, заходнеўрапейскія арцы, рамансы, класічную аперэту, песню народную і эстрадную. Удзельнічалі ў канцэрце салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі М. Лапаціна, Н. Цішко, Ф. Севасцьянаў, В. Чарвоны, К. Шараў, актрыса купалаўскай сцэны М. Захарэвіч, салісты Дзяржаўнага музычнага тэатра Н. Гайда, А. Арцём'еў і Маскоўскага камернага музычнага тэатра "Амадэй" І. Камароўскага, салісты эстрады Н. Багушэўскага ды І. Капланаў (яны, дарэчы, упершыню і вельмі ўдала, па-майстэрску выступілі ў камерным амплуа, без гукаўзмацняльнай тэхнікі). Поруц з вакалістамі былі канцэртмайстры Т. Вішнякова, М. Лапацін, Л. Арцём'ева, Л. Яканюк.

Мемарыяльная вечарына — не лепшая нагода, каб абмяркоўваць выкананне. І ўсё ж... Гэта быў той рэдкі выпадак, калі на сталічнай сцэне выступіла адразу некалькі салістаў філармоніі. Тых сціплых самаадданных працаўнікоў, якіх амаль не ведае мінская публіка. Цудоўныя галасы, велізарны прафесійны досвед, зайздросная трышчышасць (хтосьці з салістаў, перш чым выступіць на вечарыне, выканаў дзённую "філарманічную норму", даўшы чатыры выязныя канцэрты), адчуванне залы!

Міжволі зноў задумаешся пра лёс таленавітых, адданных мастацтву людзей, на долю якіх не заўсёды выпадае шырокая вядомасць, рэгаліі, афіцыйная падтрымка... Хаця, урэшце ў памяці застаецца толькі адно званне: Артыст. Калі чалавек гэтага насамрэч варты.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: Валерыі САБЕРАЎ у радыё-студыі.

Фота В. БРЫЛОН.

На бярозаўскай зямлі

Шмат на бярозаўскай зямлі талентаў. Ва ўсіх сельсаветах, у гарадах Бярозе і Белаазёрску плёна дзейнічаюць калектывы мастацкай самадзейнасці, 17 з іх — народныя.

Вельмі папулярны ў жыхароў раёна хор ветэранаў вайны і працы "Памяць сэрца". Вось ужо больш за 15 гадоў кіруе ім дырэктар метадычнага аб'яднання мясцовага аддзела культуры Кацярына Шашко. Няма населенага пункта ў раёне, дзе б не выступіў з канцэртамі гэты самабытны калектыў.

А колькі майстэрства ў выступленнях

фальклорных і абрадавых ансамбляў з вёсак Спорава і Здзітава, Пясок і Межлесце, Сокалава і Равяцічы, Рэчыца і Малеч! Неводнае раённае мерапрыемства не абыходзіцца без самадзейных артыстаў. Жыхароў райцэнтра яны парадавалі і на нядаўна праведзеным абласным "Кірмашы-2001".

Іван АСКІРКА

На здымку: выступае ансамбль народнай песні "Прыазер'е" Палаца культуры Бярозаўскай ГРЭС.

Фота аўтара

І чыстыя песні журбы...

Вечарына ў Чашніцкай гарадской бібліятэцы сабрала нядаўна прыхільнікаў творчасці вядомага беларускага паэта Янкі Журбы, якому сёлета споўнілася 6 120 гадоў з дня нараджэння. Сюды прыйшлі не толькі супрацоўнікі бібліятэкі ці работнікі іншых культурных устаноў горада і раёна, але й мясцовыя літаратары, як пачынаючыя, так і прафесіяналы, як моладзь, так і сталага веку людзі. Любоў і пашанота да роднага слова з'яднала лепшых прадстаўнікоў інтэлектуальнай эліты маленькага правінцыйнага гарадка.

Прыемна, што вечарыну памяці слаўтага пісьменніка-земляка не пакінулі па-за ўвагаю раённыя ўлады. Можна сказаць, гэта добрая і вельмі аптымістычная прыкмета, калі ўлады не толькі не забываюць пра культурныя мерапрыемствы, але і бяруць у іх зацікаўлены ўдзел, тым самым надаючы гэтым мерапрыемствам, так бы мовіць, дзяржаўны статус. Старшыня Чашніцкага райвыканкама Анфім Міхалевіч адзінае, аб чым пашадаваў у сваёй невялікай прамове, — дык гэта аб тым, што маленькая зала бібліятэкі не змагла змясціць вялікай аўдыторыі...

А пабачыць ды паслухаць было што. Ва ўсялякім разе, дзевяцікласнікі адной з чашніцкіх школ, якім пашанцавала тут прысутнічаць, лавілі кожнае слова вядучых вечарыны. Старонкі біяграфіі Янкі Журбы, якую падлеткі, напэўна ж, ведаюць са школьных падручнікаў, раптам зайгралі, ажылі, агучылі вершамі паэта ў добрым літаратурным выкананні і цудоўным музычным суправаджэнні. Спаміж вершамі гучалі беларускія народныя песні.

Янка Журба, напэўна, быў бы задаволены. Ды што там! Нарадзіўшыся ў Чашніках, у звычайным драўляным доміку, на скрыжаванні дзвюх рэчак: большай — Ульянкі і маленькага яе прытока — Акопа, паэт душою ўабраў, а сэрцам палюбіў чароўныя чашніцкія краіны. І дзе б ні ездзіў, дзе б ні жыў пасля (а жыў, вучыўся і настаўнічаў і ў Полацку, і ў Мінску, і ў Бабруйску, і ў Чэрыкаве, і ў Клімавічах, і на Украіне, і ў Расіі), заўсёды ў сэрцы Чашнікі насяліў... І агляваў сваю маленькую Радзіму, як мог, як умеў — таленавіта, годна.

Светлыя песні Янкавай журбы... І калі на схіле веку свайго зноў вярнуўся ў Чашнікі, і калі ўжо хворы працаваў тут настаўнікам спеваў, зноў пісаў, зноў прызнаваўся ў каханні краю свайму. І той не забыў паэта. Сёння ў Чашніках ёсць вуліца Янкі Журбы. Сёння ў Чашніках помняць «свайго паэта» і памяць перадаюць дзецям. Усё па-боску, усё як мае быць. Слушна сказаў старшыня райвыканкама: мы павінны захоўваць памяць пра сваіх слаўтых землякоў, якія праславілі наш край. Нядаўна высветлілася, што з Чашніччымі паходзяць карані лаўрэата Нобелеўскай прэміі фізіка Жорэса Алфёрава. Яшчэ на свежай памяці прыезд на Чашніччыну, у вёску Красналукі — на радзіму, — Вольгі Дзёмкінай, мастачкі, якая зараз жыве ў Францыі. Нам ёсць чым і кім ганарыцца.

Можна сказаць болей: і ёсць на каго раўняцца. Дык мо неўзабаве і з тых, хто сёння толькі далучаецца да скрыжалеў гістарычнай памяці, заўтра вырастуць новыя вучоныя, паэты, мастакі? Будзьма спадзявацца...

Уладзімір МІХНО
г. Чашнікі

“Всемирная литература”, № 5

“Мы будзем разам!” — публіцыстычны развагі М. Губенкі. Змешчаны вершы А. Варцінскага, С. Куняева, В. Самедава, апавяданне П. Голкі “Каханне як злачынства”. Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з заканчэннем рамана Я. Ньедры “І вятры гуляюць на папялішчы”, пачаткам рамана М. Чаргінца “Тайна Авальнага кабінета”. У раздзеле “Літаратурная крытыка” публікуюцца артыкул А. Андрэева “Самы рускі раман: “Ціхі Дон”. Ёсць чарговыя старонкі “Зямка душ” св. Тарэзы з Авілы. Знаёмыя з новымі выданнямі, “Всемирная литература” перадрукавала нататку М. Генькі пра кнігу Т. Бондар “Бог зусім побач”, з якой чытачы маглі пазнаёміцца ў свой час у “ЛіМе” (пераклад І. Чароты).

“ЛіМ”-ДОТА

Светлы чалавек
Сцяпан Захаравіч

На здымку: А. Сідарэвіч, У. Ягоўдзік, М. Гіль, С. Гаўрусёў, А. Пісьмянкоў.

Фота Ул. КРУКА

ВІШУЕМ!

Служэнне духоўнасці

Васілю ЖУРАЎЛЁВУ — 70

Чалавечая жыццё складаецца з сустрэч. З самых розных. Але сустрэчы з такім чалавечкам, як Васіль Пракопавіч, пакідаюць у памяці кожнага, каму пашчасціла ведаць яго асабіста, незабыўнае ўражанне. Кранае перш за ўсё гарманічнае спалучэнне ў гэтай асобе чуласці, чалавечнасці, юначай уражлівасці з аналітызмам і навуковай дакладнасцю тлумачэння жыццёвых працэсаў. Відаць, таму ў большасці яго манаграфій прырытэт аддадзены вывучэнню духоўнага пачатку ў мастацкіх творах.

Васіль Жураўлёў нарадзіўся ў 1931 годзе ў вёсцы Раздзел-2 Мсціслаўскага раёна ў сялянскай сям'і. Нялёккім было дзяцінства. Рана памёр бацька. Маці адна выхоўвала дваіх дзяцей.

Пасля заканчэння ў 1950 годзе сярэдняй школы В. Жураўлёў паступіў на літаратурны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута, працягам вучобы ў якім стала паступленне ў аспірантуру — быў адразу ж абраны нялёгкі шлях навукоўца.

У 1957 годзе Васіль Пракопавіч назаўсёды звязаў лёс з Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук, дзе ў 1958 годзе абараніў кандыдацкую дысертацыю на тэму “Трылогія Якуба Коласа “На ростанях”.

Першыя навуковыя публікацыі маладога даследчыка пабачылі свет у 1957 годзе. Гэта былі артыкулы па пытаннях сучаснай беларускай літаратуры, яе гісторыі і тэорыі, а таксама рэцэнзіі на новыя кнігі. В. Жураўлёва цікавіў самы шырокі спектр пытанняў літаратуразнаўства — ад праблем дзіцячай літаратуры да сюжэтна-кампазіцыйнай будовы твора. І перш за ўсё — сувязь мастацка-вобразнай сістэмы асобнага з сацыяльнай і гістарычнай рэальнасцю, з агульным літаратурным працэсам.

Плённа працуючы на даследчыцкай ніве, Васіль Пракопавіч выдаў шэраг манаграфій, якія сталі своеасаблівым падмуркам у вывучэнні айчынай літаратурнай класікі, паспрыялі фарманню ў беларускую літаратурную навуку перспектывнай тэндэнцыі да асэнсавання паэтыкі і мастацка-вобразнай палітры твораў. Пра сказанае сведчаць нават загаловкі: “Сюжэт і рэчаіснасць” (1967), “Ад факта да сюжэта” (1974), “Структура твора” (1978), “Якуб Колас і паэтыка беларускага рамана” (1991), “На шляху духоўнага самасцвярджэння” (1995), “У пошуку духоўных ідэалаў” (2000).

Адным з вынікаў нястомнай працы даследчыка можа з поўным правам лічыцца і абарона доктарскай дысертацыі “Структура твора. Рух сюжэтна-кампазіцыйных форм”. У гэтай працы ўпершыню ў беларускім літаратуразнаўстве аўтар імкнуўся да выразнага складаных пытанняў сюжэтна-кампазіцыйнай будовы твора, да вызначэння мастацка-эстэтычных законаў, што ляжаць у аснове яго структуры. Матэрыялам для даследавання паслужылі творы Якуба Коласа, З. Бядулі, М. Чарота, Ц. Гартнага, М. Зарэцкага, В. Быкава, Ч. Айтматова і інш. Шырока была асветлена таксама гісторыя і метадалогія праблемы.

Пытанні паэтыкі і эстэтыкі, мастацкага свету і мастацкай формы ніколі не пакідалі яго абыякавым, нягледзячы нават на не зусім прыхільнае стаўленне да так званага “фармалізму” ў

часы ўсеагульнага захаплення сацыяльнай асновай мастацкага твора. Гэтыя эстэтычна-філасофскія паняцці заўсёды трактаваліся ў працах В. Жураўлёва, ды і іншых яго калег, як “вельмі важная і функцыянальна-дзеясная пазнавальна-адлюстравальная сіла”. Наватарскія падыходы па-новаму раскрылі мастацкі свет незаслужана забытых твораў, а таксама дасволілі пераасэнсаваць тыя, якія вывучаліся толькі ў сацыяльна-ідэалагічным ключы.

Абіраючы матэрыялам сваіх даследаванняў багаты і разнастайны матэрыял айчынай літаратуры, яе гісторыі і тэорыі, трымаючы ў цэнтры ўвагі перш за ўсё класічную спадчыну, даследчык заўсёды акцэнтаваў увагу на тым моманце, што “сацыяльна і праблема-тэматычныя акцэнты пры ўсёй іх важнасці і актуальнасці трансфармуюцца ў жыццядайную мастацкую сілу слова толькі тады, калі ўсё гэта арганічна і гарманічна спалучаецца з высокапрафесійным пісьменніцкім майстэрствам”. Варта прызнаць, што самай вялікай зацікаўленасцю В. Жураўлёва заўсёды была і ёсць творчасць класіка нашай літаратуры, пачынальнай нацыянальнай эпічнай традыцыі — Якуба Коласа.

У кнізе “Якуб Колас і паэтыка беларускага рамана” аўтар аргументавана даводзіць, што ўсё створанае Коласам для развіцця эпічнай тэндэнцыі ў беларускай літаратуры з поўным правам можа быць названа жывой і дзейснай мастацкай традыцыяй, якая спрыяе паглыбленню ідэйна-эстэтычнага зместу і структурнай сутнасці беларускага рамана на сучасным этапе. Традыцыя, заснаваная Коласам, паказваецца ў манаграфіі і як адзін з важнейшых крытэрыяў ацэнкі мастацкай якасцяў літаратурнага твора. Аўтар абгрунтоўвае неабходнасць арыентацыі на гэты крытэрыі тым, хто, пачынаючы пісаць эпічныя творы, нярэдка недаацэньвае ролю ў значэнне літаратурнай тэхнікі і складанасці ўнутраных законаў эпічнага жанру.

Вядома, што адзінства формы і зместу ў творы — неабходнасць. Але часта на практыцы гэтага адзінства не назіраем. У творах або дамінаюць празмерна завостраныя формы ідэалагізацыі і сацыялагізацыі, або — гульня самаізаляваных мастацкіх прыёмаў. Асабліва ў сучасных плынях авангардызму, мадэрнізму і постмадэрнізму, што акрэсліліся ў нашай літаратуры. Менавіта таму і раней, і цяпер вывучэнне важнейшых законаў паэтыкі і эстэтыкі на матэрыяле лепшых набыткаў нацыянальнай і сусветнай класікі было і застаецца важнейшай задачай літаратуразнаўства. У вырашэнне якая акрэсленай праблематыкі важкі ўклад унеслі вучоныя аддзела гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі на чале з загадчыкам аддзела В. Жураўлёвым.

Пытанні эстэтыкі і паэтыкі засталіся ў цэнтры ўвагі даследчыка і ў манаграфіях “На шляху духоўнага самасцвярджэння” і “У пошуках духоўных ідэалаў”, што выйшлі ў апошні час.

У першай — на матэрыяле беларускай і рускай паэзіі і прозы 20—30-х гадоў XX стагоддзя (творы Я. Коласа, Я. Купалы, К. Чорнага, А. Твардоўскага, Я. Зямцяна, А. Платонава і інш.) раскрываюцца глыбінныя сувязі і

ўзаемадзеянні паміж духоўна-маральнай арыентацыяй пісьменніка і мастацкай праўдай яго твораў. У другой манаграфіі, аналізуючы філасофска-публіцыстычныя і мастацкія творы Ф. Скарыны, А. Філіповіча, У. Сыракомлі, Я. Чачота, В. Каратынскага, Я. Баршчэўскага, Ф. Багушэвіча, М. Багдановіча, З. Бядулі, М. Гарэцкага, Я. Купалы, Я. Коласа, В. Жураўлёў імкнецца адшукаць новыя аргументы і выкарыстаць новыя метадалогічныя падыходы ў працэсе доказу таго факта, што эстэтычную думку на пошук настроявае менавіта духоўны ідэал, калі гэтая думка не адыходзіць ад галоўных, выпрацаваных стагоддзямі прынцыпаў гуманізму і асноўных палажэнняў хрысціянскага светаразумлення.

Ведаючы Васіля Пракопавіча Жураўлёва сёння ў навуковых колах і як актыўнага грамадскага дзеяча. Ён — член грамадскага Савета па праблемах культуры і мастацтва. Вялікую ўвагу надае падрыхтоўцы навуковых кадраў, з'яўляецца намеснікам старшыні спецыялізаванага Савета па абароне доктарскіх дысертацый пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы НАН, членам Савета па абароне дысертацый пры Беларускай дзяржаўнай універсітэце. В. Жураўлёў часта выступае экспертам і афіцыйным апанентам кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, кіруе навуковай працай аспірантаў і дактарантаў.

Свой юбілей Васіль Пракопавіч сустракае ў росквіце творчага таленту, поўны цікавых ідэй і планаў. Ён працягвае працу ў галіне даследавання эстэтыкі і паэтыкі ў мастацкіх творах, выступае з дакладамі на навуковых кангрэсах і канферэнцыях, шмат увагі надае кіраванню аддзела. Вучні і калегі юбіляра шчыра вішнуюць яго з юбілейнай вясной. Жадаюць моцнага здароўя, плёну ў працы, творчага палёту думкі яшчэ на доўгія гады, здзяйснення ўсіх задум і планаў.

Алена МАНКЕВІЧ

Калі імя табе “каласовец”

Днямі ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа пабывалі вучні-пачаткоўцы сталічнай СШ № 68. Яны былі ўдзельнікамі дзіцячай імпрэзы “Прыём у “каласкоўцы”. Другакласніцаў віталі малодшы сын Якуба Коласа Міхась Міцкевіч, паэт Уладзімір Мазго, навуковыя супрацоўнікі музея Святлана Субат і Іван Курбека.

У гэты дзень у музеі гучалі дзіцячыя вершы, загадкі, смяшынкы, праўдзівыя і прыдуманія гісторыі. Смех і непадобнае захапленне выклікаў у маленькіх слухачоў расповед Міха-

ся Міцкевіча пра тое, як ён стаў прататыпам Коласавай пазмы “Міхасёвы прыгоды”, як праходзілі яго першыя летнія выкацы на бацькавым лецішчы пад Пухавічамі.

“Рэжысёрам-пастановаўшчыкам” свята была завуч па выхаваўчай рабоце СШ № 68 Алена Багамолава. Менавіта яна прыдумала такую незвычайную форму пазашкольнай работы для вучняў-пачаткоўцаў, яе мэта — на ўзорах маральнасці нашага народа выхоўваць падрастаючае пакаленне. Лёс і жыццёвы шлях народнага паэта Беларусі — яркі тэму прыклад. Настаўнікі і вучні гэтай школы сумесна рас-

працоўваюць Статут сваёй арганізацыі, зацвярджаюць “Правілы паводзін “каласкоўца” і нават маюць свой фірмовы нагрудны значок.

Г. ЗАЙЦАВА
Фота Сяргея ЛУК'ЯНАВА

Алесь ДЗЯТЛАВУ — 65

Сын настаўніка з вёскі Туркі Бабруйскага раёна, Алесь Дзятлаву ў 1959 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1959—1961 гадах працаваў у рэдакцыі глыбоцкай раённай газеты “Сцяг камунізма”. Пасля пераезду ў сталіцу звязаў лёс з рэдакцыяй газеты “Чырвоная змена”. Быў членам сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі кінастудыі “Беларусьфільм”, карэспандэнтам газеты “Звязда”, а з 1980 года працуе ў часопісе “Родная прырода”. З першым апавяданнем Алесь Мікалаевіч дэбютаваў у 1970 годзе на старонках “ЛіМа”, перад гэтым хараха зарэкамендаваўшы сябе як журналіст, які не абмяжоўваецца аператыўнымі матэрыяламі, а і выступае з праблемнымі артыкуламі, высокамастацкімі нарысамі. Глыбокім псіхалагам А. Дзятлаву застаецца і ў прозе. Чытачам палюбіліся яго кнігі “Росы на поплаве”, “Белы месяц сакавік”, “Сляды”, “Вяртанне”...

Віншуючы Алесь Мікалаевіча з 65-годдзем, зычым яму і надалей заставацца ў актыўным жыццёвым і творчым страі!

Алесь ДЗЯТЛАВУ

БЫЎ ТАКІ ЧАС

НАВЕЛА

Мой спадарожнік — паўнаваты, сярэдняга росту мужчына, сівы, толькі вочы, маладыя, неўтаймаваныя гадамі, выдавалі натуру дзейную, кіпучую. Аскуль ехалі па гарадскіх вуліцах, аскуль павольна сонцам, ён круціў галаву сюды-туд, узіраўся ў камяніцы, людзей, машыны, а за горадам звяў, прыціх, засяроджана глядзеў, як чорная стужка шашы імкліва бяжыць пад колы аўтобуса.

— Так, так, — раптам вымавіў мужчына, павярнуўся да мяне, задумліва пахітаў галавой. Здалося, ён хоча загаварыць са мной, і я павярнуў голаў, але ён усё гэтак моўчкі глядзеў на дарогу.

Прайшло хвілін пяць. Мужчына зноў павярнуўся да мяне (я прыкмеціў на яго левай шчаці чырвоны прысмак), лёгку хануў мяне пад бок локцем, загаварыў густым, крыху хрыпаватым голасам задытага курча.

— Цікава ў жыцці атрымліваецца, хоць памры — не прыдумаеш...

Ён змоўк, зблукана запальна зазіраў мяне ў твар, быццам яшчэ вагаючыся — працягваць гаворку ці не, але, было відаць, не мог прымаць у сабе тое, што перапаўняла яго.

— Не прыдумаш зварок, — нягучна сказаў ён. — Сам не ведаю, чаму еду, а не магу іначай. У апошні раз зірнуць захачелася...

Я з цікавасцю павярнуўся да суседа, чакаючы, што ён прадоўжыць бяседу, але той маўчаў. “Дзіўны чалавек, — падумаў я. — Заінтрыгаваў і прыціх”.

— Чаму ж не зірнуць, — сказаў першае, што прыйшло ў галаву.

Мужчына схамануўся, павярнуў галаву ў мой бок, на яго старым, у маршчынах твары адбіўся боль і адначасна нешта іншае, тое, далёкае, відаць, балючае для яго, што і ўспамінаць цяжка нават цяпер, праз гады.

— Скажыце, што вы адчулі, калі б сустрэлі чалавека, які хоча хацеў вас забіць? — раптам спытаў ён.

— Што? — я павярнуўся да яго, бо не зусім зразумеў пачаток.

Мужчына пачаў паўнаваты і роўным голасам пачаў расказваць. Гаварыў бы не мне, выпадковаму спадарожніку, а ўзгадваў для сябе далёкае, перажытае.

— Еду да чалавека, які хацеў мяне расстраляць. Так, так, малады чалавек, забіць, калі хочаце, законна, як здраднік, перад строем. А мне жыць хацелася, дваццаць толькі споўнілася, усё наперадзе, усё жыццё. Памёрці ў баі — гэта адно. А усё так, ганебна... Сёння ў газете працягаў той чалавек, называў яго Мінчук, памёр. Вялікая шышка — былы першы сакратар райкома партыі, заслужаны. Ці паспею, не ведаю, але хоць зірну на магілу, лягчэй стане. Не ведаю, чаму, але лягчэй будзе дажываць дні. А яму я даўно дараваў. Час такі быў...

Ён змоўк, пазмрачнел, паглыбіўся ў свае думкі.

— Вы не ведаеце, што такое вайна, партызаны, — пачаў зноў няспешна распавядаць. — Пра многае не пішуць, забліліся ці хочучы заблыць. А чалавек помніць усё тое з ім, не выпрасеш з галавы. І вось гэта шчэ напамінае, — дакрануўся пальцамі да шрама на шчаце.

Я з цікавасцю зірнуў на свайго спадарожніка, у знак згоды з ім кінуў галаву, з нецярпеннем чакаючы, што расказае далей гэты стары чалавек.

— Быў я ў атрадзе разведчыкам, — мужчына працягваў нягучна, з роздумам. — Малады, гарачы, пра смерць не думаў. Лез, куды іншыя і носа не выткнулі б. На пару верхам ездзілі з Федзькам Каламіяцям, той з кадравых, прыбіўся ў атрад з разбітай часці, а я мясцовы, студэнтам педтэхнікума быў да вайны. Душа ў душы з ім жылі, вадой не разальеш. У сорака другім атрад Мінчука вырас, чалавек сто пяцьдзесят было, дысцыпліна

железная. Камандзір да вайны ў органах быў у нашым гарадку, я пасля раскусіў, што гэта за чалавек, а талы не разумеў.

Аднойчы, а было гэта, помню, у чэрвені сорака другога, паслаў Мінчука мяне з Федзькам у разведку ў Старое Сяло. Вёска вялікая, гарнізон там паліцэйскі стаяў, васьм Мінчуку закарсецка знішчыць яго. Ведама ж, ваякі — паліцаі толькі з бабамі, а так, у полі, нікуды не вартаць: пужнеш з “дзегіра” — разбягаюцца.

Паўсутак праседзелі на сасне — вёска як на далоні. Коней далей, у гущары прывязалі. Калі што, з дрэва ўніз — і толькі бачылі нас. Ды стукнула мне ў галаву паганая думка. Каб ведаў, то дзесятаму заказуў бы. Але ўжо не вярнеш. Кажу Федзьку: трэба было б узяць паліцаю жыўцом, прытарабаніць у атрад. За глухой сцяной крайняй хаты ў іх пост, удзень адзін стайць, ноччу двое выходзяць. Адзін у хаце сядзіць, другі ў будачцы стайць, зрэдз выходзіць на дарогу. Тады яшчэ яны не пужаныя былі, партызанаў мала, нямецкія гарнізоны вакол.

Дурная думка, скажу вам, малады чалавек: схавіць паліцаю ды ў атрад прывесці. Маладыя, азартныя. Меркавалі, выйдзе проста ўсё — пакуль другі з хаты выхапіцца, мы ў лесе будзем. Як сцягне-ла, кустоўем падабраліся да самай хаты. Федзька дзверы сцярог, а я паўз глухую сцяну да будачкі падабраўся, ззаду аглушыў вартавога прыкладам аўтамата, ды адно не прадугледзеў: у таго палец на спуску быў, стрэл бабахнуў. Федзька зрэзаў з аўтамата паліцаю, які з хаты выбег, а гэтага, аглушанага, пацягнулі ў кусты. Калі б адразу пабеглі, без паліцаю, то ўратаваліся б, а так валачы цяжка, здарова бугай. Не паспелі да кустоў, дзяржэ, чацвёрта населі на нас, умомант раскідалі ў розныя бакі, звязалі.

Мужчына змоўк, здавалася, невідуча глядзеў на дарогу, што бегла і бегла пад колы аўтобуса, пытым, спяшаючыся, палез у кішэню, выпягнуў таблетку, паклаў пад язык.

— Не магу без гэтага, — сказаў быццам вінавата. — Здае матор.

Я з нецярпеннем чакаў, калі мужчына прадоўжыць свой расказ, але і разумеў, што не трэба яго падганяць, бо чалавеку, пэўна, цяжка ўспамінаць пра тое далёкае, страшнае.

Аўтобус прыпыніўся каля нейкай вёсачкі, сышло дзве ці тры вяскоўцы кабеты, засунулі дзверы на пневматыцы, і зноў пабегла насустрач чорная, гладкая стужка асфальту. Мой спадарожнік, быццам не перапыняў свой расказ, роўным, ціхім голасам працягваў:

— Завалаклі нас у нейкі смярдзючы хлест, кінулі на гной. Адзін, відно, старэйшы над паліцаямі, сказаў: “У расход бы іх пусціць, ды заўтра Шаршнёў пад’едзе, хай пагаворыць з імі”. І зразумеў я, што жыць нам засталася толькі адну ноч — і немшы, і паліцаі партызанаў расстрэльвалі, як, дарэчы, і мы іх. Ляжым у дзярме, за сцяной вартавы тупае, а цела ўсё як не сваё, зацякло, збалела. Федзька стогне, яму прыкладам па галаве саданулі, кроў твар заліла, а я хоць і пабіты моцна, трохі ачوماўся ды ўіражмеў, што калі да раніцы не выды ірсадзец, то канцы будучы. І раптам такое на мяне найшло, што зрабіўся як не шалёны, хоць на дзверы кідаўся. Жыць хацелася, не ад бобікавай жа кулі паміраць! У цямноце падняўся, пасунуўся асяржона паўз глухую сцяну. У кутку на жалезны крук натыкнуўся, бок абдраў. І тут мне шокнула ў галаву: рукі вярхоўкай звязаны, яе ж можна перацерці. Як толькі аддалаюцца крокі паліцаю, я аб той крук дзяруся, бліжэй падыходзіць вартава — стаю, чакаю. Галзіны дзве шабараў вярхоўку. Чую — быццам паславаў крывочыну. Мужчына змоўк, зблукана зазіраў мяне ў бакавое акно:

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

— Калі выблытаўся з вярхоўкі, рук не чую, як не сваё, зацяклі, ды і абдраў іх да крыві аб той крук. Федзьку развязаў, той трохі ачуныў, а як рукі вольныя сталі, то і зусім, здалося, павесалеў. Дах на хляве з гонты. Неяк ускараскаўся наверх — Федзька падмагнуў, паманаў рукамі — быццам падтрэмаў у адным месцы. Адну дошчачку спадывападу ніха зняў, з другой мо з паўгалзіны важдася, трэцюю па кавалачку адломліваў, пакуль трохі дзірку пашырыў. Вартавы на тым баку, холдзіць, пасвіствае. А што яму? Партызаны ледзь жывыя, раніца хутка, небяспекі не адчувае. Падсадзіў я Федзьку, вычкакаў хвілін пяць, выбраўся сам. Жыта загончык ад хлява пачынаўся, росны, халодны, папаўзлі. А ў канцы буды, ладнаватая ўжо. Не вытрымалі, пабеглі да чорных кустоў. Вартавы пачуў тупат, мо ўсю абойму выпусціў, ды дзе ты пацэліў у цемне...

К вечаў у атрад дабраліся. Расказалі, як было. Ды не паверыў Мінчук, ніводнаму нашаму слову не паверыў. “Не можа такога быць, кажа, паліцаям прадаліся”. Якраз у атрадзе перад гэтым расстравалі аднаго, з акружэнцаў — быццам немцы яго заслалі ў лес. Ну усё — адно да аднаго. Я то шчэ мясцовы, а Федзька са свету, вёз дакументаў у атрад прынялі. І ну васьмак пачаўся: і там смерць, і тут. Раніцай пастроілі на паляне атрад, Мінчук сказаў пару слоў, загадалі боты зняць і павялі нас далей, да балотца. Федзька ўраз зламаўся — ледзь ногі валачэ, бледны, як смерць. Ну усё тэ, Мінчук, думаю. Нявыннх на смерць паслаў. Скасавурыўся — двое ідуць ззаду: невысокі, з рабіцінш на твары. Сцебіка Лаўкач, рукамішша, але што зробіць, загад ішчэ загад, і другі, з акружэнцаў, доўгі, як каланча, з нямецкім аўтаматам на грудях...

Мужчына павярнуўся да мяне, задыхаў у вух:

— Ну і пабег я, усё роўна, думаю, паміраць. Там, у балотцы наперадзе, ручай пурыцца, кладка-бярно, а далей — густы падлесак. Ды сцяць жа бог на свеце — перад класкай зацэпіцца за нешта, пляснучы вобзём — доўгая чарга над галавой жвікнула; узняўся, вільнуў управа, пераз той ручай пераскочыў, зноў чарга — куля шчаку абпаліла, а кусты вольныя, блізняк; ды зноў стрэл — куля бок апякла; вінтоўкі забухалі ззаду, бягуць гуртам за мной, крычаць на ўвесь лес; а я, як ззяц, зацкаваны сабакамі, увесь у крыві бягу, куды вочы глядзіць; гналіся за мной мо з галзіны, ды дзе ты дагоніш чалавека, які ад смерці ўнікае... Ногі збіў аб ламачча, у такі гушчар зашчыўся, што і з гайнэй ганчак не адшукаеш. Але ж, думаю, працэшуць лес, Мінчук мяне не выпусціць, не такі чалавек. Пахлябтаў вадзі з лясной лужыны, рану падолам сарочкі перавязаў і прэч з гэтага лесу. Ноччу ў нейкай вёсачцы папраціў пару бучубін і далей. Дні тры ішоў. Во як жыць хацелася!

Знясіліся канчаткова. Прылёг пад кустом і сканаў бы там, калі б ляснік не прыкмеціў. Да самай зімы ляжаў, пакуль не паманеў. Ляснік травамі лячыў. А зімою ў партызаны падшоў, самі знайшлі мяне. Сказаў, што адшамае Гродні ідуць з акружэнцаў. Паверылі, узводам разведкі ў іх камандаваў. А потым яшчэ і да Берліна дагнаў, і ні куля, ні асколак ні разу не чапнулі...

Мужчына змоўк, паглядзеў на мяне, здалося, з цікавасцю магля сцяў губы. Я маўчаў, бо тое, што ён расказаў, ашаламляла.

— Не верыш? — ён горка, сумотна ўсміхнуўся. — Цяжка паверыць.

— Але чаму Мінчук вам не паверыў? Справа ж ясная, — спытаў, у надзеі пачуць яшчэ што-небудзь.

Мужчына спамурнел, хвастліва, спяшаючыся палез на насоўку, выцер пот з ілба, даўгавата маўчаў.

— Час быў такі, малады чалавек. Такіх Мінчукоў шмат было. Людзі не верылі адзін аднаму, у кожным бачылі ворага, калі ступіў дзе не так. Жажліва. Як перажыў усё, не ведаю. Пасля вайны ўжо тэхнікум скончыў, потым інстытут завочна, у суседнім вобласці перабраўся, трое ад страху: не дай Бог сустрэць Мінчука ці каго з былых партызанаў. Як Сталін памёр, трохі акрыяў, але ўсё ж у родны мясціны не паказваўся. І маці без мяне пахвалі, і бацьку не правёў да магілы. Гадоў з дзесяць назад рашыўся, пабываў у сваім гарадку. Як з таго свету сустрэлі. Сястра там жыве, ужо ўнукаў мае...

— Ну, а ў вас жа ордэны, — нясмела запярэчыў я.

— Каму што дакажаш, — махнуў ён рукой. — Мінчуку б паверылі. Федзьку то расстралялі, у тым балотце застаўся... Адзіны сведка...

Аўтобус збочыў з шашы, зашапацеў шынамі па вузкаватай дарозе, абсаджанай маладымі ліпшамі.

Мужчына зблукана выцягнуў з-пад сядзення дыпламат, а калі аўтобус спыніўся, не развешаючыся, выйшаў.

Крыху пастаяў, аглядзеўся, вярнуўся да цэнтральнай плошчы гарадка.

Сённяшняя мёрская раённая газета “Сцяг працы” (Віцебская вобласць) — пераемніца той “Зары камунізма”, дзе 42 гады таму былі надрукаваны мой першы верш. Помніцца паседжанні літаб’яднання “Ручаёк”, блашавенне Сяргея Грахоўскага, якога папрасілі пракансультаваць маю ўжо “салдацкую” нізку вершаў... Літаратурны Парнас Мёршчыны з гадамі стаў яшчэ больш населены юнымі талентамі. Гэтай вясною, да прыкладу, раёнка падвала вынікі літаратурнага конкурсу “Паэт і XX стагоддзе”. З 37 пачаткоўцаў выйшлі ў фінал 26. Суддзі конкурсу, а ў журы былі запрошаны і кандыдаты філагалічных навук Віцебскага ўніверсітэта Юрась Бабіч, Генадзь Арцімёнак, і кіраўнік абласной арганізацыі Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны Іосіф Навумчык, праслухалі творы Вольгі Дзівалёнак, Ганны Гваздоўскай, Жэні Снапок, спевы пад гітару Андрэя Даргеля... Юля Бахір, Надзя Дрыла, Дзіяна Чабан сталі пераможцамі ў малодшай групе. Не забыліся адзначыць і маладых празаікаў — Веру Шчарбіцкую, Аляксандра Фурсава. Сярод канкурсантаў 9—11 класаў вызначыліся Таццяна Пятрова, Марына Чучман, Ніна Супрун і Вольга Чапулёнак. Старшыні Віцебскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Францу Сіюко (сам ён родам з Мёршчыны) ёсць над кім апекавацца. Ды, відаць, кожнаму з нас, літаратараў з глыбінікі, прагучалі на мёрскім конкурсе такія словы: Пакуль паэты будуць пець — Не быць Радзіме безыменнай, Зямлі бацькоў не анямець!

Сяргей ПАНІЗНІК,
 ураджэнец
 Мёрскага раёна

На здымку: бюлетэнь “Мёршыца”, у якім друкуюць свае творы мае землякі.

“Польмя”, № 2

Элегія В. Зуёнкі “Электрашокер” адкрывае нумар. Змешчаны вершы К. Камейшы, В. Шніпа, С. Сяргея, А. Нікуліна, апавяданне В. Адамчыка “Бронекамізэлька № 36”, аповесць В. Блакіта “Вяртанне на Саарэмаа”. Цыкл вершаў Л. Украінкі “Мелоды” прапануецца ў перакладзе В. Стралко. В. Гігевіч знаёміць са згадкамі Д. Шульмана “У пошуках Радзімы і шчасця”. М. Бандарэнка расказвае пра жыццё беларускага грамадскага і культурнага дзеяча А. Бурбіса (“Мы вольныя і роўныя...”). “Знак засцярогі” — публіцыстычны роздум Я. Лецікі. У запісе Р. Барадуліна “Польмя” пачало публікаваць “Песні матчыны з Вушачыны”. С. Андрэюк (“Талент глыбока беларускі”) па-новаму асэнсоўвае творчую спадчыну І. Мележа. Творчы партрэт В. Карамазава “Надзённае ў вечны” напісаў А. Яскевіч, В. Ляшук (“Тут і цяпер...”) дзеліцца ўражаннямі ад зборніка “Дзядзінец. Паэзія Берасцейшчыны”. “Слоўнік рэгіянальнай лексікі Гродзеншчыны” аналізуе П. Міхайлаў (“Залатнікі роднай мовы”). “Беларусь — гэта цэлы сусвет” — згадка А. Бадака, што з’явіліся пры знаёмстве з кнігай вершаў Э. Акуліна “Радно”. Пад рубрыкай “З рэдакцыйнай пошты” — нататка Л. Кароткай “Яны не хацелі...”

Працоўны дзень у архіве заканчваўся. Я закрыў папку: **неабходныя запісы былі зроблены. Вярнуўся ў думках да прачытанага. Цікавая справа — правасуддзе. Здаецца злачынца вось-вось апынецца за кратамі, і на табе: яго адпускаюць. Што гэта — слабая прафесійная падрыхтоўка следчых, ці нешта іншае?**

Уважно свяціў летні надвечорак, людзі спяшаліся, чалавецтва імкнулася спасцігнуць Сусвет, а мне было шкада ашуканых і бязвінна забітых беларускіх сялян. Як даніну павагі гэтым постацям мінулага я пакінуў аб іх два аповеды, хоць зразумела, небарак было куды болей. **Не знайсці ўсіх імён. Хай хіба душы іх знойдуць спакой і наша вечнае памінанне.**

ГРАФІН

Вёска Французская Грэбля — глыбінка Пухавіцкага раёна. Калі рухацца на паўднёвы ўсход ад яе, то спачатку сустрэнецца выміраючая вёска Снусцік, потым — Сёмкава Слабодка. Яшчэ крыху далей вёска, а за ёй і чыгуначная станцыя Уборак і, урэшце, старажытнае Пагарэлае. У сярэдзіне XIX стагоддзя ўсе гэтыя

вёскі (ад першай да апошняй дзесцяць вёрст) знаходзіліся ў Ігуменскім павеце.

Край лясны, на землі не багаты. У Пагарэльым здаўна вёўся лясны промысел, на якім працавалі прыгонныя памешчыка Завішы. Што да пагарэльскай шляхты, то ў большасці яна была беднай і вымушана шукала крыніцы выжывання, перабіваючыся з хлеба на квас. Асабліва гаротным стаў яе стан пасля царскага ўказа 1835 года, які прымуціў шляхту пацвердзіць пісьмова сваё старажытнае паходжанне. Удалося гэта не ўсім. Многія толькі падрабляліся пад шляхцоў, а на справе з’яўляліся звычайнымі сялянамі, якім толькі і пашчасціла, што не апынуліся ў прыгоне. Пасля царскага “раскулачвання” яны склалі даволі вялікі атрад так званых аднадворцаў — дваран, якія валодалі толькі адным уласным дваром. У Пагарэльым да іх адносіўся і Фадзей Шышкавец. “Дваранін” ён быў ніякі, бедны і гаротны, не ўмеў нават раслісацца, і таму, каб неяк аблегчыць існаванне сям’і, аддаў свайго сына Янку ў парабіў да далёкай Французскай Грэбля да дома Фадзея Матусевіча. Апошні быў даволі магутным мясцовым землеўладальнікам, сапраўдны шляхцок.

Янка як мог патрапляў гаспадарам, завіхаўся па хатняй гаспадарцы, дапамагаў на кухні, у хлявах і пуні, але ласкавага слова ніколі не чуў. Беднасць і вялікая адказнасць (бацьку за яго было абяцана па рублю срэбрам у месяц) не дазвалялі адкрыць рот у абарону свайго годнасці.

У той злэшчасны дзень нічога не прадказвала бяды. Набліжаліся каталіцкія каляды, работ было шмат. Янка выканаў даручэнне гаспадыні па колцы дроў і на хвілінку заглянуў у святліцу, дзе толькі што адбылася дзелавая сустрэча гаспадары з яўрэямі, якія прыехалі з Пухавіч забіраць асьміну. Янку хацелася пабачыць, чым частуюць гасцей. На стале стаў графін з гарэлкай, пачата дэбярэўскага закуска і, на яго гора, у пакоі знаходзіўся ўнук Фадзея.

— Пайшоў, пайшоў вон, пся крэў, — зьямантаваў ён і кінуўся да Янкі. Па дарозе наступіў на край абруса, графін кульнуўся, тонкае шкло разбілася ўшчэнт і разляцелася ў бакі. Па доме папоўз пах гарэлкі.

На звон з’явілася гаспадыня і яе дочки. — Ён, ён разбіў, — зароў маленькі шляхцок і пачаў тыцкаць пальцам у бок Янкі.

Жанчыны ўчынілі лямант, схпілі Янку за вуха і павалаклі да дзвярэй. Яны баяліся гаспадары не менш, чым парабак.

У гэты час Фадзей вяртаўся з яўрэямі з восеці. Выпітая чарка разгарачыла яго. Прама на ганку ён схпіў парабка за валасы, завалок назад у хату і пачаў збіваць. Яўрэі, якія звычайна не ўмешваюцца ў такія справы, пачалі супакойваць Матусевіча і, урэшце, ён адпусціў ахвяру, буркнуўшы толькі: “Я цябе яшчэ правучу...”

Слова сваё стрымаў у той жа дзень.

З дакумента:

“Дварянина ігуменскаго Фаддея Иванова Шышкавца

Прошение:

Сын мой 14-летний Иван находился паробком в околице Французской Гребле у дворянина Фаддея Матусевича, назад тому неделя как убит им за разбитые графина. При сем находились еврей-перевозчики с местечка Пухович по имени коиш не знаю и по этому прибегаю с прошением к Вашему Высокоблагородию, всепокорнейше прошу о произведении исследования и о удовлетворении меня просителя. За дворянина Фаддея Шышковца jako неграмотного по личной его просьбе расписался коллежский регистратор Бронислав Суходольский.

Место жительства просителя в селе Погорелом, декабря 29 дня 1849 г.”

Гэта пісьмо пісалася ў дзень, калі пухавіцкія яўрэі прынеслі ў дом жудасную навіну. Маці Янкі залілася горкімі слязьмі. Счарнелы ад гора бацька плакаў ціха, потым абняў жонку і выйшаў з хаты. Праз некалькі хвілін ён

пад’язджаў да валаснога пісара. Той ведаў аб здарэнні, паспачуваў і са згоды Фадзея сеў пісаць ліст зэмскаму спраўніку. Як толькі чарніла падсохла, Фадзей падзякаваў пісарчуку, засунуў у кашушок аркуш і рушыў за дзверы.

Вечарэла, кружыла завіруха. Запрэжаная ў сані каняка павяла вушамі, захрапла, але прызнала гаспадары і неярпліва ўдарыла капытом. Ён кінуў у воз торбачку з прывітаням,

Было і такое...

адвезаў ад слупа лейцы і, падняўшы каўнер, плюхнуўся ў пахучую салому. Час перастаў для яго існаваць. Неўзабаве Гняды вывез Фадзея на шлях і затрусіў у напрамку Ігумена.

Заставаўся дзень да Новага года, але падаць скаргі спадзяваўся застаць начальства. І не памыліўся: хоць валасны цэнтр і жыў святаям, але дзяржаўныя ўстановы працавалі. Заяву няшчаснага прынялі і ўжо на наступны дзень ігуменскі зэмскі спраўнік Міхал Сугзінскі пераправодзіў яе ў суд, які і вынес сваё рашэнне: быць камісіі на месцы праз два тыдні і выветліць абставіны надзвычайнага здарэння.

Фадзею хацелася верыць, што забойца будзе выведзены на чыстую ваду і яго напаткае заслужаная кара. Як-ніяк, а Шышкавец таксама колісь лічыўся дваранамі. “Ну і што, што зараз абяднелі? — падбэдзёраў ён сам сябе ў думках. — Але за справядлівасць здолеем памагацца. Эх, Яначку, сыночка, шкада!” І сціскаліся яго кулак і ціха каціліся слезы па няголеным твары. Такая ўжо чалавечая натура, што верыць яна ў заступніка: ці то ў Бога, ці то ў звычайнага чыноўніка.

Ранкам, у прызначаны дзень 13 студзеня, да хаты Матусевіча ў Французскай Грэблі пачалі прыбываць падводчы. Прыехаў станава прыстаў, потым павятовы страпчы, старшы павятовы ўрач Навіцкі. Тут жа знаходзіўся вазок Шышкаўца. Паволі сабраліся тыя, каму належала вырашыць пытанне: ад чаго загінуў Янка. Зрэшты, адказ бедныя вясцоўкі добра ведалі. Калі і была тут нейкая тайна, то толькі для ўрача і самога гаспадары. Паводзіў ён сябе даволі ўпэўнена, хоць хвалюваўся.

Калі ўсе сабраліся, урач прапанаваў прайсці ў сырабойню, дзе ляжала цела Янкі, і пісарчук пачаў шпарка запісваць яго словы: “Мертвое тело найдено сложенным в гроб в сырабойне Матусевича на веревках завешенное под прищотром хранящегося”. Пры гэтых словах старога Шышкаўца пачаў біць калатун, плечы дрыжэлі і прыстаў рукой адхіліў яго далей ад труны. “Выняў оное из гроба, — працягваў урач, — і сняв находящуюся на нем одежду — рубашу и штаны летние, которые испражнениями низом были замаранные и лапти с портянками с обеих ног...”

Далейшых слоў Фадзей не пачуў: ён страціў прытомнасць і асунуўся долу, як толькі ўбачыў аголенае цела свайго крывінікі. Фадзей вывалаклі на свежае паветра, а камісія працягвала моўчкі слухаць і сачыць за яго дзеяннем.

Той нетаропка зрабіў ускрыцце, потым гэтак жа дзелавіта раскраіў чэрап, зазначыўшы, што ніякіх падцёкаў крыві ў паўшар’ях не заўважана. Зразумела, ніхто, акрамя яго, не разбіраўся ў тонкасцях справы. Чыноўнікі стаялі панурый, заткнуўшы насы хусцінкамі, з жаданнем хутчэй завяршыць непрыемную працэдuru.

Урач між тым быў дасведчаны не толькі ў анатоміі, а і ў жыццёвых справах. Вынік яго “даследчай” дзейнасці ўжо даўно быў аплачаны Матусевічам, таму ён не надаў значнасці сіньякам і кровападцёкам, якія пакрывалі значную частку цела нябожчыка і запісаў, што прычынай смерці яны быць не маглі. Ну, а паколькі нейкі вывад рабіць усё ж належала, то, паслухаўшы сведкаў з боку Матусевіча (іншых сведкаў не было і быць не магло), параіў запісаць, што парабак загінуў ад апаплексічнага ўдара, які адбыўся ў выніку атручання ўгарным газам, калі хлапчук спаў у восеці. Падпісаны членамі камісіі акт стаў асноўным доказам невінаватасці забойцы-памешчыка.

Суд не надаў увагі іншым дакументам. Жыхар Французскай Грэблі Антон Пракаповіч выказаў сумненне версіі ўрача Навіцкага, адзначыўшы, што калі Матусевіч адразу пасля здарэння ўзяў яго за сведку свайго невінаватасці і павёў у восець паказаць, нібыта Янка памёр сама, то парабак ляжаў роўна выцягнуў, а пад галавой у яго было складанае адзенне. Засталося без увагі паведамленне Пухавіцкага тысяцкага, які рабіў агляд цела праз тыдзень пасля здарэння і запісаў: “Тело покойного все красное, а на груди и брюхе

синесть, в пятнах, во рту и носу кровь...”

Вывад аб вінаватасці Фадзея Матусевіча можна было б зрабіць з паказанняў яўрэя Срола Ермана, што прыязджаў у той дзень за асьмінай, але калі справа дайшла да суда, то ён, як і іншыя, ведаючы аб магутнасці забойцы, змякчыў свае паказанні і хоць сказаў, што Матусевіч цягаў парабка за валасы, але “...не наносы ні малейшых побоев, но мы говорили Матусевичу, что потеря незначительна, и тот отпустил парня и сказал, чтобы впредь был осторожен. Когда же мы были у соседей, то пошутили, мол, не разбейте графин, как у Матусевича, на что соседи сказали, что мальчик Шишковец умер якобы от побоев, нанесенных Матусевичем”.

Трынаццаць чалавек шляхты з Французскай Грэблі пісьмова засведчылі добрыя рысы характару Фадзея Матусевіча. Суд звярнуў на гэта належную ўвагу. З-за адсутнасці складу

злачынства Матусевіча не прыцягнулі да крымінальнай адказнасці.

Дзе рубель кукуе — праўды не існуе. Паўторная скарга Шышкаўца ў суд засталася без увагі. Матусевіч выкінуў рэшткі графіна на сметнік і праз год справу спісалі ў архіў.

СТАГІ

Зімовы дзень. Па бальшаку да далёкіх стагоў цягнуцца дзве падводчы. На першай з іх сядзіць Андрэй Кужаль і, раз-пораз нокаючы на каняку, вядзе нетаропкую гаворку з чалавечкам на другім возе:

— Вам, Ваньковічавым, лепей. Ваньковіч — чалавек сямейны, з такім памешчыкам можна ладзіць. Наш жа, што чорт. Дайме, каго хочаш, вядома — халасцяк. П’юць з братам удвох, ну а на пацеху потым лупцюць усіх зраду.

— Дастаецца? — адазваўся другі вазніца.

— Ды, пакуль мінавала, але ж гэта такое быдла... Лепш не бачыць.

— Ат, наш не лепшы...

Пад скрып палазоў перайшлі на іншае ды так і не заўважылі, як пад’ехалі да стажкоў.

— Эта мы з братам тваім касілі. Табе-та ў сваю гаспадарку, а мне — на двор анціхрысту, так што бяры, Іван, той, ад лесу, там менш асакі, трава мякчэйшая, такую карова любіць, — імкнуўся дагадзіць папучыку Андрэй.

— Яно б, канешне, можна ды калі Рава даведаецца — бяды не абярэшся.

— Адкуль? Німа ж нікога. Глянь...

Сапраўды наўкола прасціраўся бялуткі абшар, вёскі ўдалечыні танулі ў снезе, з куштоў не злятала ніводная парушынка.

— Ат, давай, адзін раз вярвом, — і яны раз’ехалі да стажкоў.

Узяліся дружна — не тое каб баяліся, інакш працаваць проста не ўмелі. Хутка іх кажухі ўжо ляжалі на конях, а ад разгарэтага мужчынскага цела узыходзіла пара. “Шасць” — і ўзяты са стога пласт плюхаецца ў санкі, “шасць” — і побач з ім кладзецца другі. Важная гэта навука — класці воз, кожны селянін ведае яе з дзяцінства і калі бярэцца за справу, то выкладзе ахапкі так, што адна другую трымаць будучы і ніводнай травінцы асунуцца долу не дадуць.

Вазніцы шчыравалі па-майстэрску і праз якую гадзіну дзве высокія духмяныя купіны паплылі паволі па іскрыстым снезе да двароў: адна да панскага, другая да ўласнага. Была субота...

...У нядзелю ранкам да Кужалевых зайшоў Філіп Якубовіч:

— Нешта Рава цябе хоча бачыць, — вярнуўся ён да Андрэя. — Прасіў хуценька прыбыць.

— Ды, яму ж на варту вечарам, — запярэчыла Андрэева жонка Лукер’я.

— Мая справа перадаць...

Андрэй без асаблівай ахвоты апрануўся і з прадчуваннем нейкай дурноты пакандыбаў у маёнтак. Ранішні мароз абпальваў, лез пад святку і пакуль ён дайшоў, то парадкам здубянеў.

У расчышчаным ад снегу двары сядзібы соўгаўся войт Васіль Лапцёнак.

— Ідзі, ідзі, сука, — ашчэрыўся ён. — Што, розум прэ цераз порткі? То зараз выб’ем. Ідзі, заходзь.

Ледзь толькі Кужаль зайшоў у цёмныя сенцы, як на яго насунуўся сам Рава. Ад пана патыхала перагарам. Відаць, учора ён добра набраўся.

— Гаденыш! Моим добром торгуешь?!

Кужаль не мог уцяміць, што ад яго хочучы:

— Што вы, паночку, аб чым вы?

— Я про сено, пся крев. Что, удружил Савичу?

Андрэй пахаладзеў, стала зразумелым, што нейкім чынам учарашні абмен стажкоў стаў вядомым пану. Свядомасць кудысьці адыходзіла, ногі падкошваліся, плечы затрэсліся.

Рава рвануў вінаватага да сябе і кулаком

Мікалай ЯРОМЕНКА

і уважлівымі адносінамі да людзей здабылі Мікалаю Мікалаевічу аўтарытэт і павагу калег па творчасці і паклоннікаў свайго мастацтва.

Светлая памяць пра Мікалая Мікалаевіча Яроменку назаўсёды захавецца ў нашых сэрцах.

нізацыі і правядзенні буйных міжнародных кінафестывалю "Залаты Віцязь", "Лістапад", "Славянскі базар у Віцебску". Ён праводзіў значную работу па ўмацаванні і развіцці культурнага супрацоўніцтва, устанавленні цесных кантактаў творчай інтэлігенцыі нашых дзвюх краін.

Кінаакцёр М. М. Яроменка карыстаўся папулярнасцю як у Расіі, так і ў Беларусі. Яго любіў народ. Карані Яроменкі-малодшага на беларускай зямлі. І свой абавязак дапамагаць развіццю беларускай культуры ён успрымаў як духоўны завет бацькі.

Самааддана творчая праца, актыўная грамадзянская пазіцыя, высокая прынцыповасць і патрабавальнасць у спалучэнні са спагадлівымі

рыў вобраз мужа абаронцы Радзімы, да якога неаднаразова вяртаўся ў сваёй творчасці.

Шматгранны талент даў магчымасць М. М. Яроменку стварыць рознахарактарныя вобразы ў фільмах "Чырвоная і чорная", "Уцёкі з турмы", "Юнацтва Пятра", "У пачатку слаўных спраў", у тэлевізійных фільмах "Сонечны вечер", "Хаджэнне па пакутах". Больш за пяцьдзсят роляў сыграны ў кіно сапраўды народнымі артыстам. Рэжысёрскі дэбют М. М. Яроменкі адбыўся ў 1997 годзе ў рабоце над беларуска-расійскім кінафільмам "Сын за бацьку", дзе разам са сваім знакамітым бацькам яны выканалі галоўныя ролі. Фільм быў адзначаны ўзнагародамі на многіх кінафестывалах.

Імя Мікалая Яроменкі шырока вядома ў нашай рэспубліцы. Чалавек велізарнага таленту, высокага прафесіяналізму, асабістага абаяння, М. М. Яроменка прымаў актыўны ўдзел у культурным жыцці Беларусі, у арга-

ТЭАТР

Анонсы тэатральных прэм'ер

Як вядома, пачатак травеня вызначыўся ў тэатральным жыцці Мінска такімі яркімі падзеямі, які прэм'ера на "Вольнай сцэне" "Чорта і Бабы" і новым увасабленнем вобраза Караля Ляцкаўскага ў спектаклі "Ідылія" Алегам Гарбузам. Але, безумоўна, час на месцы не стаіць, і аматары тэатра з нецярплівасцю чакаюць, што яшчэ новага і цікавага ім могуць прапанаваць, як Купалаўскі тэатр з "Вольнай сцэнай", так і іншыя мінскія тэатры.

Валеры Мазынікі і яго творчы калектыў у бліжэйшы час ніякіх новых пастановак не плануецца. "Мы ж толькі што выпусцілі прэм'еру. Ставіць спектаклі — гэта вам не бліны пячы!" — патлумачыў славетны рэжысёр. Пра далейшыя планы свайго тэатра спадар Мазынікі выказаўся гэтак: "Можа быць, паставім пад Новы год што-небудзь паводле Дударова".

У той час, калі прыхільнікі "Вольнай сцэны" могуць толькі здагадацца, якая прэм'ера іх чакае, — купалаўцы поўным ходам рыхтуюцца да выпуску новага спектакля.

Мінчукі, пэўна, даўно заўважылі на рагу вуліцы Энгельса і праспекта Скарыны афішу купалаўскага тэатра, якая абвясчае пра прэм'еру "Свае людзі — паладзімі!" па п'есе А. Астроўскага. Пастаноўку "трагікамічных сцэн з жыцця глуханані" (так на афішы жанрава вызначана п'еса) ажыццяўляе рэжысёр Уладзімір Савіцкі.

Паводле слоў спадара Савіцкага, Астроўскі такі ж сусветны класік, як Шэкспір альбо Чэхаў. Але рэжысёр не збіраецца прапанаваць нам хрэстаматыйнага класіка. Ададаючы права на захаванне традыцыйнага Астроўскага расійска-

му Малому тэатру, Савіцкі імкнецца да арыгінальнага прачытання п'есы і мяркуе наблізіць яе ідэі да сённяшняга дня. Безумоўна, гэта зусім не азначае, што героі п'есы будуць хадзіць у сучасных касцюмах і размаўляць сённяшняй лексікай. Такі прыём, паводле У. Савіцкага, даўно ўжо страціў сваю арыгінальнасць і ператварыўся ў своеасаблівы штамп. Галоўнае для рэжысёра, каб спектакль аднолькава добра ўспрынялі як прыхільнікі акадэмічнага бачання драматургіі Астроўскага, так і тыя, хто прагне нечага новага ў даўно вядомым. У спектаклі будуць занятыя У. Рагаўцоў, які сыграе Бальшова, Г. Бальчэўская ў ролі Аграфены Кандрацэўны, жонкі Бальшова, Я. Кульбачная і Ю. Міхневіч, якія падзялілі між сабою вобраз Ліпачкі, А. Лабуш і А. Гарбуз у ролі Падхалюзіна ды іншыя.

Побач з афішай купалаўскага спектакля, Тэатр юнага глядача размясціў і сваю, у якой гаворыцца аб падрыхтоўцы да прэм'еры новай п'есы Пятра Васючэнькі "Рыцар ордэна сланечнікаў".

Пастаноўку спрабуе ажыццявіць рэжысёрка Наталля Башава. Асноўную ідэю свайго спектакля Наталля Башава бачыць у тым, каб разабрацца больш грунтоўна: ці захавецца ў 21-ым стагоддзі традыцыя сапраўднага рыцарства, і калі так, то ў якім кантэксце. У спектаклі будзе шмат музыкі, песень, танцаў, боек на мячах, адмысловых светлавых эфектаў. Мастак-пастаноўшчык Ларыса Рулёва прыдумала арыгінальную дэкарацыю, якая вымагаецца ад выканаўцаў добрай фізічнай падрыхтоўкі. Уладзімір Кандрусевіч напісаў музыку, дзе ў роўнай ступені

будуць прысутнічаць самыя розныя стылі: рэп, фолк-мадэрн, хіп-хоп, песнапенні друідаў і г. д. А цудоўны артыст Уладзімір Іваноў, запрошаны з Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі, паставіць сцэнічныя баі на мячах і выканае адну з цэнтральных роляў — рыцара Дармідонта (разам з артыстам Ю. Вутаі). Акрамя У. Іванова, у спектаклі прымуць удзел С. Савяноў і А. Каламеец (у ролі зброяноса Андрэя), Д. Гайдэль і А. Паўлаў (кароль Тарантул), В. Бранкевіч і Т. Ражаўс (Зоська) ды іншыя. Таксама ў пастаноўцы будуць задзейнічаны студэнты лідэра гурта "Тройца" І. Кірчука. Але гэтакі грандыёзны праект калектыву ТЮГА мы зможам убачыць дзесьці толькі пад восень.

Гэтаксама восенню Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі адкрые свой тэатральны сезон новым спектаклем "Жанчыны Бергмана", Яго ставіць галоўны рэжысёр тэатра Валеры Анісенка па п'есе маладога драматурга Міколы Рудкоўскага.

Найбольшую ж творчую актыўнасць праявіў тэатр "Дзе-Я?", які плануе на пачатак лета выпусціць ажно дзве прэм'еры: "Фрэдзі" Рабера Тама (спектакль паставіць Ірэна Мацкевіч) і "Чароўная скрыпка" Андрэя Гаруна (рэжысёрам выступіць Сяргей Кавальчык).

Такім чынам для аматараў беларускага тэатра рыхтуецца надзвычай разнастайная і цікавая праграма, на якую, безумоўна, варта хадзіць. У далейшым, кожнаму з гэтых спектакляў "ЛІМ" на сваіх старонках прысвеціць належнае месца.

Базыль НІЧЫПОРКА

ВЫСТАВЫ

Заслаўе, адкрытае наноў

У заслаўскім гісторыка-культурным запаведніку ў Міжнародны дзень музеяў было людна. Госці з Мінска і заслаўчане прыйшлі на адкрыццё выставы "Заслаўе. Ілюзіі і рэаліі магнатаў Пшаздзецкіх", прысвечанай асобам людзей, чые лёсы і памкненні былі звязаны ў XVIII—XIX стст. з Заслаўем. Падрыхтавалі выставу і папярэдняю да яе адкрыцця канферэнцыю мастак Віктар Маркавец і мастацтвазнаўца Таццяна Гаранская.

Выстава гэта была поўная нечаканых прыемнасцяў. І найперш тым, што багаты гістарычны матэрыял быў пададзены ў выглядзе, які, на жаль, рэдка скарыстоўваюць музейшчыкі. Замест сумнаватых для недасведчаных глядачоў стэндаў з дакументамі і апісаннямі, гісторыя на выставе адрознілася ў партрэтах, малюнках, рэканструкцыях, вялікіх фотаздымках старога парка. Віктару Маркаўцу давялося досыць прапрацаваць, каб рэканструаваць многія вобразы з графічных копіяў ці фотаздымкаў партрэтаў, часам і толькі з апісанняў сучаснікаў. "Я рабіў не проста копіі, я пісаў творы, свае ўражанні і ўяўленні", зазначыў В. Маркавец. На жаль, вялікі архіў дакументаў Аляксандра Караля Пшаздзецкага, у якім былі карты, малюнкi, партрэты ўладароў Заслаўя і які захоўваўся ў адной з галоўных залаў прыватнай Варшаўскай бібліятэкі, быў знішчаны бомбай прамога пападання падчас другой сус-

ветнай вайны. Тым не менш на выставе можна пабачыць выявы Антонія Пшаздзецкага, які збудаваў касцёл і марыў, што ў ім будзе сямейная усыпальніца, і яго нашчадкаў, якіх лёс раскідаў па свеце. Гісторыю мінулага і пазамінулага стагоддзя немагчыма падзяліць паміж народамі, варта проста ўвядзіць у нашу спадчынасць вядомых асобаў без падзелу на сваіх і чужых. Такі падыход да гісторыі толькі дадасць Заслаўю вядомасці не толькі селішча Рагнеды, але бліскачага магнатаў Пшаздзецкіх. Варта чарговы раз напамінаць гарадскім уладам, што некалі Заслаўе было месцам балоў і свеціх прыёмаў, прыгожы палацава-паркавы комплекс XVIII ст., знішчаны толькі ў пасляваенны перыяд, быў збудаваны вядомым дойлідом Карлам Спампані. Там былі адны з лепшых стайняў краіны, выдатная бібліятэка і мастацкая галерэя. Ад палаца засталіся рэшткі, вынішчаюцца і апошнія дрэвы былога рамантичнага парка. Ніводнай вуліцы горада не названа імем гістарычнай асобы, звязанай з Заслаўем.

Асноўны навуковы матэрыял выставы быў падрыхтаваны Таццянай Гаранскай. Гэта толькі

невялікая частка яе дваццацігадовай працы ў архівах Варшавы і Кракава. Там яна вышуквала і самы каштоўны экспанат выставы — малавядомую на Беларусі панараму Заслаўя, намалёваную Леонам Баратынскім у 1859 г. Натуральна, у экспазіцыі прадстаўлена дакладная копія, выкананая В. Маркаўцом у музеі Чартарыйскіх у Кракаве. Мастак прызнаўся, што ён адчуў вялікае ахаляванне, перамалёўваючы арыгінал. За апошнія некалькі год, жывучы ў Заслаўі, ён думаецца, далучыўся да мястэчка душою.

Таццяна Гаранская і Віктар Маркавец называюць выставу духоўным дарункам жытара горада. Яны спадзяюцца, што гэтай выставай яны распачнуць цыкл гісторыка-мастацкіх рэканструкцый вельмі багатай гісторыі Заслаўя, які ў мінулыя вякі быў у цэнтры шэрагу агульнаеўрапейскіх падзей. Напрыклад, наступную выставу яны збіраюцца прысвясціць Глебавічам, рэнесансу на Беларусі часоў каралевы Боны. Для гэтага даследчыкі маюць досыць энтузіязму, патрэбна толькі матэрыяльная падтрымка.

Наталля ШАРАНГОВІЧ

Калектыў часопіса "Нёман" выказвае глыбокае і шчырае спачуванне ПЯТРОЦКАЙ Ларысе Іосіфаўне, галоўнаму бухгалтару часопіса "Нёман", у сувязі з напатакшым яе вялікім горам — смерцю маці.

збіў з ног. Андрэй паляцеў у кут і асунуўся на зямлю. Зверху на яго нешта паляцела, забразгала і, ўрэшце, нешта трэснула.

Зсвятліць уварваўся брат Рава, а праз хвіліну з вуліцы войт Лапцэнак з кіем. Яны палічылі, што Кужаль аказаў супраціўленне. Бедалагу пачалі збіваць, хутка з яго рота пацякла кроў.

— Тащите в светлицу! Я буду судить его! Снимайте со скотины свитки! — завыву Рава.

Праз якую хвіліну Кужаль ляжаў поперек лавы з аголеным задам. Лапцэнак разам з дваровым Венядзікам Драздоўскім трымалі яго абэруч адзін супраць другога. У гэты час Рава прынес дзежу з падсоленай вадой, разрэзаў сцізорыкам вярхоўку на вялікім новым дзеркачы, узяў з яго самся тоўстыя дубцы і пачаў экзекуцыю. Свіст рассякаемага паветра заканчваўся пісягом на целе Андрэя. Ён стагнаў, перад вачамі ўсё круцілася ад болю, плечы дрыжэлі ад плачу. Неўзабаве дубцы пачалі барвовец ад крыві...

Удары ніхто не лічыў, і "суд" скончыўся толькі тады, калі Рава стамаўся.

— Довольно! Тащите эту падалу на улицу да затрите все. И водки! Водки хочу! Труд большой быдло воспитывать. Шевелитесь!

У снезе Андрэй апыротноў. Паспрабаваў пашавліцца — аляко болем. Ён абцёр снегам крывава твар, сяк-так ракам падцягнуў порткі. Потым, сціснуўшы зубы, устаў і, хістаючыся, пайшоў дадому. Здзівіўся, што найбольш балела сэрца...

Дамашнія яго не пазналі, быў ён пахмурным, адразу лёг быццам спаць, але не спаў і, калі дзеці пачалі лашчыцца, папрасіў не турбаваць яго, спаслаўшыся на хваробу. На запыт Лукер'і адказаў адным сказам: "Што ты мне вынімеш, што многа далі, калі я табе паскарджуся?"

Вечарам таго ж дня ён знясілены адправіўся ў панскі двор заступаць на варту.

З дакумента:
"Его благородию приставу 3 стана Игуменского уезда Реваничского соцкого рапорт.

4 числа сего декабря месяца крестьянин деревни Уши игуменского помещика Раввы Андрей Карпов Кужель вместе с другим крестьянином того же имени Лукашем Калиновским, пройдя в помещение двора на варту, послал последнего осмотреть все строения, находящиеся во дворе, а сам Кужель зашел в овин и на завтрашний день найден в овине неживым.

О чем для зависящего распоряжения вашему благородию покорнейше имею честь донести присовокупляя, что покойный веры православной, имел отроду лет сорок, росту два аршина пять вершков и тело покойного находится на месте происшествия.

Реваницкий соцкий Самсонов.

Подпись.

№ 276

Декабря 6 дня

1860 года".

Кужаля знайшлі ранкам у нядзелю бабы, якія прыйшлі на баршчыну малаціць. Цела ляжала ніцма на зямлі без світы. Бабы спачатку жарталіва аклікнулі пакойніка, але тут жа зразумелі — справа дрэнь. Лукер'я падыйшла да мужа, перавярнула яго — і загаласіла: "Ой-эй, душгауб Рава, забіў ка-а-саціка..."

Ігуменскі земскі суд абвазяў упаўнаважаную камісію на месцы даць сваё заключэнне аб здарэнні. 14 снежня разам з станавым прыставам у Ушу выехаў старшы павятовы ўрач Навіцкі. Ён добра ведаў сваю ролю ў такіх справах і таму на вачах пана, войта і сведкаў распачаў даволі ўпэўнена абследаванне і ўскрыццё: "Тело найдено сложенным в гробе, в часовне на приходском кладбище под присмотром хранящегося..." Потым пайшло вонкавае апісанне, апісанне ўнутраных органаў і змесціва чэрапа, якое ніякіх слядоў кровазліцця не ўтрымлівала. Ведаў урача не хапіла, каб адназначна вызначыць прычыну смерці і таму ён звярнуўся да сведкаў. Маўляў, складана сказаць ад чаго памёр здаровы чалавек. "Дык мо ад пабоў?" — нехта сказаў шэпатам.

— Судари, от побоев розгой дюжиной разов еще никто не умирал. Аль не так? — і ўрач, задраўшы галаву, паглядзеў у натоўп. Людзі змаўчалі. Зрэшты, гэты прайшоў з пенснэ меў рацыю: сапраўды, Рава лупцаваў іх штодня, цяжкія бывалі выпадкі, але ж каб са смерцю — не было.

— Не поберег себя, лег в овине у натопленной печи да и отравился угарным газом. Что-с в таких случаях бывает? Апоплексический удар. Здесь, братцы, никто не виноват. Или может, кто-то другого мнения?

Браткі свайго меркавання не выказалі. Ні ўрачу, ні ў судзе. Рыгор Сярмяжка, Сцяпан Шула, браты Якаў і Андрэй Пласты і яшчэ семнаццаць жыхароў Ушы ў сваіх сведчаннях адзначылі, што Кужаль быў добрым чалавекам, аб прычыне яго смерці яны нічога не ведаюць, але ад панскага пакарання ён памерці не мог: ці ж будзеш, цёмны, спрацацца з урачом?..

Рава апраўдалі.
І толькі Лукер'я была ўпэўнена, што вечарам яе Андрэя дабілі.

Віктар ХУРСІК

Пад святою апекай

5 чэрвеня — Агульнанародны Дзень Святой Еўфрасінні Полацкай. З гэтай нагоды наш карэспандэнт гутарыў з пісьменніцай, прэзідэнтам Міжнароднага жаночага фонду Святой Еўфрасінні Полацкай Валянцінай КОУТУН.

— Валянціна Міхайлаўна, ужо колькі гадоў на Беларусі існуе грамадская арганізацыя Міжнародны жаночы фонд Святой Еўфрасінні Полацкай, кіраўніком і заснавальніцай якога вы з'яўляецеся. У гэтай арганізацыі ёсць свая гісторыя, свае здобыткі і, вядома ж, свае праблемы... Раскажыце трохі пра гісторыю фонду, пра яго мэты. Гэта феміністычная арганізацыя, як лічаць некаторыя, ці межы яе дзейнасці шырэйшыя? І ў такім выпадку, што такое фемінізм у беларускім кантэксце і жаночы рух?

— Найперш пра гісторыю стварэння арганізацыі. Сама ідэя выспела і ажыццявілася ў канцы 1993 года, а ўжо ўлетку, дакладней, 5 чэрвеня, дзякуючы ініцыятыўе фонду (дарэчы, спачатку Усебеларускім), у жыцці ўсяго народа з'явілася новае нацыянальнае свята, якое з самага пачатку адпавядала памкненням прагрэсіўных беларускіх сіл да захавання і памнажэння набыткаў айчыннай культуры і нацыянальных традыцый. Прынамсі, ад самага пачатку свята 5 чэрвеня задумвалася як дзень яднання народа, перасякаючы нацыянальныя, рэлігійныя, палітычныя бар'еры. Па сутнасці — гэта адметнае свята беларускай Жанчыны, таму што асоба нашай святой, сама постаць Еўфрасінні Полацкай унікальная не толькі ў Беларусі, але ў Еўрапей-

скай цывілізацыі. Ды і ва ўсёй сусветнай гісторыі. Менавіта з думкаю пра нашу Будучыню і развіццё прагрэсіўнага жаночага руху фондам былі пачаты даволі грунтоўныя накірункі ўсяго грамадскага жыцця. Прынамсі, менавіта фонд Еўфрасінні Полацкай распачаў дзейнасць па абароне працоўнай жанчыны, калі ў 1997 годзе правёў першы Міжнародны праваабарончы жаночы кангрэс. Зрэшты, якраз з гэтым перыядам звязана і наша дзейнасць у экалагічнай галіне. Мы да гэтага часу ганарымся, што самі "Жанчына ў зоне эканамічнага рызыкі", упершыню праведзены менавіта фондам Еўфрасінні Полацкай, атрымаў шырокі розгалас. Сёння і праблемы абароны жаночых правоў, і экалагічная тэматыка ўключаюцца ў планы дзейнасці амаль усіх грамадскіх і палітычных рухаў Беларусі.

Усцешвае мяне і тое, што праведзены намі і ўсёй беларускай інтэлігенцыяй залетася Першы жаночы экалагічны форум "Жанчына. Планета. Будучыня" таксама не застаўся незаўважаным.

Што да фемінізму, то гэта хутчэй кола зацікаўленасці навукоўцаў і розных гендэрных цэнтраў, якія ўжо з'яўляюцца ў беларускіх універсітэтах. Аднак мы больш схільны да прагрэсіўнага дзейснага жаночага руху, распачатага ў свой час такімі

знакамітымі беларускамі, як Цётка, Палуга Бадунова, Зоська Верас і, у пэўным сэнсе, Ларысай Геніюш, Наталляй Арсенневай.

— Апякункай фонду названая праслаўная святая Прападобная Еўфрасіння. Гэта да многага абавязвае. Наколькі фонд задзейнічаны ў жыцці праслаўнай царквы? Наколькі вы самі ўцаркоўлены чалавек?

— Наша галоўная задача ўсё ж — асветніцка-прапагандысцкая, таму сваю ішу мы бачым найперш у справе прапаганды асобы і справы Святой Еўфрасінні. Таму так ахвотна выступаем, расказваючы пра святую, у шматлікіх студэнцкіх, школьных, жаночых аўдыторыях, па радыё і на старонках розных выданняў. Што да сябе асабіста, то скажу адно: свой шлях да Госпада мне хацелася б прайсці годна.

— Якія бліжэйшыя падзеі адбудуцца ў арганізацыі?

— На гэтае пытанне сёння адкажу з пэўнай часцінкай гордасці: наша новая адукацыйна-кансультацыйная прававая праграма скіравана найперш да жанчын Палескага рэгіёна, дзе ў чарнобыльскай "глыбінцы" ўжо стала разгарнулася дзейнасць юрыстаў, гатовых аказаць дапамогу тым, хто найбольш востра адчувае, да прыкладу, патрэбу ў юрыдычных кансультацыях. Праграма падтрымана Партнёрскім альянсам КАЎН-ТЭРАПАРТ, дзякуючы якому распачала сваю дзейнасць і "Рэгіянальная жаночая школа правоў". І, як паказвае жыццё, увага да праграмы ў жанчын Палесся, сціпла

кажучы, немалая. Засведчылі гэта найперш семінары ў Гомелі, у Рэчыцы, у Пінскім рэгіёне. Прызнаюся, гэтая "Глыбінная" праграма стала сур'ёзнай школай найперш для мяне самой. Тыя сустрэчы, якія адбываюцца з жанчынамі нашай глыбінкі, сутыкненні з чалавечай бядою, назіранні над канкрэтнымі чалавечымі лёсамі — усё гэта сапраўды хвалюе. Адным словам, роздум над абвостранымі балявымі момантамі сучаснага жыцця нашага народа, дотык сэрцам да рэальнага жыцця — вось сапраўдная школа!

— Якія перспектывы вы бачыце для дзейнасці свайго арганізацыі на Беларусі?

— Хочацца, каб гэтыя перспектывы былі аптымістычна плённымі. Аднак улічым, што грамадскі рух у цяперашняй Беларусі дзяржаваю, мякка кажучы, не падтрымліваецца... І усё ж намі ўжо ўгрунтавана стала супрацоўніцтва з шырокім колам жаночых, прававых, культурна-асветніцкіх арганізацый як Беларусі, так і іншых краін, і супрацоўніцтва з імі, спадзяёмся, не прыглухне... Прынамсі, гэтым летам будзе нагода сабраць за адным "круглым сталом" прадстаўніц інтэлектуальных прафесій: пісьменніц, журналістак, грамадскіх дзеячак, работніц і жыхарак з Палескіх рэгіёнаў. Маю на ўвазе тое, што фонд плануе правесці першы Усепалескі жаночы кангрэс, які можа стаць нагодаю для ўсіх насшыра выказацца і падумаць над лёсам не толькі Палесся, але і ўсёй Беларусі.

— Вы — вядомая пісь-

менніца. Ці нармальна для творчага чалавека займацца грамадскай дзейнасцю? Як вам удаецца спалучаць творчасць і арганізацыйную, адміністрацыйную працу?

— З аднаго боку, грамадская заангажаванасць даволі працаёмкая і патрабуе ад чалавека сур'ёзных маральных і фізічных высілкаў. Па сутнасці, мне здаецца, што пэўныя перапынкі ў маёй творчай біяграфіі апошняга часу звязаны менавіта з грамадскімі перагрукамі. Не дзіўна, што даволі часта чую ў свой адрас і папрокі. Маўляў, займацца грамадскай дзейнасцю па плячы многім, а вось стварыць раман, напісаць вершы... І папрок гэты ўспрымаю даволі сур'ёзна, бо тое, што не напісана з-за празмернай занятасці, ужо ніколі не ўбачыць свету... Ад гэтага балюча. Аднак зірнём на пытанне і з іншага боку. Прызнаюся: гэтыя апошнія гады, што былі перапоўнены грамадскім клопамі, сталіся ў маім жыцці новым этапам. Раптам адчыніўся зусім новы, дасюль невядомы свет, пашырылася кола знаёмых, адбылося пазнанне новых чалавечых характараў. А гэта для пісьменніка самы важны і патрэбны "рабочы матэрыял". Што да Свята-Еўфрасіннеўскай ідэі, то паступова з кола грамадскай зацікаўленасці ідзі і само жыццё Святой Еўфрасінні Полацкай перайшлі ў маю творчасць. Урыўкі з новага рамана "Паклікання" пабачылі свет на старонках "ЛіМа" і "Беларусі". Спадзяюся, Святая Апякунка дапаможа мне прадоўжыць пачатае.

ЛІТАРАТУРА
МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ,
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ —
намеснік галоўнага
рэдактара,
Алесь ГАЎРОН —
адказны сакратар,
Мікола ГІЛЬ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАПІН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП —
першы намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7985
літаратурнага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно
і тэлебачання — 284-8153
выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — 284-8462
навін — 284-8462
мастацкага
афармлення — 284-8204
фота-
карэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага центра
тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)
Індэкс 63856 Наклад 2806
Нумар падпісаны ў друк
31.5.2001 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 3068

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛіМа"

Беларуская дзяржаўная
акадэмія музыкі

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне
пасада прафесарска-выкладчыцкага
складу (для тых, хто мае мінскую
прапіску):

кафедра тэорыі музыкі
прафесар — 1.
кафедра музычнай педагогікі, гісторыі
і тэорыі выканальніцкага мастацтва
старшы выкладчык — 1.
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня
апублікавання.

Заявы і дакументы накіроўваць на імя
рэктара на адрас:
220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыя-
нальная, 30.
Даведкі па тэлефонах: 227-49-42;
226-06-70

Беларуская дзяржаўная
акадэмія мастацтваў

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне
пасада прафесарска-выкладчыцкага
складу:

прафесар кафедры жывапісу — 1
прафесар кафедры дызайну (0,5 стаўкі) — 1
старшы выкладчык кафедры дэкаратыў-
на-прыкладнага мастацтва — 1
Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня
апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы, згодна ўмове аб кон-
курсах, падаваць на імя рэктара акадэміі на
адрас:
220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81,
аддзел кадраў: тэл. 232-77-34

Янусь МАЛЕЦ

Эпіграмы

Леанід

ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Хто у верхніх заміраннем
Эратычны няньчыць гук?
То прафесар

на каханні
Леанід Дранько-Майсюк!

Валянціна АКОЛАВА

Во, нарабіла! Во, дала!
Жанчын да плачу давяла,
Гукнушы кліч

у свет такі:
"Глушыце півя, мужыкі!"

Наступны нумар
штотыднёвіка "Літа-
ратура і мастацтва"
выйдзе 15 чэрвеня
2001 г.

Коцік-Вуркоцік.

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ